

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XV. ÉVFOLYAM.

1900. február.

II. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Az idei közgyűlésünk.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete a kolozsvári állami tanítónő- és a tanítóképző-intézetek meghívására s az egyesület választmányának február 19-én hozott határozata szerint a folyó 1900. évi közgyűlését pünkösdkor, június 3-án, 4-én és 5-én *Kolozsvárott* fogja megtartani. A tanítóképző-tanárok nagygyűlései, nem hiába hogy csak kétevenként ismétlődnek, mindig határkövet jelölő eseményszámba mennek tanítóképzésünk történetében. A folyó évi közgyűlésünknek fontosságát az a tény emeli, hogy, most először az egyesületi életben, vidéken, a bérczes Erdély fővárosában, Kolozsvárt tartjuk meg.

Ki nem látja azon esemény politikai fontosságát, hogy az egységes tanítóképzés zászlaját ott fogjuk meglobogtatni, a hol Kolozsvárt, Csik-Somlyót, Nagy-Enyedet, Székely-Keresztúrt gyűrűként övezik Nagy-Szeben, Balázsfalva, Szamosújvár, Brassó, Segesvár és tágasabb körben: Nagy-Várad, Karánsebes, Arad; a hol a magyarság élet-halál harcát vívja a fenyegető nemzetiségekkel! Ha a Királyhágón inneni részen politikai szükség az egységes népnevelés megteremtése, úgy ez a szükség a Királyhágón túl életkérdéssé válik. Ne értsen bennünket senki félre. Egységes népnevelésen nem az ekszkuziv állami népnevelést értjük. Hanem értjük a nemzeti szellem ápolásában, a magyar állameszme tiszteletében egységes népnevelést. Nem akarjuk mi kiragadni a felekezetek kezéből az iskolafentartás jogát, de akarjuk azt, hogy minden népiskolában, legyen bár gazdája a magyar kormány, község, vagy vallásfelekezet, oly tanító működjék, a ki a magyar államnak lelkében híve és apostola. Ennek a magasztos célnak a szolgálataiban állunk mi, a kik a tanítóképző-tanárok országos egyesületében sorakoztunk. Az ezt célzó szent törekvésünkről óhajtunk mi számot adni a nemzeti törekvések ősi tűzhelyén, a nemzeti ügyért sokat vészelt Erdélyben, hogy azon a megszentelt földön Anteusként új erőt

merítsünk nagy munkánkhoz. Az a tanítóképző tanár, a kiben egy csepp hazafias érzés van, a kit súlyos körülmények vissza nem tartanak, ott lesz velünk.

Azok a tételek, a melyeket a választmány a közgyűlés tárgysorozatába felvett, mélyen érintik tanítóképzésünk *szellemét*. Első tételül tűzték ki a *pedagógia* tanítását, mint a tanítóképző intézeti oktatás legfontosabb tantárgyát. Nagy várakozással nézünk az e tárgyban folytatandó tanácskozás elé. Hiszszük, hogy az az úttörő szerep, a melyre egyesületünk e tárgyban vállalkozott, a közgyűlésen kifejezésre fog jutni; a külföldön és hazánkban is fellépő új törekvések elméleti és gyakorlati mérlegelése nem fog elmaradni.

Valamint hogy a pedagógia eddig egy közgyűléseinknek sem volt külön tárgya, úgy az első eset lesz az is, hogy az *ifjúsági egyesületekkel*, a segélyező és az önképző egyesületekkel fogunk foglalkozni. A midőn a választmány ezt a tételt kitűzte, azzal egyuttal kifejezte azt is, hogy annak a nevelési irányynak hódol, a mely az erőszakos és önkényes bánásmód mellőzésével az ifjúságban a *közszellem* megteremtésére törekszik; a mely úgy kívánja a jövő tanítókat pályájukra előkészíteni, hogy bennük az altruizmust, az eszményiséget kifejleszti.

A kitűzött tételek közül a *tanítóképesítő vizsgálatok* ügye az egyedüli, a melynek belső vonatkozásain kívül szervezeti jellege is van. Ha e tétel tárgyalásánál nem is hagyhatók egészen figyelmen kívül a politikai érdekek, a választmány ez alkalommal mégis a tétel megoldásának pedagógiai irányelveit kívánja tárgyalni, vagyis azt, hogy a tanítóképesítő vizsgálatok mai berendezésében melyek a nevelésügyi hiányok s mily módosításokkal lehetne azokon segíteni; vajjon a szakszerűség érdeke nem teszi-e szükségessé a *képesítő vizsgálatok megosztását*?

Foglalkozni fogunk még a közoktatási munkásokat, de különösen a népiskolai tanítókat mélyen érdeklő fontos ügygyel, a *Tanítók Házával*. Ez a hatalmas intézményünk nem szorúl már az ideális támogatásra s országos egyesületünk csak a tanítóképző tanárok jól felfogott *anyagi érdekeinek* megfelelőleg cselekszik, ha a Tanítók Házának felkarolását akarja.

A mint látszik, a jövő közgyűlésünkön nem fognak szerepelni az úgynevezett szervezeti kérdések. Ezeknek legfontosabbjait letárgyaltuk már az 1898-diki budapesti közgyűlésünkön. Abból a körülményből azonban, hogy a kolozsvári gyűlésünkön főleg a belélet kérdéseit ölelendjük le, korántsem következik, hogy e közgyűlésünk tartalmára nézve mögötte fog állani a múlt gyűlésnek. Sőt remélhető, hogy egyesületünknek

mély hatása lesz tanítóképzésünkre. A felmerülő és nyilvánítandó új eszmék és határozatok hihetőleg üdítőleg fognak hatni a tespedésre hajlandó tanítóképző-intézeti beléltre: egy gyümölcsözőbb élet forrását nyitandják meg számunkra. S a mi ezeknél nem kevésbé fontos: várható, hogy a Kolozsvár és Erdély hazafias és intelligens társadalmával való érintkezés egyesületünk erejét növelni s a tanítóképzés nagyfontosságú ügyének a közvéleményben való diadalmas előnyomulását segíteni fogja.

N. L.

Elemi népiskolai tanító- és tanítónő-képzés Magyarországon.

Kiállító: A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete.¹⁾

I. A magyarországi tanítóképzők elhelyezése, száma és jellege.

Magyarország térképe (kartogramm), melyen fel vannak tüntetve az 1868. évben (a közoktatási XXXVIII. t.-cz. hozatala évében) fennállott, továbbá a jelenleg fennálló tanítóképző-intézetek, *földrajzi elhelyezések, jellegök* s a tanítóképző-intézeteket fentartó hatóságok.

[A yall.- és közokt.-ügyi m. kir. miniszterium megrendeléséből készítette a M. kir. Országos Statisztikai Hivatal.]

II. Iskolai épületek, udvar, kert.

1. Állami tanítóképző-intézet, Temesvárott.

Akvarell kép. Festette *Kimnach* László.
[Tanítóképző-int. Tanárok Orsz. Egyesülete.]

2. Állami tanítóképző-intézet, Kolozsvár fényképekben album.

Akvarell kép. Festette *Versényi* Gábor.
[Tanítóképző-int. Tanárok Orsz. Egyesülete.]

3. Magyarországi tanítóképző-intézetek épületei

[A] *Tanítóképzők.*

Állami tanítóképzők: *Igló, Budapest* (közös a polgáriskolai tanítóképzővel), *Csáktornya*, (a tanítóképző-intézet fő és melléképületei a gazdasági telepről, tornacsanak, a képző főépülete, gazdasági épületek, konyhakert, méhes), *Baja* (udvari homlokzat, utcai homlokzat, kerti épület), *Déva, Sárospatak, Modor, Mármaros-Sziget*, (az intézet két főépületének utcai homlokzata, az intézet tornacsarnoka, házi kert), *Csurgó*, (az intézet épülete a tornatérrel, az intézet épületének homlokzata, a méhes, szőlőtelep, park részlet), *Temesvár, Losonc, Znióvárulja*, (az intézet főépülete, benlakási helyiségek, az intézettel kapcsolatos faipariskola épülete).

¹⁾ A beküldők zárójelben [] vannak feltüntetve.

Róm. kath. tanítóképzők: *Győr, Csik-Somlyó*.
 Ev. ref. tanítóképző: *Nagy-Ényed* (iskolai épület és internátus).
 Ag. ev. tanítóképzők: *Nagy-Szeben*, (iskolai épület, a gyakorló iskolával és kert), *Sopron*, (az intézet homlokrajza az útfelől s a kert felől), *Felső-Lövő*, (iskolai épületek és internátus).

B) Tanítónőképzők.

Állami tanítónőképzők: *Szabadka, Budapest*, (iskolaiépület, udvar, kert), *Pozsony*, (főépület, udvar, kert) *Kolozsvár*, (díszkert, nyári tornatér).

Róm. kath. tanítónőképzők:

Pozsony, (zárda és templom, a zárda udvara és kertje), *Nagy-Szombat*.]

4. *Magyarországi tanítóképző-intézetek alaprajzai.*

[Állami tanítóképzők: Igló, Temesvár, Máramaros-Sziget, Baja, Léva, Modor, Csáktornya, Csurgó, Állami tanítónőképző, Kolozsvár.]

5. *A budapesti áll. tanítóképző kerti gazdasága.*

Akvarell kép.

[Állami tanítóképző, Budapest.]

III. A tanítóképző-intézetek tanáira vonatkozó adatok.

1. A tanítóképző-int. tanárok *létszáma* ki van mutatva a tanítóképzést feltüntető grafikus rajzon, a tanítóképzők jellege szerint, az 1875., 1880., 1885., 1890., 1895., 1898. évekről.

[A vall. és közokt. ügyi m. kir. miniszterium megrendeléséből készítette a m. kir. orsz. Statisztikai Hivatal].

2. *A tanítóképző-intézetek tanáira vonatkozó számbeli adatok kimutatásokban.*

A tanárok és tanfolyamok viszonya; a tanárok létszámának emelkedése 1875—1895.; az állami tanítóképzők tanárainak kimutatása 1894—95-ben.

3. *Adalékok a tanítóképző tanárok irodalmi működéséhez.*

I.—II. (Czímjegyzék).

Balogh Ármin, Bánóczy József, dr. Baló J., Bárány Gyula, Barcianu D. P., Bátor Lajos, Bein Károly, Benka Gyula, Berecz Ede, Boga Károly, Bocskay Kristóf, Borbély Sámuel, dr. Capeszus J., Comsa D., Cupeea Péter, Cséffay Florián, Deesy Géza, dr. Dezső Gyula, Döbrössy Alajos, Dreisziger Ferencz, Ebenspanger János, Eitner János, Füredi Ignác, Gamauf György, Geöcze Sarolta, Gergelics József, Hajtmann Pál, Haller József, Hajdu László, Horváth Antal, Jakab Ferencz, Juhay Antal, Kapi Gyula, Karácson Imre, H. Kiss Kálmán, Köppl Ferencz, Kövi Imre, dr. Krausz Sámuel, Krausz Sándor, Kutnyánszky Jenő, Kun Alajos, dr. Lauran Ágoston, Lázárts János, Lemle János, Losonczy László, Major J. Gyula, Mandl Lajos, Mészáros Jenő, Miklós Gergely, Sz. Nagy József, Nagy László, Oláh Károly Orbók Mór, Öveges Kálmán, Papp József, Pazár Károly, Pethes János, Radó Vilmos, Rusz Viktor, Sándor Domokos, Schullerus József, Schultz Imre, Simkó Endre, Somogyi Géza, dr. Span P., Stern Mór, Szabó József, Thuránszky Irén, Wollmann Elma, Zipzer Róbert, Margitai J.

IV. A tanítóképző-intézeti növendékekre vonatkozó adatok.

A növendékekre vonatkozó *statisztikai adatok* ki vannak mutatva a tanítóképzést feltűntető grafikus rajzban, a tanítóképzők jellege szerint az 1875., 1880., 1885., 1890., 1895. és 1898. évekről; a tanítóképző-int. növendékek nem szerint $\frac{1}{10}$ -ban ugyanazon évekről.

[M. Kir. Orsz. Statisztikai Hivatal].

V. Tanítás.

1. Tanítóképző-intézeti részletes tanmenetek.

[Állami tanítóképzők: Baja, Budapest, Arad. Léva, Znióváralja; róm. kath. tanítóképző: Pécs; országos izraelita tanítóképző: Budapest; állami tanítónőképző: Pozsony].

2. Tanítóképző intézeti haladási napló.

Az I. osztály haladási naplója.

[Ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed].

3. Magyarországi tanító- s tanítónőképző intézetek órarendjei.

[Állami tanítóképzők: Budapest, Temesvár, Baja, Mármaros-Sziget, Igló, Znióváralja; rom. kath. tanítóképző: Esztergom; izr. tanítóképző: Budapest; áll. tanítónőképzők: Pozsony, Kolozsvár.

4. Növendékek dolgozatai.

a) Olvasmányok kivonatai.

Neveléstani kötelezett magánolvasmányok.

[Áll. tanítóképző, Baja].

b) Magyar nyelv.

[Áll. tanítóképzők: Léva, Budapest, Baja, Temesvár, Déva; rom. kath. tanítóképző, Esztergom; áll. tanítónőképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképzők: Nagy-Szombat, Pozsony].

c) Német nyelv.

[Áll. tanítóképzők: Temesvár, Budapest, Baja, Igló, Znióváralja; áll. tanítónőképző, Pozsony].

d) Franczia nyelv.

[Állami tanítóképző, Pozsony].

e) Más hasai nyelv.

Tót nyelv.

[Állami tanítóképző, Znióváralja].

Horvát nyelv.

[Állami tanítóképző, Csáktornya].

Roman nyelv.

[Áll. tanítóképző, Déva].

f) Földrajz.

I. Teljes térképsorozat.

[Áll. tanítóképző, Léva].

II. Mutatványok a tanítóképző-intézeti növendékek térképdolgozataiból.

[Áll. tanítóképzők: Temesvár, Baja, Budapest, Mármaros-Sziget; rom. kath. tanítóképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképző, Pozsony].

III. Znióváralja és környékének dombormivű térkepe.

Dombormivű térkép.

[Áll. tanítóképző, Znióváralja].

g) *Történelem.*

Magyarország címere.

[Rom. kath. tanítónőképző, Pozsony].

Mutatványlapok a tanítóképző-intézeti növendékek történelmi térképrajzaiból.

[Áll. tanítóképző, Budapest; rom. kath. tanítóképző, Esztergom].

h) *Természettudomány.*

I. Írásbeli dolgozatok a természettudományok köréből.

[Áll. tanítóképző, Baja].

II. Mutatványok a *bajai* áll. tanítóképző növény-gyűjteményéből.
(8 drb. fadoboz).

1. Bálványfa (*Ailanthus glandulosa*).

2. Tölgyfa (*Quercus pedunculata*).

3. Barackfa (*Armeniaca vulgaris*).

4. Fehér eperfa (*Morus alba*).

5. Diófa (*Juglans regia*).

6. Kőrösfű (*Fraxinus excelsior*).

7. Vörös fűz (*Salix purpurea*).

8. Akácfa (*Robinia pseudoacacia*).

[Áll. tanítóképző, Baja].

i) *Gazdaságtan.* I—III.

I. Írásbeli dolgozatok.

[Áll. tanítóképző, Baja].

Gazdasági gyakorlatokról vezetett naplók.

[Áll. tanítóképző, Budapest].

II. a—c. Oltásmódok. Rajzokban.

[Áll. tanítóképző, Arad].

Oltásmódok készítményekben.

[Áll. tanítóképző, Budapest].

k) *Számítan, mértan.*

[Állami tanítóképzők: Déva, Temesvár, Léva, Baja. Mármaros-sziget, Budapest; ág. ev. tanítóképző, Sopron; áll. tanítónőképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképző, Pozsony].

l) *Mértani rajz.*

Mértani rajzok teljes sorozata,

[Áll. tanítóképző, Pozsony].

m) *Rajz.* I—IV.

I. Tanítóképző-intézeti rajztanmenet I—IV. osztály.

[Áll. tanítóképző, Losoncz].

II. a) Tanítóképző-intézeti rajz-tanmenet. I—II. osztály.

[Áll. tanítónőképző, Budapest].

b) Tanítónőképző-intézeti rajz-tanmenet. III – IV. osztály.

[Áll. tanítónőképző, Budapest].

III. Mutatványlapok a tanítóképző-intézeti növendékek rajzaiból.

[Áll. tanítóképzők: Temesvár, Baja, K.-Félegyháza, Léva; r. kath. tanítóképző, Pécs; ág. ev. tanítóképző, Sopron; áll. tanítónőképzők: Kolozsvár; Pozsony, r. kath. tanítónőképző, Pozsony].

n) Szépipírás.

I. Szépipírás gyakorlatok füzetekben.

[All. tanítóképzők: Baja, Máramarossziget; róm. kath. tanítóképző, Esztergom].

II. Mutatványlapok a tanító(nő)képző-int. növendékek szépipírdolgozataiból.

[Áll. tanítóképzők: K.-Félegyháza, Znióváralja, Igló; r. kath. tanítóképző, Pécs; áll. tanítónőképző, Pozsony; róm. kath. tanítónőképző, Pozsony].

III. Szépipírás tanmenet.

[All. tanítóképző, Budapest].

o) Zene. Összhangzattan.

Zeneelméleti s összhangzattani dolgozatok.

[Áll. tanítóképzők: Budapest, Baja, Csáktornya, Déva, Temesvár; róm. kath. tanítóképző, Esztergom; ág. ev. tanítóképző Sopron; áll. tanítónőképző, Pozsony; róm. kath. tanítónőképző, Pozsony].

p) Testgyakorlat fényképeken.

I—X. Szabadgyakorlatok, rendgyakorlatok, kézi-eszközgyakorlatok, játékok.

[Áll. tanítóképző, Budapest].

XI. Szergyakorlatok.

[Áll. tanítóképző, Csáktornya].

q) Házi ipar, kézügyesség.

I. Házi ipar rajzokban.

Szalmakalap-fonás. könyvkötés.

[All. tanítónőképző, Arad.]

II. Szemelvények a kézügyességi (slőjd) tanmenetből, készítményekben.

I. évfolyam. Betűsor mutató a) b) csomaghordó, virágkaró, borítékkihásító, virágkaró, tollszár, jelző-tábla, czérna-gombolyító, papírgöngyölítő, toll-zsámoly, papírvagókés, beretvaszif-feszítő, tolltartó-csésze, kalapácsnyél.

II. évfolyam. Tolltartó-válu, fakanál, konyhadeszka (kicsinyítve), virágcserepálj, métermérték, lisztmérő-kanál, ruhafogas (kicsinyítve), növény-prés.

III. évfolyam. Lécz-zsámoly (kicsinyítve), könyvhordozó, doboz, főzelékes-kanál, ruhaakasztó, vonalzó, cipőhúzó, vetéllő, evőeszköz-tartó.

IV. évfolyam. Fejszenyél, gyufatartó, Δ vonalzó, tolltartó-doboz, lábzsámoly (kicsinyítve), rajztábla (kicsinyítve), derékszög-vonalzó, képeret, talca.

[Áll. tanítóképző, Budapest.]

r) Női kézi munka 2 doboz I—II.

I. Fehérnemű-szabás.

[Áll. tanítóképző, Pozsony.]

II. Női kézi munkák tanmenetei.

[Áll. tanítónőképzők: Kolozsvár, Pozsony; róm. kath. tanítónőképzők: Pozsony, Nagy-Szombat.]

III. Különböző női kézi munkák:

A tárgy megnevezése.	A munkanem.	Beküldő.
Női ing.	Suprikálás, Kézivarrás.	[All. tnőképző Pozsony.]
Hálókabát.	Gépvarrás, Horgolt díszítés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Női nadrág.	Gépvarrás és lenge-munka.	[All. tnőképző Pozsony.]
Női nadrág.	Fehérhímzés és kézi-varrás.	[Róm. kath. tnőképző Nagy-Szombat.]
Női ing.	Fehérhímzés és gép-varrás.	[Róm. kath. tnőképző Nagy-Szombat.]
Párnahaj.	Fehérhímzés.	[Róm. kath. tnőképző Nagy-Szombat.]
Asztalfutó.	Kalotaszegi varrottas.	[All. tnőképző Kolozsvár.]
Asztalfutó.	Kalotaszagi varrottas.	[Áll. tnőképző Kolozsvár.]
Asztalfutó.	Csipkeöltéses hímzés.	[Áll. tnőképző Kolozsvár.]
Fejdísz.	Filigrán-hímzés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Diszgallér.	Velencei hímzés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Kis díszterítő.	Spanyol hímzés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Nagyobb díszterítő.	Spanyol hímzés.	[All. tnőképző Pozsony.]
Díszterítő.	Magas, színes hímzés.	[Áll. tnőképző Kolozsvár.]
Emlékkönyv.	Tűfestés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Zsebkendő-tartó.	Tűfestés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Kanapé-párna.	Arany-hímzés.	[Áll. tnőképző Pozsony.]
Mintakendő.	Tüllkivarrás.	[Róm. kath. tnőképző Nagy-Szombat.]

s) Gyakorló-iskolai látogatási naplók.

A II. oszt. növendékek feljegyzései.

[Állami tanítóképzők: Arad, Léva, Félégyháza, Máramaros-Sziget; állami tanítónőképző, Pozsony.]

t) Tanítási tervezet-vázlatok és bírálatok. I—II.

A III. és IV. oszt. növendékek feljegyzései. I. kötet.

[Áll. tanítóképzők: Arad, Budapest, Félégyháza, Modor, Léva, Znióvárálja, Déva, Máramaros-Sziget.]

II. kötet.

[Áll. tanítónőképző, Pozsony.]

u) Tanítási tervezetek.

III. és IV. éves növendékek dolgozatai a próba-tanításhoz.

[Áll. tanítóképzők: Igló, Kún-Félégyháza, Arad, Baja, Temesvár; róm. kath. tanítóképző, Esztergom; áll. tanítónőképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképző, Pozsony.]

v) Próbatanítások bírálata.

Bírálatokról felvett jegyzőkönyvek:

[Áll. tanítóképzők: Kún-Félégyháza, Baja, Znióvárálja; róm. kath. tanító-nőképző, Pozsony; róm. kath. tanítónőképző, Pozsony.]

5. *Tanítónőképző-intézetek felszerelésének jegyzéke.*

A vall.- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium 54326/94 és 23526/99. sz. rendeletei alapján kiadott jegyzék.
[Országos Tanszermuzeum.]

6. *Tanító- és tanítónőképző-intézetek belső berendezése. Fénykép-album.*

Igazgatói irodák.

[Temesvár (állami tanítóképző), Kolozsvár (állami tanítónőképző).]

Tanácskozó terem.

[Temesvár (állami tanítóképző).]

Tanácskozó-terem és könyvtár.

[Baja (állami tanítóképző).]

Dísztermek.

[Budapest (állami tanítóképző), Kolozsvár (állami tanítónőképző), Pozsony (róm. kath. tanítónőképző).]

Tantermek.

[Budapest, Temesvár (áll. tanítóképzők), Budapest, Pozsony (állami tanítónőképzők), Pozsony (róm. kath. tanítónőképző).]

Természettani tanterem.

[Pozsony (róm. kath. tanítónőképző).]

Kísérleti terem.

[Temesvár (állami tanítóképző), Budapest (állami tanítónőképző).]

Természetrajzi szertár.

[Temesvár áll. tanítóképző].]

Természettudományi szertár.

[Baja (állami tanítóképző).]

Zenetermek.

[Budapest, Temesvár (állami tanítóképzők), Budapest (állami tanítónőképző).]

Rajztermek.

[Baja, Temesvár (állami tanítóképzők), Budapest, Kolozsvár (állami tanítónőképzők).]

Tornatermek

[Baja, Temesvár (állami tanítóképzők), Kolozsvár, Budapest, Pozsony (áll. tanítónőképzők).]

Kézügyességi és kézimunka termek.

[Budapest (állami tanítóképző), Budapest (állami tanítónőképző).]
[Pozsony (róm. kath. tanítónőképző).]

7. *Engedélyezett kézikönyvek egy sorozata.*

a) *Neveléstan.*

Dr. Scheermann Adolf: Test- és Egészségtan.
[Révai testvérek].

Dr. Emericz Gyéza: Tapasztalati Lélektan.
[Dobrowsky és Franke].

Dr. Öreg János: Gondolkodástan.
[Dobrowsky és Franke].

Dr. Kiss Áron: Nevelés- és oktatástan.
[Dobrowsky és Franke].

Dr. Dittes Frigyes után Gyertyánffy István és dr. Kiss Aron:
Népiskolai módszertan.

[Dobrowsky és Franke].

Dr. Kiss Áron: A nevelés oktatás-történet kézikönyve.

[Dobrowsky és Franke].

b) Magyar nyelv.

Király Pál: Rendszeres magyar nyelvtan.

[Franklin-Társulat].

Góbi Imre: Magyar írálytan és Szerkesztéstan.

[Franklin-Társulat].

Dr. Kiss Áron, Komáromy Lajos, Péterffy Sándor: Olvasókönyv.

[Dobrowsky és Franke].

c) Magyar irodalom.

Góbi Imre: Poétika.

[Franklin-Társulat].

Góbi Imre: Rhetorika.

[Franklin-Társulat].

Névy László: A magyar nemzeti irodalom történetének vázlata.

[Atheneum].

Névy László: Olvasmányok az irodalomtörténethez.

[Atheneum].

d) Németnyelv.

Ballagi Károly: Német nyelvtan.

[Franklin-Társulat].

e) Földrajz, történelem, alkotmánytan.

Dr. Ribáry Ferencz: Világtörténet.

[Franklin-Társulat].

Dr. Ribáry Ferencz: Magyarország oknyomozó történelme.

[Franklin-Társulat].

Csiky Kálmán: Alkotmánytan

[Magyar kir. egyet. nyomda].

Dr. Baló József és Miklós Gergely: A csillagászati és fizikai föld-
rajz elemei.

[Franklin-Társulat].

Hauke-Környei-Hajnóczy: Egyetemes földirati tankönyv.

[Lampel Róbert].

f) Számítan, mértan.

Dr. Mocnik Ferencz: Algebra.

[Lampel Róbert Wodianer F. és Fiai].

Mocnik, Schultz Imre: Arithmetika és algebra.

[Stampfel Károly].

Mocnik, Pechány: Mértan.

[Stampfel Károly].

Orbók Mór: Mértan.

[Singer és Wolfner].

g) Természettudományok.

Miklós Gergely: Az állattan elemei.

[Franklin-Társulat].

Miklós Gergely: A növénytan alapvonalai.

[Franklin-Társulat].

Miklós Gergely: Ásványtan.

[Franklin-Társulat].

h) Fizika, kémia.

Dr. Kovács János: Kémia (I—II.).

[Franklin-Társulat].

Dr. Kovács János: Fizika.

[Franklin-Társulat].

i) Gazdaságtan, háztartásean.

H. Kiss Kálmán: Mezei gazdaság és kertészettan.

[Dobrowsky és Franke].

Thuránszky Irén: Háztartástan és gazdaságtan.

[Atheneum].

Gönczy Pál: Oktatás a gyümölcs és eperfa tenyésztésben.

[Franklin-Társulat].

k) Ének, zeneelmélet.

Beliczay Gyula: A zene elemei.

[Atheneum].

Major J. Gyula: Összhangtan.

[Nádor Kálmán].

Kapi Gyula: Összhangzattani gyakorlókönyv (I—II. füzet.)

[Franklin-Társulat].

Kapi Gyula: Ötven rövid előjáték.

[Méhner Vilmos].

Bartalus István és Gyertyánffy István: Négyes dalok.

[Debrowsky és Franke].

Bartalus István és Gyertyánffy István: Női karénekek gyűjteménye.

[Dobrowsky és Franke].

l) Zeneművek.

Bartalus István: Bevezetés a zongora s orgona játszására.

[M. kir. egyet. nyomda].

Major J. Gyula: Zongoraiskola.

[Nádor Kálmán].

Bátori Lajos: Orgonaiskola.

[Rózsavölgyi és Társa].

Késmárky Árpád: Hegedüiskola (I—II.).

[Zipser és König].

m) Atlaszok.

Lange Cherven: Atlasz.

[Lampel Róbert].

Kogutovicz Manó: Földrajzi iskolai atlasz.

[Kogutoicz és Társa].

n) Kézimunka, szépírás, testgyakorlat.

Uhr J.: A női kézimunkaoktatás.

[Stampfel Károly].

Vajda Pál: Szépírási minták.

[Lampel Róbert, Wodiáner F. és Fiai].

Kiss Á., Kun A.: Játéktanító vezérkönyv.

[Kun Alajos].

VI. Nevelés és iskolai élet.

1. Tanítóképzőintézeti rendtartási szabályok.

[Állami tanítóképzők: Budapest, Znióvár-alja, Igló, Mármaros-Sziget, Baja, Kun-Félegyhaza; róm. kath. tanítóképzők: Pécs, Esztergom, Szepeshely; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed; izraelita tanítóképző, Budapest; róm. kath. tanítónőképző, Kőszeg].

2. Ifjusági egyesületek alapszabályai.

I. Önképzőkörök

[Áll. tanítóképzők: Igló, Modor, Znióvár-alja; orsz. izraelita tanítóképző, Budapest; róm. kath. tanítóképző, Esztergom; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed; róm. kath. tanítónőképző, Kőszeg].

II. Segítőegyesület

[Áll. tanítóképző, Budapest; róm. kath. tanítóképző, Esztergom; orsz. izr. tanítóképző, Budapest].

3. Iskolai ünnepélyek műsorai.

Vallásos ünnepélyek.

[Ág. ev. tanítóképző, Sopron; izr. tanítóképző, Budapest].

Millenium.

[Áll. tanítóképzők: Baja, Székelykeresztúr; róm. kath. tanítóképző, Győr; izr. tanítóképző, Budapest].

Márczius 15.

[Áll. tanítóképző, Székelykeresztúr; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed].

Április 11.

[Áll. tanítóképzők: Budapest, Baja; róm. kath. tanítóképző, Győr; ág. ev. tanítóképző, Felső-Lövő].

Június 8.

[Áll. tanítóképző, Baja].

Október 6.

[Ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed].

Évzáró ünnepélyek.

[Ág. ev. tanítóképzők: Sopron, Felső-Lövő; izr. tanítóképző, Budapest; r. kath. tanítónőképző, Sopron].

Hangversenyek és táncmulatságok.

[Áll. tanítóképzők: Baja, Székelykeresztúr; r. kath. tanítóképző, Pécs, ág. ev. tanítóképző, Sopron; izr. tanítóképző, Budapest].

Kiváló egyének, előjárók ünneplése.

[Áll. tanítóképző, Léva; róm. kath. tanítóképző, Esztergom; izr. tanítóképző, Budapest; róm. kath. tanítónőképző, Pozsony].

4. Tanítóképzőintézetek belakási és köztartási helyiségeinek fényképei. Album.

[Állami tanítóképzők: Temesvár (folyosó, dolgozóterem, hálóterem, konyha, ebédlő), Baja (dolgozóterem, hálóterem, ebédlő), Sárospatak (lakószoba), Budapest (ebédlő); állami tanítónőképzők: Budapest (tanítónő lakása, nappali szoba, hálóterem, mosdó-szoba, ebédlő), Kolozsvár (dolgozószoba, hálóterem)].

5. Köztartási étlapok.

[Áll. tanítóképzők: Budapest, Baja, Temesvár, Léva, Igló, Mármaros-sziget; ág. ev. tanítóképző, Felső-Lövő; áll. tanítóképző, Pozsony, Kolozsvár].

VII. Tanító képzés.

1. Írásbeli és szóbeli tételek a tanítóképesítő vizsgálatokon.

I. Írásbeli és szóbeli tételek.

[Állami tanítóképzők: Baja, Léva, Znióvárálja, Kún-Félegyháza, Székely-Keresztúr; rom. kath. tanítóképzők: Pécs, Esztergom, Csíksomlyó, Szepeshely; ev. ref. tanítóképző: Nagy Enyed; orsz. izraelita tanítóképző, Budapest; áll. tanítónőképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképző, Nagy-Szombat].

II. Írásbeli tételek.

[Állami tanítóképzők: Arad, Sárospatak, Igló; ág. ev. tanítóképző, Nagy-Szeben].

A tanítóképzés statisztikája fel van tüntetve a tanítóképzésre vonatkozó grafikus rajzon a működő és az illető évben képesített tanítók és tanítónők arányával, az 1880., 1885., 1890., 1895. és 1898. évre vonatkozólag.

VIII. Gyakorló-iskolák.

1. Gyakorlóiskolák fényképei.

[Állami tanítóképzők: Budapest, Déva, Baja, Temesvár; állami tanítónőképzők: Budapest, Kolozsvár, Pozsony].

2. Gyakorló-iskolák felszerelése.

I. Az elemi népiskolák bútorzatának és felszerelésének jegyzéke. A népiskolai-tanítók könyvtárának jegyzéke. A vall.- és közoktatásügyi miniszterium 26264/95, 23476/96, 40644/96. sz. rendeletei alapján szerkesztette az Országos Tanszermuzeumi bizottság.

[Országos Tanszermuzeum].

II. Gyakorló-iskolák leltárai.

[Áll. tanítóképzők; Modor, Znióvárálja; izraelita tanítóképző, Budapest].

3. Gyakorló-iskolai tanmenetek.

[Állami tanítóképzők: Baja, Budapest, Léva, Znióvárálja, Kún-Félegyháza; rom. kath. tanítóképzők: Csíksomlyó, Esztergom, Pécs, Szepeshely; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed; Orsz. izraelita tanítóképző, Budapest; állami tanítónőképző, Pozsony; rom. kath. tanítónőképző, Nagy-Szombat].

4. Gyakorló-iskolai órarendek.

[Áll. tanítóképzők: Budapest, Temesvár, Modor, Baja; rom. kath. tanítóképző, Esztergom; áll. tanítónőképző, Pozsony].

5. Gyakorló-iskolai látogatások és tanítások nyilvántartása.

A II. éves növendékek hospitáló könyve.

A III. és IV. éves növendékek hospitálásának és gyakorlati tanításainak sorrendje, s a gyakorlati tanítások anyaga.

[Áll. tanítónőképző, Pozsony].

6. Utasítás a tanítójelöltek részére.

[Pécs, rom. kath. tanítóképző].

IX. Igazgatási ügyek.

1. Tanítóképző-intézetek költségvetései.

[Áll. tanítóképzők: Baja, Máramaros-Sziget, Léva, Znióváralja, Losoncz, Sárospatak, Arad; rom. kath. tanítóképző, Csiksomlyó; ág. ev. tanítóképző, Felső-Lövő; izr. tanítóképző, Budapest; áll. tanítónőképző, Pozsony].

2. Magyarországi tanítóképzők értesítőinek gyűjteménye.

I. [Állami tanítóképzők: Arad (1895/6—1898/9); Baja (1897—98); Máramaros-Sziget (1897—98); Sárospatak (1895/6—1897/8); Znióváralja (1894—95);

[II. Rom. kath. tanítóképzők; Csiksomlyó (1898—99); Győr (1898/9); Esztergom (1898—99); Pécs (1898—98); Szeged (1898—99); ev. ref. tanítóképző Nagy-Körös; ág. ev. tanítóképzők: Sopron (1898—99); Felső-Lövő (1897—98); izraelita tanítóképző, Budapest (1897/8—1898/9); rom. kath. tanítónőképző, Pozsony (1897/98)].

3 Magyarországi tanítóképzők történetei.

I. [Áll. tanítóképzők: Csurgó, Csáktornya, M.-Sziget, Igló, Székely-Keresztúr].

II. [Rom. kath. tanítóképző, Pécs; izraelita tanítóképző, Budapest; ág. ev. tanítóképző, Felső-Lövő; áll. tanítónőképző, Budapest].

X. Szervezeti ügyek.

1. Tanítóképesre vonatkozó törvények, szabályzatok, tantervek.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk.

[Tanítóképző Tanárok Orsz. Egyesülete].

A m. kir. áll. elemi tanítóképezdék tanterve. A m. kir. áll. elemi tanítónőképezdék tanterve.

[M. Kir. egyetemi nyomda].

A magyarországi latin és gör. Szertartású Tanítóképezdék tanterve, rendtartási szabályzata.

[Szt. István társulat].

Szabályzat az áll. tanító (nő) képző-intézetekben tartandó tanítói képesítő-vizsgálatokról.

[M. Kir. egyet. nyomda].

Szabályzat a rom. kath. tanító (nő) képző-intézetekben tartandó tanítói képesítő vizsgálatokról.

[Rom. kath. tanítóképző, Esztergom].

A budapesti áll. tanítónőképző-intézet nevelőnői tanfolyamának szervezete, tanterve és képesítővizsgálati szabályzata.

[Áll. tanítónőképző, Budapest].

A szepeshelyi rom. kath. tanítóképző-intézet szervezete.

[Rom. kath. tanítóképző, Szepeshely].

2. Tanítóképző-intézetek ügyviteli nyomtatványai.

[M. kir. egyetemi nyomda : áll. tanítóképzők : Budapest, Baja ; r. kath. tanítóképző, Esztergom ; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed ; ág. ev. tanítóképző, Sopron, orsz. izr. tanítóképző, Budapest ; rom. kath. tanítónőkészítő, Pozsony].

3. Tanítóképző-intézeti értesítők, bizonyítványok, oklevelek.

[M. kir. egyetemi nyomda ; áll. tanítóképzők : Baja, Budapest ; rom. kath. tanítóképző, Esztergom ; ev. ref. tanítóképző, Nagy-Enyed ; ág. ev. tanítóképzők : Sopron, Felső-Lövő ; izr. tanítóképző, Budapest ; r. kath. tanítónőkészítő, Pozsony].

4. Tanítóképzők fentartási költségei kimutatásokban.

Tanítóképzők költségei a források feltüntetésével ; a költség megoszlása a tanítóképzők jellege szerint $\frac{1}{10}$ -ban.

5. A Tanítóképzés története.

Schwartz Gyula : Magyarország tanítóképzésének statisztikája.

[Dr. Kíss Áron.]

Sebestyén Gyula : Elemi isk. tanító- és tanítónő-képzésünk fejlődése.

[Tképző tanárok Orsz. Egyesülete.]

XI. Egyesületi élet.

1. A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének alapszabályai.

[Tanítóképző-Int. Tanárok Orsz. Egyesülete.]

2. Magyar Tanítóképző. I—V.

A Tanítóképző Int. Tanárok Orsz. Egyesületének hivatalos közlönye. Szerkesztette : Nagy László. 1890—1899.

[Tanítóképző-Int. Tanárok Orsz. Egyesülete.]

3. A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének, a vallás és közoktatásügyi miniszterhez intézett emlékiratai.

(I—IV.)

4. A tanítóképzés szervezete.

(A Tanítóképző Tanárok Orsz. Egyesülete 1898. évi V. közgyűlésének javaslatái.)

A pszichologia a gyermekszobában.

X. és befejező közlemény.

Teendőink.

Most, midőn hosszúra nyúlt cikksorozatom befejezéséhez elértem, úgy érzem, hogy az a kötelesség is vár rám: adjak feleletet arra a kérdésre, a mit az I. közleményemben felvettem: «*Van-e nekünk szükségünk ilyen megfigyelésekre vagy nincs?*»

Azok után, a miket eddig mondtam, azt hiszem szükségtelen hosszadalmasan azt bizonyíthatnom, hogy én a magam részéről a gyermekeknek mind a családban, mind az iskolában való megfigyelését hasznosnak és szükségesnek tartom a mi viszonyaink között is. Az volna a csudálatos és mondhatnám pszichológiai képtelenség, ha ezt szükségesnek, hasznosnak nem tartanám, még is ily sokáig, két esztendőn keresztül untattam volna vele e lap türelmes olvasóit és pályatársaimat. Nézetemet ráerőszakolni senkire se akarom. Saját álláspontom igazolása azonban azt parancsolja, hogy a jelen alkalommal megemlékezzem arról a kettős haszonról, a mit én a gyermekpszichológiai adatok gyűjtésétől reményelek és várok.

Nézetem szerint *az első* és közvetlen *haszon* ez adatok gyűjtéséből *a családi élet nemesbülésére s ez által a családi nevelés javulására hátramlik.*

Azt, hogy a gyermekpszichológiának Angliában és Amerikában van legtöbb munkása s az adatok gyűjtése ott van legjobban elterjedve, én esetlegességnek korántsem tartom. Azt hiszem s talán reményelhetem, hogy ebben velem mások is kezdet fognak, hogy ez az angol-szász faj *családi életének kifolyása*. Meg vagyok arról is győződve, hogy más nemzetek fiai közül azok, a kik gyermekeikről ilyen feljegyzéseket tettek — jó családapák, jó családanyák voltak. A hol az apa és az anya mindenre ráér, csak gyermekei nevelésére nem; a hol a gyermekek nevelése a cselédek dolga; a hol az anya nagyon sokat szerepel a nagy világban, de ép ezért gyermekeit talán nyugnek tekinti; a hol az apát csak az étkezés ideje vagy még ez sem hozza össze családjá tagjaival: ott a gyermekek megfigyelését hiába keressük. Az angol nép családi élete nem ilyen. Ezért ér rá az apa bokros teendői mellett és daczára a gyermekeivel való törődésre, a velök való foglalkozásra. Ezért nem bizza gyermekei, utódai nevelését, jellemük fejlesztését csak a bérért dolgozó, de nem mindig kifogástalan és sokszor kétes értékű erkölcsökkel felruhazott cseléd-népségre.

Nem akarok én összehasonlítást tenni a *magyar* és az *angol* nép családi élete között. Azt azonban tudom, hogy itt és ott egyaránt kevésbé kívánczik el a családi-tűzhely édes melege mellől az, a ki szerettei körében boldognak érzi magát. A hol azonban a családi élet nem a boldogságnak, hanem a háborúságnak, az elégedetlenségnek a tanyája, onnan férj és feleség egyaránt elkivánczik.

A boldog családi életet a gyermekek édesebbé, a boldogtalant elviselhetetlenebbé teszik. Sok egymást szerető pár között éppen azért

tört ki már az egyenetlenség, azért változott az éden pokollá, mert hiányzott belőle a vidám gyermeki zsvaj. Br. Eötvössel szólva: míg kicsiny a gyermek, azért szeretjük, mert *még* nem volt elég időnk szeretni, mikor meg nagy, akkor meg azért szeretjük, mert *már* úgy sem sokáig szeretethetjük. Ilyen az édes apának, még inkább az édes anyának a szive.

Minél többet időzünk gyermekeink között, annál jobban szívünk-höz nőnek. Gyermekségünk pajzán korát újra átéljük velük. Szenvedéseik a mi szenvedéseink s ha elfeledtük az imádkozást, ezek a szenvedések újra megtanítanak rá! Közöttük fejlődik ki az igazi, a benső s nemcsak a szájunkban, de a szívünkben is hordozott kölcsönös szülői és gyermeki szeretet, mely a világ sok hiábavalóságánál többre becsüli azt a vidám gyermeki kaczajt, a mely könyvet csal az édes apának, könyvet az édes anyának a szemébe.

Az ilyen boldog családi életnek elősegítő eszközét, éltetőjét látom én a gyermekek megfigyelésében. Ezért tekintem én a gyermekmegfigyeléseket a boldog családi élet érdekében hasznosnak, szükségesnek. Azt, hogy a boldog családi élet éppen a családi nevelésre milyen jó-tékony, milyen kedvező befolyást gyakorol, azt e lapok olvasó közönsége előtt fejtegetnem felesleges.

Nem kevésbé fontos az a haszon, a mi ez adatok gyűjtéséből, nyilvánossá tételéből a pszichológiára s különösen a *tanítóképző intézeti* pszichológiai és pedagógiai *oktatásra háramlik.*

Beneke azt mondja neveléstanában: Az, a mi a nevelés tudományra vonatkozólag probléma lehet, ezekre a kérdésekre vezethető vissza:

1. Mit tartunk a nevelés céljának?
2. Mit találunk munkánk megkezdésénél?
3. Minő eszközökkel fejleszthetjük azt, a mit találtunk, annyira, hogy célunkat elérhessük?

Sok idő eltelt azóta, a mikor *Beneke* e kérdéseket leírta, az ő pszichológiai irányától eltérő nézetek jutottak, ott a hol, uralomra s én mégis azt gondolom, hogy ezek a kérdések helyesen vannak megválasztva. Talán ha ifjú élete oly szerencsétlen véget nem ér s eszméi jobban elterjednek közöttünk, akkor a gyermekpszichológiában is tovább vagyunk már ma.

Sokan és sokat írtak már a nevelés céljáról, még többen és több-félét a nevelés eszközeiről s ezek helyes megválasztásáról. Arra azonban igen kevesen gondoltak, hogy azt, a kit tanítani, a kit nevelni akarunk, alaposan ki is kellene ismernünk. Meg kellene állapítanunk: mi is az a testi s lelki sajátság, az az ismeret, a mit a gyermek a szülői házból hoz? Ezeket azonban mellékes dolognak, a velők való vesződést felesleges munkának tekintjük. Azt gondoljuk, hogy azzal a hézagos pszichológiai ismerettel, a mivel a fiatal tanítót az életbe kibocsájtottuk, első pillantásra képes leend tanítványunk az iskolás gyermekek lelki világát megérteni, felfogni. Feledjük a tanítóképzés, feledjük a népoktatás terén: «Non ex quovis ligno fit Mercurius.»

Azt, hogy tanítóképző intézeti pszichológiai oktatásunk nem felel meg a célnak; azt, hogy tanítóink a növendékek kiismerésére ez idő

szerint nem alkalmasak, — nem én mondom. Mások állították ezt már előttem e lapok hasábjain.

Ha igaz ez a vád, akkor én ennek az okát egyenesen magunkban és intézményeinkben keresem. A legnagyobb és legfőbb bajnak azt tartom, ha a psychológiát nem tudjuk megkedveltetni növendékeinkkel. Ha ez megtörténhetik, úgy én ennek okául azt tekinthetem, hogy az az irány, az a módszer, a melyet e tárgy tanításánál követünk, nem felel meg sem növendékeink szellemi fejlettségének, sem annak a szép és nemes czélnak, a mit e tárgy tanításával el akarunk érni. A gyermek-iffjak igen nagy része nem érez mást, mint tudományunk szárazságát, meghatározásaink nehézkességét. Tanulása igen sok esetben csupán kellemetlen érzelmeket kelt fel egyesek lelkében. Mikor az ilyen ifjú a tanítóképző intézetet elhagyja, megengedem, hogy igen sok dobálódzik a szavakkal, de valójában még többnek borsószik a háta a psychológiának — a nevéből is. Vigasztalja magát az öregeknek azzal a mondásával: nem magyar ember számára való tudomány ez!

Azt kívánni, hogy az ilyen érzelmekkel kikerült fiatal tanító egy részt magát e tudomány-ágában tökéletesítse, másrészt tanítói s nevelői eljárásában psychologiai ismeretekre támaszkodjék, — valóságos képzelenség. Nem mondom én ezzel azt, hogy az ilyen emberből jóra való tanító nem lehetne, különösen ha az elemi iskolában jó tanítója volt. A képző-intézeti pedagógiai tanítás, a gyakorló iskolában látottak régen eltűnnek már szemei elől, a midőn még mindig öreg mesterét, első tanítóját *utánozza*. A képzőintézeteknek azonban nem az a céljuk, hogy az ilyen, az utánzásnál soha tovább nem haladó tanítók számát gyarapítsa, hanem igen is az, hogy minél több gondolkodni *tudó* és *szerető* tanítót bocsásson ki az életbe. Erre szolgáljon az *alapos* psychologiai ismeret.

Hogy e czélunkat annál inkább megközelíthessük, arra kell törekednünk, hogy a psychologia ne annyira *elméleti* mint inkább *gyakorlati* tanulmánya s ne *megunt*, hanem *megkedvelt* tantárgya legyen minél több tanító-növendéknek. Tudása szolgáljon arra, hogy a gyermeki természetet annál inkább kiismerhesse, a gyermek magaviseletének, cselekedetének, értelmi és érzelmi nyilatkozásának valódi okát megtalálhassa s *tudatosan* irányíthassa.

Teljesen egyetérték dr. *Baló* barátommal abban, hogy ez a *tudomány* maradjon meg a tanítóképzőben is *tudománynak*. Csak azt nem szeretném, ha ezt úgy értelmeznék, hogy ennek száraznak, emészthetetlennek kell lenni, csak azt nem óhajtanám, ha úgy gondolkoznánk, hogy a psychologia csak addig marad tudomány, a meddig a bölcsészeti alapot el nem hagyja. Miért tennék nehézkessé, bonyolódottá azt, a mi magában véve nagyon is egyszerű? Miért ne lehetne e tárgynál ép úgy, mint a természettudományoknál a *szemléltetést*, sőt sok esetben a *kísérletet* is alkalmaznom? Ha pl. azt akarom bebizonyítani: figyelmünk terjedelme milyen szűk, nincs szükségem arra, hogy *gondolatban* elvezessem a tanító-növendéket a fényes terembe s ott zeneszó mellett megvacsoráltassam s barátomnak a kabátját vizsgáltassam; sokkal egyszerűbb e gondolatbeli vacsorázásnál, ha a tanító-

növendéknek mindenik füléhez egy egy zsebórát tartatok s meghagyom neki, hogy a jobb kezével úgy ütemezzen, a mint a jobb fülénél levő óra ketyeg, a bal kezével pedig a mint a bal fülénél levő. A növendék magától rájön, hogy ez igen nehéz és sok gyakorlást kíván s kezdetben lehetetlen is. Ez csak egy példa s már a részletezéshez tartozik és semmit mást nem akarok vele hangsúlyozni, minthogy tanításunk lehetőleg elemies, növendékeink szellemi fejlettségéhez mért s így *érdekel*ő legyen.

Az egész tudományt nem taníthatom, hiszen nem psychologusokat, hanem tanítókat akarok képezni. A mit azonban tanítok, annak legyen meg a tudományos alapja, de úgy adjam elő, hogy növendékem ne csak megértse, de ennek igazságát *át is érezze*. A mint készen vagyok az igazság levezetésével, azonnal láttassam be, hol alkalmazhatom ezt a népiskolai nevelésben vagy a tanítási eljárásban.

Azt is helyesnek tartom, hogy a psychologia tanítója valamelyik psychologiai *irányhoz* csatlakozzék, ennek az elveit igyekezzék az összes pedagógiai tanításon érvényesíteni. Csak azt nem óhajtanám, hogy *egy név*, vagy bizonyos irány az egész vonalon mindenkire nézve *kötelező*vé tétessék. Ha valaki az *intellectualis* irány híve; ám maradjon meg mellette, de ne érje vád azt sem, a kinek más a meggyőződése. Mindenki a mellett a módszer mellett vezetni legmesszebb tanítványait, a melyet megkedvelt, a mely érzelem- s gondolatvilágával nem ellenkezik. Aztán a legrövidebb út nem mindig a leghamarabb és a legbiztosabb is. Bármelyik psychologiai iránynak legyünk a hívei, a gyermek-psychologia adatait tanításunkban mindig haszonnal alkalmazhatjuk.

A gyermekpsychologiai adatok gyűjtésével azonban más czélunk is van. Észak-Amerika pedagógusai napról-napra jobban és jobban hangsúlyozzák, hogy a népoktatás csak úgy és akkor érheti el czélját, ha a gyermekpsychológiára támaszkodik. A mai tanítás mellett megismertetjük a tanító-növendékekkel a felnőttek psychológiáját. Igen, csak hogy tanítványaink, a leendő tanítók, nem felnőtteket, hanem gyermekeket tanítanak. A milyen különbség van a felnőtt és a gyermek testf. szervezete között, ép olyan, sőt nagyobb a különbség a kettőnek a lelke között. A ki a gyermekeket akarja tanítani, annak a *gyermek* lelki életi nyilvánulásának a módjait kell *különösen* ismerni. Ez az oka annak, hogy az amerikai tanítóképzőkben a gyermekpsychológia a pedagógiai oktatás kiegészítő részét teszi.¹⁾ Én a magam részéről szintén óhajtanónak tartanám, hogy gondot fordítsunk a gyermekpsychológia tanítására s lehetőleg arra törekednénk, hogy a psychológiát *geneticus* módon tanítsuk. Ha ezt valóban tenni akarjuk, akkor semmikép nem nélkülözhetjük a gyermekpsychologia adatait. Mít akarunk ezzel elérni? Azt hogy az a tanító ne csak azt tudja: mit hoz a gyermek a szülői háztól az iskolába, hanem azt is: hogyan és miként jutott ez a gyermeki lélekbe. Micsoda külső és belső körülmények működtek abban közre,

¹⁾ A legelterjedtebb tankönyvek egyike: *Tracy: The psychology of childhood*. Ennek a munkának a tartalma: Az érzékek. Az érzelmeik. Az akarat. A nyelv. A szépészeti, vallási és erkölcsi eszmék. — Németre lefordította *Stimpfl*.

hogy tanítványunk a tanköteles kor előtt és az iskoláztatás ideje alatt úgy a hogy és nem másképp fejlődött? Ha az a tanító meg akarja tudni, okvetetlenül szüksége van gyermekpsychologia *mellett* egy kis physiologiai ismeretre is.

És ilyentormán már nem csak Amerikában és Angliában, hanem Németországban is gondolkoznak. *Schäfer* «Die Vererbung. Ein Kapitel aus einer zukünftigen psycho-physiologischen Einleitung in die Pädagogik» című munkájában (Berlin 1898) azt mondja. Taníttassék a tanítóképző intézetekben:

1. Az érzék szervek physiologiája,
2. Az öröklés tana,
3. A gyermekpsychologia genetikusan,
4. A gyermekphysiologia.

Arra, hogy ezt a sok «gyermekséget» miként lehet és kell a psychologia újabb vívmányaival s a pedagógiai követelményekkel szoros kapcsolatban hozni, igen érdekes példa *Sully James* «Teacher's Handbook of Psychology» című műve. (Németre lefordította *Stimpfl*, Berlin. 1898.) Megvallom, én a *tanító kesébe* ennél jobb munkát nem tudnék ajánlani. A ki ezt a munkát áttanulmányozza, az nem tartja feleslegesnek *Schäfer* kivánalmait, nem kicsinyelheti sem a physiológiát, sem a gyermekpsychológiát.

Ha igaz az, hogy a tanítóképző intézetek psychologiai tanításának eredménye sok kívánni valót hagy még nálunk hátra; ha igaz az, hogy a gyermekpsychologiai vizsgálódások és adatokkal psychologiai tanításunk eredményét s a pedagógiának nemzeties irányba való kifejlesztését elősegíthetjük, akkor azt hiszem, hogy a gyermekpsychologia felkarolásának ügye senkit nem érdekelhet közelebbről, senkire nem tartozhatik jobban, mint a *Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületére*.

Ennek az egyesületnek nem csak joga, de úgy gondolom, *kötelessége* is, hogy a közjó érdekében

a) buzdítsa az egyesület tagjait arra, hogy a gyermekeikről rendszeres feljegyzéseket vezessenek, ismerőseiket s a tanítóegyesületek tagjait s gyermekpsychologiai megfigyeléseknek megnyerni törekedjenek. Tapasztalataikat a nyilvánosságra bocsássák.

b) Abban az esetben, ha a megfigyelő szülők és tanítók száma megszorodnék, elősegítené, előkészítené a *gyermekmegfigyelők szövetségét*.

c) Lépéseket tenne arra nézve, hogy a tanító és ovóképző növendékek a gyermekmegfigyelésben gyakoroltassanak. Ne kerüljön ki az intézetekből egyetlen növendék sem, a ki legalább egy gyermeknek testi és lelki fejlődését figyelemmel nem kísérte.

d) Figyelmét kiterjesztené a gyakorló iskolai tanulók képzettartalmára s a pscho-phísikai mérések és kísérletekre; valamint a képző intézeti növendékekről s gyakorló-iskolai tanulókról vezetendő megfigyelési naplókra.

e) Közreműködne abban, hogy a gyermekpsychologia és gyermekphysiologiának megfelelő hely adassék a képzőintézetek tantervében.

f) Szorgalmazná, hogy ne csak a tudomány-egyetemen, hanem a Pedagógiumban és az Erzsébet-női-iskolában is psychologiai labora-

torium állíttassék. A tanárok a gyermekmegfigyelések tanulmányozására külföldi tanulmányútakra kiküldessenek. Ide haza pedig a physiologiából, psychológiából és a pedagógia egyéb segédtudományaiából tanítók és tanárok számára szűnidei tanfolyamok tartassanak.

Csak röviden s hézagosan érintettem én itt azokat a teendőket, a melyet egyesületünknek munka-körébe fel kellene venni. Úgy tudom, hogy eddig egyesületünkben senki nem szólalt fel olyan irányban, a melyből azt következtethetnénk, hogy olyanok is vannak közöttünk, a kik a gyermekpsychológiát minden haszonnélkülinek tartanák.

Egyesületünk *választmánya* 1898 évi február 7-én tartott ülésén már egyszer foglalkozott ez ügygel. Az anyag-gyűjtés munkáját *fontosnak*, módszerének megállapítását *sürgősnek* mondotta ki. Bevárandónak tartotta azonban azt, míg a II. országos és egyetemes tanári kongresszusnak ebben az ügyben kiküldött bizottsága munkáját megkezdi s ebben a bizottságban való képviseltetésével, vagy a *választmány kebelében alakítandó bizottsággal* óhajtotta «e fontos nevelési kérdés ügyét» előmozdítani. (M. Tképző. 1898. 134 l.)

Az izetlenkedés nem kenyerem. A bizottság tagjait személyenként és egyénenként nagyra becsülöm. Tehetségük, tudományuk előtt kalapot emelek. De ha ezt a «szakbizottságot» tekintem, a mely három év leforgása alatt egyetlen lépést sem tett ebben a «fontos», ebben a «sürgős» ügyben, bizony mondom nehezemre esik, hogy az ő működésükről keményebb dolgokat ne mondjak. A ki még most is azt várja, hogy ez a bizottság a gyermekpsychologiai mozgalmakat kazánkban migindítsa, vezesse, irányítsa, az egyszersmind kimondja azt is: halasszuk el az ügyet ad graecas calendas. Mivel én ezt nem szeretném, tanügyünk fejlődésére üdvösnek, jónak nem tartanám, elérkezettnek látom az időt immár arra nézve, hogy az 1898. évi február 7-én tartott választmányi gyűlés határozatának folyamányaként a *tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete választmányában a gyermekpsychologiai megfigyelésekre bizottság alakíttassék.*

Vezesse, irányítsa *ez a bizottság* az összes gyermekpsychologiai ügyeket. A választmányban és a közgyűlésen számoljon be ez irányban tett lépéseiről. Ne engedje ezt e melegebb pártfogásra érdemes ügyét a jövő milleniumi kongresszusig *agyonhallgatni!*

Végeztem. Mielőtt azonban a tollat letenném, köszönettel s bocsánatkéréssel tartozom. Köszönettel a *szerkesztőnek*, hogy a nagyszámú aktualis közlemények daczára helyet engedett ismertetésemnek, a bocsánatkéréssel a *lap olvasóinak*, a miért e nekem oly kedves tárgygyal ily sokáig untattam.¹⁾

Csurgó.

Pethes János.

¹⁾ A köszönet nem minket illet, hanem mélyen tisztelt kartársunkat, Pethes Jánost, a ki nagyérdékű tanulmányainak közrebocsátásával a Magyar Tanítóképző értékét és dicsőségét növelte. Mint a lélek-fejlődéstan (geneticus psychologia) uttörője hazánkban, figyelemre méltó szolgálatot tett a nevelés ügyének s ezért mélton tarthat elismerésre számot. Kívánatos, hogy egyesületünk alaposan fontolja meg javaslatait; mulasztást követne el,

Az iskolai tanulmányi kirándulásokról.)

Egyesületünk betöltötte tennállásának tizedik esztendejét . . . Ezen tíz év alatt oly munkát végzett, a melylyel nemcsak tagjainak háláját és a tanügyi köröknek elismerését vívta ki, hanem tanügyi kormányunknak is hasznos szolgálatokat tett. Ez a munkásság kiterjedett ugyan tanítóképzésünknek minden tényezőjére, felölelte ugyan ez ügynek minden aktuális kérdését, súlypontja mégis az elvi jelentőségű és a szervezeti kérdésekre esett. Még egy évtizeddel ezelőtt tanítóképzésünk kifejlesztésére nézve az ügy munkásai között is szétágazók voltak a vélemények és eltérők a törekvések, addig ma már mind szélesebb körben, mint kulturális szükség lép előtérbe az egyesület retortájában kiforrott egységes magyar nemzeti tanítóképzés eszméje. — Ha az egyesület ennél többet nem tett volna, vagy nem tenne: már akkor is helyet biztosított volna magának közoktatásunk történetében. Pedig ezen kívül még sokat tett! Nem felsorolni, hanem egygyel szaporítani akarom azon kérdéseket, a melyek itt vettettek fel, vagy nyertek megoldást a végből, hogy tanítóképzésünk intenzív fejlődése előmozdíttassék. Úgy sejttem, hogy egyesületünk életének megkezdett második évtizedét, főként a tanítóképzés intenzív fejlődését előmozdító kérdések megjavítására és megoldására fogja fordítani.

Sietek kijelenteni, hogy az iskolai kirándulások kérdését felfedezni nem akarom. Ellenkezőleg, azt hiszem, hogy a mióta iskola van, iskolai kirándulást egy vagy más alakban tartanak; azt pedig tudom, hogy az iskolai kirándulások ma iskoláink, közelebbről tanító- és tanítónőképzésünk széles köreiből vannak elterjedve. Ha tehát nem szükséges is ezen régi idők óta s ma már széles körben alkalmazott pedagógiai eszközt felfedezni, még mindig kérdés marad, hogy nem szükséges-e pedagógiai értékét megállapítani? és a mennyiben belőle a nevelésre és oktatásra haszon háramlik: nem kellene-e az összes iskolákban, illetőleg tanító- és tanítónőképzőkben *állandósítani és egyöntetűen szervezni*? vagy a mennyiben a nevelésre és az oktatásra felesleges, vagy éppen káros: nem kellene-e a kiküszöbölésre irányuló lépéseket megtenni?

A kérdés eldöntéséhez nagy apparátussal hozzátogni, nyitott ajtó feszegetése volna. A mai értelemben vett iskola nem elégszik meg, nem elégedhetik meg a tanórák és tanhelyiségek szűk korlátai közt kifejtendő nevelő és oktató hatással. Iskoláinknak a tanórákon túl és a tanterem falain kívül is minden eszközt meg kell ragadniok, a melylyel céljaik megvalósítása felé haladhatnak . . . Ezen eszközök közül az iskolai tanulmányi kirándulásokról kétségtelenül valamennyien egy, még pedig azon a véleményen vagyunk, hogy — benső értéküknél és sok-

ha ez ügyet fel nem karolná. Azonban minden szónál többet ér a tett. Fogjunk a munkához, azok, a kik érdeklődünk az ügy iránt. Adjuk közre megfigyeléseinket.

Nem baj, ha azok *most még* nem egészen rendszeresek is. Szolgálni fognak az ügynek az ilyen feljegyzések is, ha bizonyos szakértelemmel történtek. Szerkesztő.

1) A tanítóképző tanárok egyesülete választmányának február 19-iki ülésén tartott előadás.

Szerk.

oldalú hatásuknál fogva — helyesen alkalmazva, a nevelésre és oktatásra lényeges haszon hárulik belőlük. Ha e pontnál mégis egy pillanatra megállapodom, teszem azt iskoláinknak, a tanító- és tanítónő-képző-intézeteknek különös feladataira és azon helyzetére való tekintetből, a melyeknél fogva a tanulmányi kirándulások a tanító- és tanítónő-jelöltekre nézve az általánosnál nagyobb jelentőséggel bírnak. A tanító-nak, mint a nép nevelőjének és oktatójának, fontos hivatása sikeres megoldásához sokkal gazdagabb tapasztalatra és szélesebb látókörre van szüksége, mint a minőt a legjobb iskola is magában nyújthat. A tanító ezt a tapasztalatot és látókört az életben sem szerezheti meg úgy, mint más közpályákon működők; erre vonatkozó legszebb szándékainak és törekvésének is útjában állanak korlátolt anyagi viszonyai. A tanító- és tanítónőképző-intézetekre tehát ebben a tekintetben is nagyobb és nehezebb feladatok nehezdednek, mint más iskolafajokra. A tanító- és tanítónőképzők valóban a nevelésnek és oktatásnak lehető legtöbb eszközét kénytelenek felhasználni, ha feladataikat be akarják tölteni, céljaikat meg akarják valósítani; ezen eszközök sorában tehát a tanulmányi kirándulásokat — céljaik veszélyeztetése nélkül — *nem nélkülözhetik*. Ebben látom én különös okát annak, hogy mi e kérdéssel, dacára annak, hogy pedagógiai értéke eldöntöttnek tekinthető, dacára annak, hogy szélesebb körben az iskolai kirándulások alkalmazásában vannak, — foglalkozunk. Foglalkozunk azon szempontból, hogy mi módon lehetne az iskolai tanulmányi kirándulásokat az *összes* tanító- és tanítónő-intézetekben *állandósítani* és hogyan kellene ezen kirándulásokat *egyöntetlően szervezni*?

Alábbi fejtegetéseimben, ha nem is az összes, legalább³ azon szembeötlőbb és úgy hiszem lényegesebb szempontokra ki fogok terjeszkedni, a mik a feltett kérdés eldöntésénél tekintetbe jöhetnek, arra befolyással lehetnek; megjelölve mindenkire nézve az általam helyesnek ismert megoldási módot.

Az első kérdés az lehet, hogy a tanulmányi kirándulások állandósítása, általános és egyöntetű szervezése, közoktatásunk melyik tényezőjétől induljon ki?

A ki tanügyi viszonyainkat ismeri, jól tudhatja, hogy hazánkban minden szervező lépést, sőt minden irányító eszmét felülről, tanügyi kormányunktól várnak. A mily ártalmas, sőt veszedelmes ezen irányzat intézményeink szabad és független kifejlődésére nézve, ép oly jól felhasználható, tehát hasznos a czélszerű intézmények és megérett eszmék általánosítására. Ezekhez járul az is, hogy a tanító- és tanítónőképző-intézetek jelentékeny része, sőt relativ többsége, az országos tanügyi kormánynak, mint fentartó hatóságnak, egyenes rendelkezése alatt áll, hogy a többi iskolafentartók és tanáraik tulnyomó része az országos kormány iránt benső bizalommal viseltetnek; mi sem természetesebb azért, mint az, hogy ezen kérdésnek kizárólag a tanügyi kormánytól kiinduló megoldása kecsegtethet siker reményével. Tanügyi kormányunk a tanulmányi kirándulásokra vonatkozó rendelkező közbelépésével nem is lépne új térre s így ennek a közbelépésnek semmiféle elvi akadályja nincs. Ezen állításom igazolására felemlítem, hogy a középiskolák állami

tantervéhez csatolt utasítások ajánlják a fél, vagy egész napra terjedő *természetrajzi, földrajzi* stb. kirándulásokat, egy 1892-ben kiadott miniszteri rendelet kimondja, hogy az államköltségen, vagy a tanulmányi alapból fentartott középiskolák tanárainak, a fél vagy egész napra terjedő kirándulások alkalmával *felmerült tényleges költségei*, a házi átalányból megtérítendők; egy 1897-ben kiadott rendelet szerint ezen kirándulások alkalmával a vasúti, vagy gőzhajózási viteldíjakon felül, a fél napidíj fizetendő a házi átalányból a vezető tanárnak; egy 1893-ban kiadott miniszteri rendelet az államvasútak vonalain élvezhető kedvezmények megállapítása mellett kimondja, hogy kisebb kirándulásokon minden 10—10 tanulóval egy tanár küldendő kísérőül. Egy 1899. évi rendelet minden megkezdett 20 növendék után rendeli el a *nagyobb* kirándulások alkalmával egy-egy vezető tanár utiköltségének és fél napidíjának kifizetését. Itt említtem fel, hogy a miniszterium 1895-ben kiadott rendeletével a kirándulások célját tagítja és azt mondja, hogy a természetrajzi és földrajzi kirándulásokkal kapcsolatba kell hozni a *történelmi* szempontból nevezetes helyek megtekintését is. »A hazának és földjének mentől mélyebb és közvetlenebb szeretete legyen egyik főcél, a melyből középiskoláink kirándulásaikat és tanulmányi utazásait tervezik. Tervszerű eljárás mellett még szerényebb eszközökkel is szép eredményt lehet elérni. E végből kívánatos, hogy a tanári testületek mindjárt a tanév elején jelöljék meg teendő kirándulásaik irányát, célját és módozatait. Hogy a szegényebb tanulók is részt vehessenek e kirándulásokban, óhajtandó volna társadalmi úton *kirándulási alapokat* létesíteni, a milyenekkel már eddig is rendelkezik néhány középiskola.« 1898-ban a miniszterium e kirándulások célját újra tágítja, a *művészeti ízlés* fejlesztése végett ajánlván a különféle gyűjteményeknek tanár vezetése mellett való látogatását. Láthatjuk ezekből, hogy a középiskolai tanulmányi kirándulások ügye tanügyi kormányunknak nemcsak rendelkezése és gondoskodása tárgyát képezte, hanem hogy azt ez intézetekre nézve, úgyszólván, meg is oldotta. Fentebb kimutattam, hogy a tanító- és tanítónőképző intézeteknek az összes iskolafajok között a legnagyobb szükségük van a tanulmányi kirándulásokra; feltehető-e, hogy a tanügyi kormányunk ez ügynek a tanító- és tanítónőképzőkben való általános és egyöntetű rendelkezésétől elzárkóznék? Örömmel konstatalhatom, hogy ily feltevés nemcsak teljesen indokolatlan, hanem hogy az ügy megoldása felé vivő legelső és radikális lépés tanügyi kormányunk részéről már meg is történt. Mint tudjuk, a folyó évi költségvetési előirányzatba az állami tanító- és tanítónőképző-intézetek növendékei tanulmányi kirándulásainak segélyezésére egy összeg fel van véve. Hálátlanság volna ezt a lépést kicsinyelni, viszont azonban az ügy elejtése lenne ezzel a lépéssel azt megoldottnak tekinteni. Úgy hiszem azért, hogy a midőn a legelső alkalmat felhasználjuk a végből, hogy a tanügyi kormányunk ezen jelentékeny és messze kiható lépéseért hálás köszönetet mondunk, egyszersmind nyílt őszinteséggel kell feltárnunk azon kívánságainkat, a melyekkel a kérdés további és teljesebb rendezését óhajtjuk. Így mindenek előtt, hogy a közönyösség vagy a kényelem szeretete ezen szóban forgó pedagógiai kötelesség

teljesítése alól ki ne bújhassék, arra kellene a tanügyi kormányt megkérnünk, hogy megállapítván a tanító- és tanítónőképző-intézetek tanulmányi kirándulásainál követendő elveket és eljárásokat: tenné ezeket az összes állami tanító és tanítónőképző-intézetekre nézve *kötelezőkké*. Felfogásom szerint ezt a kérdést a legczélyszerűbben és legalkalmaszerűbben az állami képzők számára készülő *rendtartási szabályaiban* lehetne, sőt kellene is megoldani.

Tanítóképzésünk mai állapota szerint a nép nevelőinek és oktatóinak nagyobb része nem az állami képzőkből kerül ki. A felekezeti képzők, a melyek — a nevelési eszközökről nem szólva — legalább is kevesebb oktatási eszközzel rendelkeznek, mint a jobb anyagi viszonyok között lévő államiak, a tanulmányi kirándulásokat, mint hathatós didaktikai eszközt, felfogásom szerint az államiaknál is kevésbé nélkülözhetik. Ha tehát a kérdés általános megoldását akarjuk és keressük, akkor a fentebb ajánlott lépést még egygyel, azzal kell megtoldanunk, hogy a tanügyi kormányt arra kérjük: ajánlja a tanító- és tanítónőképző-intézeteket fentartó hatóságoknak a tanulmányi kirándulások kötelező behozatalát.

A második kérdés ez: mi legyen tanulmányi kirándulásaink czélja?

Az első ilyenmű kirándulásokat minden valószínűség szerint az a didaktikai alapelv hozta létre, hogy az oktatás legyen szemléltető. Ezt a czélt tűzi az iskolai kirándulások elé a középiskolák tanterveihöz csatolt módszeres utasítás és a középiskolák részére 1892-ben kiadott miniszteri rendelet is. Már az 1895. évi és később az 1898. évi miniszteri rendeletek a czélt tágítják; míg az előbbi «a hazának és földjének mentől mélyebb és közvetlenebb szeretetét» teszi egyik főczélnek, addig az utóbbi a művészeti izlés fejlesztését állítja előtérbe. Ezen rendeletekben tehát az iskolai kirándulások már a nevelés szolgálatába is állíthatnak. Ezekkel a kirándulásokkal valóban akkor fogjuk az elejük kitűzhető czélt leginkább elérni, hogy ha a nevelés és oktatás szolgálatába *egyaránt* állítjuk őket; ha lehet, a kettőt teljes harmoniába olvasztjuk össze bennük. Az iskolai kirándulások programjába tehát minden beleillik, a mi tanulságos, érdekes, élvezetes és szórakoztató volta mellett a növedékek nevelésére és oktatására alkalmas, vagy erre alkalmassá tehető. A szigoruan meghatározott s magasra tűzött tanczél egymagában eléggé okát adja annak, hogy kirándulásainkban ne mozogjunk (és nem is mozogunk) ily széles és nem is eléggé szilárd határok között, hanem hogy azokat szűkebbekre szabjuk és szilárdabakra építsük. Így jöttek és jönnek létre a tudományszakok, vagy ágak támogatására rendelt *kisebb* kirándulások, de a főczél szemmel tartásával be kell állítanunk a nevelés szolgálatában nagyobb mértékben és tágabb programmal bíró *nagyobb* kirándulásokat is. A tanító- és tanítónőképző-intézeteknek mint pedagógiai szakiskoláknak különös feladataiból természetesen következik, hogy a tanítójelöltek kirándulásának programjába a felsoroltakon kívül mindaz beleillik, a mi a nép műveltségének, művelődési intézményeinek első sorban a népiskolának

— és ezen intézmények szervezetének és belső életének megismerésére vezet.

Hogy ezen célokat megvalósító kirándulási programokat nem könnyű készíteni, hogy ezek készítése a tanári testületektől finom pedagógia érzéken és széles látókörön kívül komoly megfontolást és beható megbeszélést kíván: azt talán nem szükséges fejtegetni. Ezen nehézségek tudatában ajánlhatta a középiskolákhoz intézett 1895. évi rendelet, hogy mindjárt a tanév elején jelöljék meg teendő kirándulásaik irányát, célját és módozatait. Magam is azt hiszem, hogyha a kirándulások elé kitűzhető célokat el akarjuk érni, ha a reájok fordított pénzzel és idővel arányos hasznot akarunk huzni, akkor kirándulásaink célját, irányát és módozatait csakugyan *előre* kell megállapítanunk. Ennek legcélszerűbb ideje — feltogásom szerint — a következő iskolai évre nézve az előző iskolai év vége lehetne, hogy egyrészt a tanév eleje ily kirándulásra esetleg teihasználható legyen, hogy másrészt a kirándulási programok az iskolafentartó hatóságnak (az államiak részéről a tanügyi kormánynak) idején bemutatathatók legyenek. Ez utóbbi nemcsak a kirándulási programnak összeállításának ellenőrzése, hanem a kirándulások *egységes intézése* szempontjából is szükséges. Az elmondottakból következik, hogy részletes kirándulási programok összeállítására nem vállalkozhatom; ez az intézetek földrajzi fekvésének helyi viszonyainak és ezekből kifolyó szükségleteinek szemmel tartásával a tanári testületeknek fogja feladatát képezni. Nem térhetek azonban ki az elől, hogy a programok készítését és fellállítását általános szempontok és szélesebb keretek felállításával megkönnyítsem. Könnyebb tájékozódás kedvéért megmaradok a kirándulásoknak — már megtett, — *nagyobb és kisebb* jelzővel ellátott megkülönböztetése mellett. A nagyobb kirándulások az országnak a képző székhelyétől tovább fekvő, természeti szépségükről és gazdagságukról, földrajzi fekvésükről, történelmi jelentőségükről, kulturájukról, iparukról, kereskedelmükről, vagy néprajzi viszonyaiknál fogva nevezetes és jelentékeny helyeire és vidékeire irányítandók. Figyelem fordítandó arra, hogy a nemzetiségi vidékek képzőinek növendékei a magyar fajt és kultúráját közvetlenül megismerjék s a kirándulás összehatása gyanánt a hazát kiolthatlanul megszeressék, hogy a magyar faju növendékek a hazában lakó nemzetiségeket megismerjék, azokat becsülni, szeretni tanulják s így majdan a magyar nemzeti állam eszméjének megnyerhessék. A látókör fokozottabb szélesbitése végett ezen kirándulások céljául a szomszédos országok nevezetesebb helyeinek, főként metropolisainak meglátogatása is kitűzhető. A kisebb kirándulások célja főként a képző székhelyének és vidékének természeti, földrajzi, néprajzi, ipari, kereskedelmi, művelődési és különösen népoktatási viszonyainak, intézményeinek és ezek működésének tüzetesebb megismerése lehet. Ezek azon szempontok, a melyek világánál a kirándulási programokat az egyes tanári testületek összeállíthatják. Nem mondóm, hogy a programok összeállításától függ minden, vagy a legtöbb; annyi azonban bizonyos, hogy jó programmal a kitűzött cél könnyebben elérhető.

Hogy nagyobb kirándulást évente legfeljebb egyet lehetne, és

hogy kisebb kirándulást évente többet kellene tartani, arra nem szükséges szót vesztegetnem. Az iskolafentartó hatóságok a kirándulások anyagi és erkölcsi támogatásával természetes jogot szereznének ahhoz, hogy azok lefolyásáról és eredményéről tudomást szerezzenek; a felelős hatóságoknak való beszámolást legcélszerűbben az igazgatói évi jelentések végezhetik. Tájékoztatóknak volnának ezekről az ugyancsak áldozatokat hozó szülők, s tanügyi körök és az érdeklődők; ez a tájékoztatás az évi iskolai értesítőben volna megadható. Egy újabb érv, az évi nyomtatott értesítő kiadása mellett.

Harmadik kérdés: mennyi és mely idő fordítható a tanulmányi kirándulásokra?

A kisebb kirándulások egy fél, legfeljebb egy napra terjedhetnek. Ezek az év bármely szakában akkor teendők, a mikor rájuk szükség van és akkor tehetőek, a mikor alkalom kínálkozik. Az ilyen kirándulások szükségessége az oktatás folyamán pl. akkor áll elő, a mikor földrajzi fogalmakat, természetrajzi tárgyakat és geológiai alakulásokat akarunk közvetlenül szemléltetni, s mikor az állat-, növény- és ásvány-meghatározást az élettünemények és előfordulás megfigyelésével együtt akarjuk gyakorolni, a mikor a történelmi események színterét és a történelmi nevezettségű helyeket akarjuk megtekinteni, vagy a mikor művészeti, irodalmi és történelmi alakok alkotásait, szobraikat, vagy azokra vonatkozó emléktárgyakat akarjuk bemutatni. Ezek mellett közlekedési, ipari és kereskedelmi vállalatok, továbbá gazdaságok, kertészetek és szőlészetek és mindezek berendezéseinek megtekintése az oktatást szemléltetővé, tehát maradandóbb hatásúvá tehetik. Ezek a példák a szükséges esetek számát korántsem merítik ki, a felsorolható további példák mellőzésével csupán csak azt említem még fel, hogy az oktatás folyamán előálló szükségességnek tekintem még a népiskolák látogatására irányuló kirándulásokat is. Kirándulásra kínálkozó alkalmaknak tekintem azon mozgalmakat, mozzanatokat és tüneményeket, a melyek a tanítóképzés szempontjából nevelő hatást rejtenek magukban; ilyenek a hazafias ünnepélyek, tudományos, vagy irodalmi mozgalmak, műtárlatok, vagy gyűjtemények, népiskolai vizsgálatok, vagy egyéb időhöz kötött társadalmi, irodalmi, tudományos, vagy pedagógiai események. Nem mondom, hogy a felsorolt alkalmak mind felhasználandók kirándulásokra, hiszen akkor itt a fővárosban egyebet se lehetne tenni, mint kirándulni; csak annyit, hogy pedagógiai tapintattal ezen felsorolt alkalmak mindenike szolgálhat kirándulás céljául. Képzőnk jelentékeny része — elhelyezésük miatt — ezen kisebb kirándulásokra kínálkozó alkalmaknak nemcsak bővében nincsen, hanem egyenesen szűkében van; addig is, míg az illetékes helyen is beismert célszerűtlen elhelyezése javíttatik, legalább a célszerűbb elhelyezésű képzők használják fel ezen alkalmakat. Az elmondottak érthetővé teszik, hogy kisebb kirándulásra szolgáló szünidőt miért nem jelöltem meg. Hiszen ha ezek helyesen alkalmaztatnak, akkor a tanításban megszakítást vagy egyáltalában nem, vagy csak a legritkább esetben fognak előidézni. Ha a tanítás megszakítására a kirándulásra kínálkozó kivételes alkalommal, vagy a helyi körülményeknél fogva mégis szükség volna: erre a célra fél, vagy egy

napi szünetnek évenként legfeljebb három ízben való megállapítását a tanári testületre bízom. Ily kirándulásokban rendszerint csak egyes osztályok vennének részt.

A nagyobb kirándulások egy napnál hosszabb, de egy hétnél rövidebb időre terjedhetnének. Hazánk oly gazdag természeti kincsekben és történelmi emlékekben, hogy ily irányu nagyobb kirándulási programok összeállítása nehézségekbe sehol sem fog ütközni. Ezeket a programokat azonban sokkal nehezebb lesz az egyoldalúságtól megóvni, őket a szélesebb körű tapasztalat szolgálatába állítani. Hazai viszonyaink ebbeli hézagait az egyes tanári testületek bölcsessége van hivatva betölteni. Talán nem tartozik szorosán ide, mégis itt említtem fel, hogy a nagyobb kirándulások keretébe beállíthatónak tartom a tanítóképző-intézetek kölcsönös látogatását is. A magam részéről sokat várok ezen kölcsönös látogatásoktól; várom a kirándulások általános feladatain túl a tanárok és a növendékek között a kartársi szeretet és bizalom feléledését, a tanítói helyes eljárásnak és módszernek tisztázódását, a tanítói pálya iránti lelkesedés és szeretet (a minek nagyon híján vagyunk) általánosabb fellendülését és főként egy egészséges és erőteljes tanítói közszellem kifejlését. Mind oly szempontok, a melyek minden egyes tényezőtől jelentékenyebb áldozatot is megérdemelnek. Ezen nagyobb kirándulások czélszerű megvalósítására alkalmas szünidőnk a tanév folyamán alig van. Komolyan csak a husvétii szünidő jöhet e tekintetben számításba. Ez is rendszerint olyan korán esik, hogy az akkori szeszélyes tavaszi időjárás nemcsak a kirándulás legfőbb célját, hanem a növendékek egészségét is veszélyezteti. Ezek daczára ezt a szünidőt kell e célra legelső helyen megemlítenem, egyrészt azért, mert a másik hosszabb szünidő egyáltalán nem jöhet e tekintetben szóba, másrészt azért, mert jóformán ez az egyedüli alkalmas időpont a képzők kölcsönös látogatásának megvalósítására. Ugyanis ekkor az ideiglenesen távozott növendékek helye az internátusban és köztartás asztalánál nemcsak nehézség nélkül volna átengedhető, hanem az intézetek költségvetésében sem idézne elő az lényeges megterhelést. Legjobb kirándulási idő mindazonáltal nem a husvétii szünidő, hanem a nyár folyama, vagy az ősz eleje volna. Szeptember hónapját erre a célra már csak azért is legjobbnak tartom, mert az iskola tanulmányi rendjét az ekkor tartott kirándulások legkevésbé hátráltatják. Ezen időben azonban hosszabb szünet nincsen, így nem maradna más hátra, mint az, hogy az iskolafenttartóknak a tanári testület indokolt felterjesztései alapján kirándulási napokat kellene engedélyezniök. Ez az időbeli áldozat azonban bőségesen megteremné gyümölcsseit, azért biztosra veszem, hogy az iskolafenttartó hatóságok mindaddig, a míg a testületek ezekkel a kirándulási szünetekkel vissza nem élnének, engedélyezésök elől nem térhetnének ki. A nagyobb kirándulásokra felfogásom szerint az összes növendékeknek csak egy része vihető, azért a tanári testületeknek az otthon maradtak hasznos foglalkoztatásáról is javaslatot kellene tennie, illetőleg erről gondoskodnia.

Bármekkora jelentőséget tulajdonítsunk is a kirándulási programok helyes összeállításának és a kirándulási idő jó megvalasztásának,

döntő fontosságúnak mégis a *didaktikai kivittelt* kell elismernünk. A kivittel mikéntjére szabályt felállítani, ha nem is teljesen lehetetlen, mindenestre rendkívül nehéz és ha a legtökéletesebb szabályokat állítanak is fel, ezek nem biztosíthatnák a sikert, ha azok alkalmazói nem volnának képzett, az ügyért lelkesülő és azért áldozni tudó egészséges pedagógiai érzékkel felruházott tanárok. Én, miért ne vallanám be, kartársaimat a tanítóképző tanárokat és tanítónőket ilyeneknek hiszem, tudom és ismerem, azért az általuk vezetett kirándulásoktól említett szabályok nélkül is a legszebb sikereket várom. Ezek daczára, már csak a kérdés ezen oldalának fontossága miatt is, a kirándulások didaktikai szervezésére nézve néhány szempontot felemlíték.

Kiválóan fontosnak ismerem a kirándulás előkészítését, mert a helyes előkészítés nemcsak a zavartalan lefolyást biztosíthatja, hanem magára a didaktikai eredményre is befolyhat. A kirándulás céljának és irányának a növendékekkel való előzetes közlését elengedhetetlennek tartom; ezek mellett azonban ki kell terjeszkedni a főbb mozzanatok behatóbb megismertetésére, hogy így az érdeklődés ne csak felkeltessek, hanem irányíttassék is. Ezek nélkül, különösen a nagyobb kirándulásoknál, a gyorsan és nagy számban váltakozó benyomások összeolvadnának, elmosódnának, tehát állandó hatást nem fejtenének ki. Különösen gondot és figyelmet érdemel továbbá az előkészítés higiéniai oldala. Hosszabb útra csak teljesen egészséges növendékek vihetők; rövidebb úton e tekintetben óvatosság ajánlható. Kétszeres figyelmet érdemel ez a körülmény leány növendékeinknél, a kiknek szervezete egyébként is csekélyebb ellenállóképességgel van felruházva. Az egészség megállapításánál természetesen döntő szerep az intézeti orvosnak jut, a kinek a hosszabb kiránduláson való részvétele legalább is kívánatos. Az előkészítéshez számíthatjuk még a különös célú kirándulásokhoz szükséges eszközöknek (állat-, növény-, ásvány gyűjtés és meghatározáshoz való eszközök) és szereknek előkészítését, a ruházat felülvizsgálását, stb. A kirándulások lefolyása legyen könnyed, kedélyes és mindamellelt tanulságos. Folytonos figyelmezzéssel ne kedvtelensük és ne idegenítsük el magunktól a növendékeket; ellenkezőleg, emeljük őket magunkhoz, hogy lelkükbe mélyebb bepillantást vetve, reájuk nevelő hatással lehessünk. A bizalmaskodást, rendetlenkedést és fegyelmetlenséget azonban ne tűrjük, mert ezzel nevelésünknek többet árthatunk, mint a mennyi hasznot az egész kirándulástól várhatunk. Hagyjuk ott-hon a tanórák szigorúbb formáit, de azért oktassunk, neveljünk. Fevilágosítlanul semmit se hagyjunk, de folytonos kérdezgetéssel és magyarázgatással a hatást nyomasztóvá ne tegyük. Engedjük a benyomások által a lélekre előidézett hatásokat harmoniává összeolvadni és az eredményt leszűrődni. Adjunk szabadságot, de legyen gondunk arra, hogy a kirándulás elé tűzött célt vagy célokat megvalósítsuk. A különös célú kirándulások lefolyásának részletezésére itt nem térhetek ki; magától értetődik, hogy a mint a kirándulás célja szűkebb körűvé, sőt egyoldalúvá lesz (pl. természetrajzi kirándulás), a szerint a lefolyás mind határozottabb és szigorúbb formát ölt. A kirándulás ideje alatt figyelmünk ne csak a növendékek lelki, hanem egyszersmind testi gondozására is terjedjen

ki. Hosszabb kirándulások esetén a mozgással és élénkebb étellel együttjáró fokozottabb testi igényeket elégítsük ki. A fiúknál mutatkozó mulatni vágyást azonban szorítsuk a megfelelő korlátok közé. Különös gondoskodásunk tárgyát pedig képezze a növendékek egészségi állapota; e tekintetben semmi figyelmünket el ne kerülje, mert hiszen a legmesszebbmenő felelősség terhel ez oldalról bennünket. A kirándulással kapcsolatos teendőink fonala azonban a kirándulás lefolyásával nem szakadt még el. Hátra van még a kirándulások eredményének megállapítása, szükség esetén bővítése és minden esetben megrögzítése. A részt vevő tanároknak minden kínálkozó alkalmat meg kell ragadniok, hogy növendékeink észleleteit és tapasztalatait mintegy számon kérjék. A mennyiben pedig arról győződnének meg, hogy hézagosak, vagy épen tévesek, ezeket ki kell egészíteniök, illetőleg helyre kell igazítaniök. A számonkérésnek és megrögzítésnek ez a módja különösen akkor fog sikerrel járni, ha a kirándulás az oktatást, illetőleg egyes tantárgyakat támogatott. Nagyobb kirándulások eredményei megrögzítésének legáltalánosabb módja az írásbeli beszámolás lehet, a melynek alakja a kirándulás természetétől függ és lehet úti napló, jelentés, leírás elbeszélés, stb. Természetes, hogy ezek gondos átnézése a kirándulás vezetőjének, vagy a tanári testület ezzel megbízott tagjának elengedhetetlen kötelessége. A kirándulások jó anyagot szolgáltatnak különféle szakba vágó írásbeli dolgozatok készítéséhez, mint pedagógiai, magyar nyelvi, természetrajzi, stb. dolgozatokhoz. De nem folytatom tovább; bár tudom, hogy e néhány sorban a didaktikai szempontok mindnyáját nem érintettem, sőt azt is megengedem, hogy fejtegetésemből lényegesebb szempontok maradtak ki. Azt azonban ismétlem, hogy én az eredményt nem a jó szabályoktól, hanem a jobb kivitelől várom.

Nem jelentőségre nézve, csupán sorrend szerínt az utolsó kérdés az: honnét véteessenek a kirándulásokhoz szükséges anyagi eszközök? Ez a kérdés fontosságban azáltal nyer, hogy a tanító és tanítónőképző-intézeteket kevés kivétellel szegénysorsú szülők gyermekei keresik fel és hogy ez intézetek tanárainak díjazása is sok kívánni valót hagy fenn. A kirándulások didaktikai fontosságában bizonyára eddigelé sem kételkedett senki, s hogy mégsem lettek ezek a tanítóképző-intézetekben oly elterjedtekké, mint azt fontosságuk megkívánhatta volna, annak legfőbb oka bizonyosan a kirándulásokhoz szükséges anyagi eszközök elégtelenségében van. Felfogásom szerint a jövőben minden egyes tényezőnek meg kell az ügy érdekében a maga áldozatait hoznia; iskolafentartóknak, tanári testületeknek és szülőknek egyaránt. Viszonyaink mérlegelése alapján mégis arra a meggyőződésre jutottam, hogy — már a példaadás kedvéért is — az áldozathozatalban tanügyi kormányunknak kell előljárnia. Ma már mint említém örömmel konstatálhatjuk, hogy a bölcs kormányunk az áldozathozatalban az első és jelentékeny lépést megtette. Első lépésnek nevezem ezen tényt, mert ezzel a kirándulásokat általánosan és egyöntetűen életbe léptetve nem látom és mert nem szabad feltennem, hogy kormányunk az első lépés után a többinek megtételétől és ezzel a kérdés teljes megoldásától elzárkóznék. A magam részéről ily általánosan beállított tétel legfőbb hibájának

azt tartom, hogy ahhoz csak a mozgékonyabb, vagy kiválasztott intézetek fognak hozzájutni, míg a kényelemszerető, vagy lassan mozgó intézetek az anyagi támogatástól elesnek. A helyes megoldás útját módját felfogásom szerint a kormány akkor találná el, ha az egyes intézetek költségvetésébe állítana be egy 300—600 K-ra rúgó és e célra szolgáló tételt. Ez idő szerint 24 állami képző állván fenn, az illetén megoldás, a mely azonban véglegesnek volna tekinthető, mintegy évi 10.000 K-jába kerülne az államnak. Ily alapon a kormány nagyobb erkölcsi súlylyal ajánlhatná egy ügynek felkarolását a többi iskolafentartónak is. A tanári testületektől elvárjuk, hogy hivatásszeretetük és lelkesedésük egész melegével karolják fel ezt az ügyet; hozzanak meg a maguk részéről is minden tőlük telhető áldozatot. Ezen tőlük telhető áldozatok között ott szerepelhet idő, munka és fáradtság, de pénzbeli áldozat állandóan és rendszeresen már csak azért sem, mert mai fizetésük a mindennapi szükségletek fedezésére is alig-alig elegendő. A magam részéről nemcsak méltányos, hanem egyenesen jogos kívánságnak tartom, hogy idejüket és erejüket a kirándulás elé tűzött célok megvalósításáért áldozó tanároknak *tényleges költségei* megtéríttessenek. Ez a legcsekélyebb kívánság a mit a tanárok az iskolafentartóval szemben támaszthatnak; az állami középiskolai tanároknak ez irányban támasztott kívánságait a tanügyi kormány, mint említém, teljesítette is. A tanárok költségeinek megtérítése nélkül fognak ugyan az egyes intézetek kisebb nagyobb időközökben kirándulásokat tenni, de hogy ez úgy általános megoldást enélkül nem nyerhet, azt nem szükséges bizonyítanom. A *tényleges* költség megállapítása csaknem leküzdhetetlen nehézségekbe ütközvén, helyettük nagyobb kirándulások alkalmával a kirándulást vezetőn kívül minden megkezdett 20 növendék után egy-egy tanár utiköltségének és napidíjainak megtérítését, illetőleg ennek kérését javaslom. Kiseb kirándulások alkalmával a kirándulásban részt vevő tanárok *tényleges költségeinek* megtérítése kielégítő megoldásnak látszik. A szülők részéről hozandó áldozatra különösen nagyobb kirándulások alkalmával volna szükség, a mikor a költség fedezéséhez a növendékek mérsékelt átalányösszeggel járulnának.

Vannak azonban növendékeink, a kiknek szülei az áldozathozatalnak ily mértékben való gyakorlására nem képesek. Ezek talán elesnek a kirándulások előnyeitől és áldásaitól? Ezeknek segélyezéséről az iskolafentartók által nyújtott, vagy a tanári testületek által teremtett anyagi eszközökkel kellene gondoskodni. Az iskolafentartók, első sorban a tanügyi kormány által nyújtott eszközök közé sorolom első sorban az intézetek költségvetésébe beállított és fent érintett tételt, másodsor a köztartási díjaknak a kirándulás idejére eső részének a költségek fedezésére való kiadását, harmadszor és különösen az internatusnak és köztartásnak a látogató intézet részére való díjtalan átengedését. Ezek az áldozatok nem is oly jelentékenyek és mégis jelentékenyen mozdítanak elő a kirándulások ügyét. A tanári testületek által megteremtendő anyagi eszközök közül első helyen a *kirándulási alapokat* említém fel. Ily alapok intézetenként részint a növendékek befizetéseiből, részint egyéb úton befolyó összegekből volnának megteremthetők. Ily

alapjuk tudomásom szerint egyes képzőeknek már régibb idő óta van. A növendékek befizetésének természetesen mérsékeltnak kellene lennie s ebből az alapból a kisebb kirándulások költségei teljesen fedezhetőek volnának, sőt kivételesen teljesen szegény és érdemes növendékek ebből segélyt is nyerhetnének. Egyéb úton befolyó anyagi eszközök lehetnének a társadalom áldozatkészsége, a mely sok formában közelíthető meg, a milyen pl. belépti díjjal egybekötött hangverseny, stb. Utolsónak hagytam az államvasutakon élvezhető kedvezményeket. Ezeket mai alakjukban kétségtelenül ismeri mindenki. Jelentékeny anyagi támogatása volt a kirándulások ügyének ez a segély különösen a múltban s ha fokoztatnék, még jelentékenyebb, úgyszólván döntő támogatója lehetne a jövőnek. A magam részéről nem látnám veszélyeztetve az állam érdekeit, ha a tanítójelölteket ily kirándulásokra az államvasutak ingyen szállítanák, sőt ép ezt tudom állami érdeknek. Ezért az erre irányuló lépést — bár bevallom, hogy nem sok eredményt várok tőle — megteendőnek tartom. Azonban, a mennyiben ez a kérelmünk teljesíthetlenné volna, legalább arra kellene tanügyi kormányunk útján a kereskedelmi miniszteriumot kérni, hogy a jelenlegi kedvezményeket a növendékekkel szemben fokozza, a kísérő tanároknak pedig szabad jegyet adjon.

Fejtegetésem végére jutottam. Bár hosszabbra nyúlt, mint a milyennek erre az alkalomra terveztem, mégis rövidebb maradt, mintsem a kérdésnek minden részét érinthettem, vagy éppen megvilágíthattam volna. A részletekbe való mélyebb behatolástól, bármennyire csábított is arra a tárgy természetete, — megvallom — ez a kedves és mindenek felett megtisztelő alkalom tartott vissza. Fogadjá egyesületünk mélyen tisztelt elnöksége ezen kitüntetésért, a melyben részesített, hálás köszönetemet. Nagyrabecsült és kedves hallgatóimtól pedig edzettnek bizonyult türelmük ily kemény megpróbáltatásáért ezennel bocsánatot kérek. Talán szemrehányással fognak illetni, a miért nem öltöttem kedvükért, vagy ama sokat emlegetett színvonal kedvéért súlyosabb pedagógiai fegyverzetet és nem idéztem neves pedagógusoknak ezen kérdésre vonatkozó, vagy legalább erre vonatkoztatott véleményét. Beismerem, hogy bűnös vagyok és mégsem szánom-bánom bűnömet, mert ily kiválólag gyakorlati jelentőségű kérdés megoldásánál, mint a milyen ez is, eredményeket nem az akadémikus fejtegetésektől, hanem a cselekedetektől várok. Tanítóképzésünk oly kívánatos intenzív fejlődését és benne ezen kérdés megoldását én első sorban az önzetlen és lelkiismeretes munkálkodástól, a cselekedetektől és tettektől várom. Ez az álláspontom magyarázza meg azt is, hogy javaslatomban a szervezeti és anyagi kérdések a didaktikaiakkal szemben talán nagyon is előtérben állanak. De nem szólok le javaslatomat előre; ezt mélyen tisztelt hallgatóim, önökre hagyom. Mielőtt szigorú, de igazságos bírálatukat javaslatommal szemben kikérném, útravalóul csak azt a rövid, de védelméül szolgáló megjegyzést adom melléje, hogy a hivatásszeretet jegyében született. Lehet, hogy ruhája szűk, avagy bő, szóval rosszul szabott, sőt lehet, hogy tagjai soványak, vagy nem elég arányosak: azt azonban tudom, hogy lelke ép, hogy azért nemcsak kegyelmet ér-

demel, hanem a felnevelést is megérdemli. Örvideni fogok azért, ha ruhajat megigazítják, ha betegségeiből kigyógyítják, azonban benső fájdalom fogna el, ha külső hibáiért kivégeznék. Ajánlom ezek után alább következő javaslatomat a tárgyalás alapjául szolgáló elfogadásra!

A javaslat ez:

1. A Tanítóképző Tanárok Országos Egyesülete kérje meg az országos közoktatási kormányt arra, hogy a tanulmányi kirándulásoknak az alább következő pontokba foglalt egységes szempontok szerinti állandósítására az állami (és államilag segélyezett) tanító- és tanítónőképző-intézeteket rendeletileg kötelezze, a többi iskolafentartó hatóságoknak pedig ezek állandósítását ajánlja.

2. A tanító- és tanítónőképző-intézetek évenként egy nagyobb és több kisebb tanulmányi kirándulást rendezzenek.

A nagyobb kirándulások hazánknak a képző székhelyétől tovább fekvő, természeti szépségükről és gazdaságukról, földrajzi fekvésükről, történelmi jelentőségükről, kulturájukról, iparukról, kereskedelmükről, vagy néprajzi viszonyaiknál fogva nevezetes és jelentékeny helyeire és vidékeire irányítandók. Figyelemmel kell lenni különösen arra, hogy a nemzetiségi tanító- (tanítónő-) jelöltek a magyar fajt és kulturáját közvetlenül megismerjék és a kirándulások összehatása gyanánt a magyar fajt és hazánkat kiolthatatlanul megszeressék, hogy a magyar faju növendékek az e hazában lakó nemzetiségeket ismerni, becsülni és szeretni tanulják, hogy így majdan a magyar nemzeti állam eszméje számára őket megnyerhessék. E célok megvalósítása végett a képzők kölcsönös látogatása gyakorlatba hozandó. Hosszabb időközönként a látókör fokozottabb szélesítése végett, (pl. négy évenként), ezen kirándulások céljául a szomszédos országok nevezetes helyeinek, főként metropolisainak, meglátogatása is kitűzhető.

A kisebb kirándulások célja a képző székhelye és vidéke természetrajzi, földrajzi, néprajzi, történelmi, művelődési, gazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési és különösen népoktatási nevezetességeinek, viszonyainak és intézményeinek tüzetesebb és közvetlen megismerése legyen.

3. A felsorolt célok és helyi viszonyok szemmel tartásával a tanító- (tanítónő-)képző intézetek tanári testületei évenként egybeállítják következő évi kirándulási programjukat s azt jóváhagyás végett, a következő évi munkafelosztással együtt, iskolafentartó hatóságuknak (tehát az államiak a tanügyi kormánynak) bemutatják. A megtartott kirándulásokról az igazgató az iskolafentartó hatóságoknak évi jelentésében, a szülőknek az évi iskolai értesítőben számol be.

4. A kirándulásokat az igazgató, vagy a tanári testületnek a tanári szék által megbízott tagja a megállapított programmon belül gondosan előkészíti, illetőleg vezeti. A kirándulás elé tüzött cél megvalósítása, a növendékek lelkiismeretes gondozhatása és a szükséges felügyelet gyakorolhatása gyanánt szükségessé teszi, hogy abban a vezetőkön kívül minden teljes tíz növendék után a tanári testületnek egy tagja vegyen részt.

5. A kisebb kirándulások a tanév folyamán bármikor akár a

rendes, akár az igazgatói szünnapok alatt rendezhetők és egy fél, legfeljebb egy napig tartanak. Ezekben a tanári testület határozata szerint az egész tanuló ifjúság tartozik, vagy egyes osztályok tartoznak részt venni. Szükség esetén a tanári testület e célra évenként legfeljebb három, de nem egymás után következő, szünnapot engedélyezhet. Ezek a kirándulások a növendékeket az ünnepi és vasárnapi istentiszteletektől azonban el ne vonják.

A nagyobb kirándulás két, legfeljebb hat napig tart és e célra a husvétii szünidő, vagy az iskolafentartó hatóságok által a tanári testület kérelmére a tavasz vagy az őszi folyamán engedélyezett szünnapok használandók fel. Ezen kirándulások alól a növendékek indokolt kérelemre felmenthetők, vagy szükség esetén ezektől el is tilthatók.

6. Az egyes kirándulások célja a részt vevő növendékekkel előzetesen közlendő; a kirándulás főbb mozzanatainak előzetes közlésével vagy leírásával az érdeklődés nemcsak felkeltendő, hanem helyes irányba is terelendő. A kirándulást vezető, illetőleg az abban részt vevő tanárok magyarázataikkal, felvilágosításaikkal, útmutatásaikkal tegyék azt pedagógiaiul eredményessé, a növendékeknek a fegyelem és rend határain adják meg a megengedett szórakozáshoz szükséges szabadságot, ne fojtsák el az örömet és vidámságot; de tegyék ezt úgy, hogy fegyelmetlen, rendetlen, vagy épen kihágásokkal teli és komoly cél nélküli kalandozássá a kirándulás ne fajuljon és így pedagógiaiul károsná ne legyen. A kirándulás alatt szerzett tapasztalatok az oktatás folyamán, azokra való hivatkozás alakjában, minden kínálkozó alkalommal felhasználandók; sőt kívánatos, hogy a kirándulás egészéről a résztvevő növendékek útinapló, jelentés, vagy más megfelelő formában a kirándulás vezetőjének vagy a tanári testület ezzel megbízott tagjának beszámoljanak.

7. A képző székhelyén kívül irányuló kirándulásokban csak olyan növendékek vehessenek részt, a kiket erre az intézet orvosa e végből megejtett vizsgálata alapján alkalmasaknak, illetőleg egészségeseknek ítél. Hosszabb kirándulásokban az intézet orvosának részvétele kívánatos. Ily utakra az első segélynyújtáshoz szükséges közönségesebb orvosi, esetleg házi szerek készen tartassanak. A tanári testület gondja terjedjen ki a kirándulók egészséges és meleg öltözködésére, a bár egyszerű, de tápláló élelmezésére és a kirándulási programoknak olyatén összeállítására, illetőleg keresztülvitelére, hogy az a növendékek egészségére hátrányos befolyásu vagy reájuk megerőltető ne legyen.

8. A tanulmányi kirándulások állandósításához és a szegényebb növendékeknek ezeken való támogatásához szükséges anyagi eszközök forrásaiul a következők szolgáljanak:

a) A tanító- és tanítónőképzők évi költségvetésébe kirándulási célokra szolgáló egy legalább 300 koronára rugó állandó tétel állíttassék be.

b) A tanító- és tanítónőképző-intézetekbe az intézeti növendékek évi (pl. I K.-nyi) befizetéseiből, az intézeti hangversenyek jövedelmeiből, vagy társadalmi úton befolyó egyéb jövedelmeiből «Kirándulási alap» létesítendő.

c) A nagyobb kirándulások költségeihez az azokban résztvevő növendékek mérsékelt átalány összeggel járuljanak.

d) A tanító- illetőleg tanítónőképző intézetek kölcsönös látogatása lehetőleg úgy fogatosíttassék, hogy egymás köztartását és internatusát, az iskolafentartó engedelmével, igénybe vehessék.

e) A kirándulásban résztvevő igazgató és tanárok tényleges költségei az iskolafentartó hatóság által fedeztessenek.

f) A kereskedelmi miniszter arra kérendő, hogy a kirándulásban résztvevő tanítójelölteknek és tanároknak ingyen vasúti jegyet engedélyezzen; vagy ha ez nem lehetséges, a kirándulásokat az érvényben levőnél mindenestre nagyobb vasúti kedvezményben részesítse.

Kelt Győrött, 1900. évi február 3-án.

Mohar Fózsef,
áll. tanítónőképző tanár.

A tanítóképzés Németországban.

Első közlemény.

A hazai tanítóképzés érdekében folytatott munkásság közepette bizonyára tanulságos és hasznos foglalkozás az is, ha az európai nagy kulturállamok hasonló célú intézményeit tanulmányozzuk, mert ott számos oly eszmére és berendezésre találhatunk, melyek a mi viszonyainkra alkalmazva, nálunk is gyümölcsözővé válhatnak. Ezen meggyőződés vezérel akkor, mikor a németországi tanítóképzést e folyóirat hasábjain ismertetni kívánom. Teszem pedig ezt a Rein-féle «Encyklopedisches Handbuch der Pädagogik» című mű alapján, melynek a mult év végén megjelent VII. kötetében dr. Andrae, a kaiserslauferni kir. szeminarium igazgatója, behatóan ismerteti ezt a tárgyat. A cikk két részre oszlik, melyek közül az első a németországi tanítóképzés történetét, a második annak jelen állapotát tárgyalja. A történelmi részt csak főbb vonásaiban fogom ismertetni, hogy nagyobb tért szentelhessek a második, szerintem tanulságosabb és kevésbé ismert résznek.

I. Történelmi rész.

Németországban is csak azon időtől kezdve lehet a szó szoros értelmében vett tanítóképzésről beszélni, a melyben a tanítói állás külső viszonyai már annyira megjavultak, hogy fiatalabb emberek is ezen hivatásnak szentelték életüket. Ezen kor kezdetén azt tartották legtermészetesebbnek, hogy a tanítói hivatalra a mesterségek mintájára és módjára kell előkészülni. Mindenütt az a meggyőződés uralkodott, hogy a leendő tanító azon ügyességeket, melyekre valamikor szüksége lesz, legczélszerűbben, mint valamely tanítómester inasa, azon helyen sajátíthatja el, a melyen majdan neki is működnie kell. Nem lehet tagadni, hogy ily módon a fiatal embereket, ha kellő előkészültségük volt s ügyes mester kezébe kerültek, elég eredményesen vezették be a tanítói gyakorlatba. Csakhogy ez a föltétel csak ritkán teljesült. Által-

lában a fiatal emberek előkészültsége egészen hiányzott, a tanítómesterek maguk is kontárok voltak mesterségükben s a tanulási idő is jóval rövidebb volt, mint bármely más mesterségnél. Így Württembergben a tanítóinast már két évi tanulás után felszabadították. Ily körülmények mellett nem volt csoda, hogy a mesterek nem tudtak a kivánalmáknak megfelelni s hivatásuk magaslatára emelkedni. A képzés ezen módja tehát elégtelennek bizonyult.

A szomorú helyzeten segitendő egyes kiváló férfiak, kik a népoktatás fontosságát belátták, a tanítókat maguk köré gyűjtötték, hogy hivatásukra jobban előkészítsék; mások pedig meglevő más tanintézetek mellett külön előkészítő intézeteket (szemináriumokat) állítottak, hogy saját tanítványaikból jobb tanítókat képezhessenek. Északnémetország több városában (Magdeburg, Eisleben stb.) a gimnáziumok mellett szerveztek ilyen szemináriumokat, melyekben azon tanulókat, kik latin tanulmányaikat önkényt, vagy önkénytelenül megszakították, különösen a zenében való gyakorlás útján, a tanítói pályára előkészítették. Ily módon azonban a tanulók hasznavehetetlen része jutott a szemináriumokba s a hasznavehetetlen gimnázistákból kellett hasznos tanítókat nevelni. A képzés e módját a protestánsok e század elején nálunk is meghonosították. A tanítóképzés e módja mindenesetre olcsó volt s némileg emelte a tanítók műveltségi színvonalát is, azonban a módszeres eljárás tekintetében nem sok javulást idézett elő.

Mások nagyobb városi népiskolák (Felbiger), árvaházak (Francke) vagy más intézetek mellett állítottak képző-intézeteket. A nagyobb népiskolákat, melyek mellett ily előkészítő kurzusok voltak, normális iskoláknak nevezték. A «Ratio Educationis» a Felbiger-féle tanítóképzést nálunk is bevezette s azért ezt nem kell bővebben fejtegetnem. A tanulók hiányos előkészültsége s a szakképzés rövidege miatt (e kurzusok rendszeren félévig tartottak) az ezen intézetekből kikerülő tanítók sem feleltek meg feladatuknak.

Mindezen kísérletekből kitűnt, hogy a tanítás, még az annyira lenézett népiskolai tanítás sem mesterség, hogy a tanítóképzésnek eddig megpróbált módjai célhoz nem vezettek, hogy e módokon sem alkalmas tanerőket képezni, sem a népnevelést a kívánatos módon emelni nem lehetett, hogy tehát külön képző-intézetek alapítására van szükség azok számára, kik életüket a nyilvános tanításnak szentelik. Az első Rochow volt, a ki kimondotta: «Külön néptanítói szemináriumok nélkül semmi maradandót és czélszerűt nem létesíthetünk a nemzeti oktatás terén.»

Ha a képző-intézetek keletkezésének idejét tekintjük, úgy a legrégibb a gothai intézmény, melyet még II. Frigyes léptetett életbe 1698-ban. Ez abban állott, hogy az ország 10 legkiválóbb tanítóját megbízták azzal, hogy azokat, kik az iskola szolgálatába kívánnak lépni, a szükséges út mutatással ellássák. 1732-ben keletkezett a stettini, 1736-ban a bergeni képző-intézet, mindkettő a Franke-féle minta szerint. A Hecker-féle szemináriumot Berlinben 1748-ban alapították a reáliskolával kapcsolatosan. A kalsruhei 1768-ban, a dresdai 1785-ben, a weimari 1788-ban keletkezett. A Poroszországban jelenleg fennálló 126

szeminárium közül 11-et már a múlt században alapítottak. A bajor képzők közül az elsők közé tartozik a würzburgi (1770) melyben kezdetben Felbiger befolyása uralkodott és a bambergi (1791). Ferencz Lajos bambergi püspök volt az első, a ki elrendelte, hogy jövőre csak oly tanító vagy kantor alkalmazható, a kit az új tanítási mód művészetéből a képző intézetben megvizsgáltak és megfelelőnek találtak. Badenben az első képző a durlachi volt, melyet 1768-ban alapítottak. Így tehát Németországban a múlt században már meglehetősen számú képző-intézet volt.

Mikor arra került a sor, hogy a szétszórt kísérleteket és kezdeményeket összefoglalják és terveszerűen rendezzék, erre két út kínálkozott. Az egységes rendezést rövid úton felülről lehetett megteremteni, mint az Bajorországban történt, vagy pedig az egyesek ellenőrzött munkájából lassankint alulról lehetett kifejleszteni. Az utóbbi utat Poroszország követte.

Poroszország vezetői a tanügy terén mindenkor méltányolták az egyéninek jelentőségét az iskola- és nevelésügyben; nem bocsájtottak ki általános rendeleteket, s a legkisebb részletekig kidolgozott tanterveket, melyek kellő előkészítés nélkül úgy is csak papíron levő jámbor óhajtasok szoktak lenni, hanem figyelmeket inkább egyes kiváló egyénekre irányozták, a kiknek megadták a módot, hogy magukat, vagy magánál Pestalozzinál, vagy annak egyik kiváló tanítványánál pedagógiailag intensive kiképezhessek. Így lassankint a fiatal embereknek egy oly serege nevelkedett, kik mint a szemináriumok tanítói és igazgatói áldásosan működtek s tágabb téren is mozgó és éltető központot képeztek. Így Poroszországban a képzés ügye lassanként annyira megérett, hogy véglegesen lehetett rendezni. A rendezés azonban nem törvény, hanem csak rendelet útján történt. A szabályrendelet, mely az eddigi munkát bizonyos mértékben lezárja s a távozási vizsgálat elrendelésével a jövő számára szilárd normákat teremt, 1826-ban jelent meg. E rendelet mindenekelőtt rámutat arra a körülményre, hogy most már az országban kellő számú szeminárium van, melyek kipróbált igazgatók és tanítók vezetése alatt állanak, jól megfontolt tantervekkel kellő helyiségekkel, tanszerekkel és megfelelő figyelmi szabályokkal rendelkeznek, kívánatosnak tartja azonban a jövőre nézve, hogy a szemináriumok és az illető provinciák tanügye között, melyekben hivatásukat teljesítik, a kellő kapcsolat létesíttessék. E célból a kandidátusok részére kettős vizsgálatot ír elő. Az első az intézet elhagyása alkalmával teendő le és a szeminárium összes tárgyait, valamint a tanítási ügyességre is kiterjed. A ki e vizsgálaton jeles jelzővel I. osztályzatot kapott, az tanítóságra képesített, a többiek azonban 3 év múlva új vizsgálatra tartoztak jelentkezni. A második vizsgálat célja az volt, hogy a jelölt ismereteinek összefüggéséről és alaposágáról, nézeteinek önállóságáról tanúságot tehessen. A vizsgálatokra privát úton is lehetett készülni. Hogy a már alkalmazott tanítók is hasznát lássák a szemináriumoknak, a rendelet úgy intézkedett, hogy egyes tanítók hiányaik pótlására a főszemináriumba hosszabb-rövidebb időre megint visszarendeltessenek, vagy esetleg a gyakorló iskolában rendszeres mun-

kára köteleztessenek. Viszont, hogy a szemináriumi igazgatók kerületek iskolaügyének állapotával pontosan megismerkedjenek, kötelességükké tétetett, hogy a szünidők alatt kerületük népiskoláit, mint kiküldöttek, évenként legalább részben meglátogassák. Végül ugyanazon szempontból elrendelték, hogy a különböző szemináriumok szünidői is különböző időre essenek s így a tanítók is módot nyerjenek, hogy saját okulásukra más intézeteket meglátogathassanak. Ez intézkedések mindenestre szorosabb kapcsolatot létesítettek a szemináriumok és népiskolák között, mint a milyen minálunk ma fenáll. E rendelet a porosz képzőintézeteknek szilárd keretet adott, s lehetővé tette, hogy most a tanítással összefüggő kérdések rendezésére térjenek át.

Bajorországban, mint már említettem, a tanügy általában és így a tanítóképzés is más úton fejlődött. Az organisatio felülről és gyorsabb tempóban történt. Itt már 1802-ben kimondották az általános iskola-kötelezettségét, 1804-ben pedig kiadták az általánosan kötelező népiskolai tantervet, mely igen magas célokat tűzött ki s azért kivihetetlennek bizonyult addig, míg kellő módon kvalifikált tanítókról nem gondoskodtak. Ez okból nagy hévvel láttak a tanítóképzés rendezéséhez. Miután egymásután több szemináriumot alapítottak, bocsájtottak ki 1809-ben az «Allgemeines Regulativ für die Ordnung der Schullehrer-Seminarien und die Bildung der Volksschullehrer» című [szabályrendeletet. Ez 3 fejezetből áll. Az I. a fölvételt szabályozza, a II. az intézetek berendezéséről és szervezetéről, a III. a kilépés módozatairól, vagyis a vizsgálatokról szól.

A szeminárium 2 évfolyamú intézet. A fölvételhez megkívántatik a 15. év betöltése és kellő előképzettség, melyet a fenálló intézetekben vagy privat úton lehet megszerezni. Az előképzettség követelménye a népiskola ismeretein kívül kiterjedt bizonyos fokú reális ismeretekre, valamint az ének, zongora és orgona alapismereteire. Az intézetek mellett internátusok voltak. A megszerzendő ismereteket 3 csoportba állították. Az első csoportba azon tárgyak tartoztak, melyekre a praeparandistának tulajdonképi hivatása szempontjából van szüksége. Ide tartoztak: olvasás, írás, számítás, vallástan, ének, rajz és fegyelmezés-tan. A II. csoportba azon tárgyak tartoztak, melyekre a tanítónak további kiképztetése szempontjából van szüksége; ilyenek: történelem, földrajz, geometria, természettudományok, technologia, kertészet, gyümölcs- és méhtenyésztés. A III csoportba azon tárgyakat sorolták, melyekre a tanítónak a hivatásával kapcsolatos foglalkozások szempontjából van szüksége s melyek által jövedelmét és tekintélyét emelheti; ilyenek: az orgonajáték, irodai teendők ismerete stb. Az I. csoport az első évfolyamra esett, hogy a preparandista «mások számára tanulja meg azt, a mit eddig maga-magának tanult». A II. csoportból csak az általános érdekű tudnivalókat vették figyelembe. A tanítás módja tekintetében az volt az irányadó, hogy a preparandisták saját tanulásuk módjában tanulják meg jövődő tanításuk metódusát, mert nincs jobb út a módszeres kiképzésre a metódus gyakorlati ismertetésénél. A tanítás második főkelléke az volt, hogy a tanulók érdeklődése felkeltessék, gondolkodó és megfigyelő képessége gyakoroltassék, s a növendékek

szellemi erőik sokoldalú, szabad használatára képesíttessenek. A tanítás gyakorlatába való bevezetésre szolgált a szemináriummal kapcsolatos mintaiskola.

Minden esztendőben a kerületi iskolatanácsos vezetése mellett távozási (Entlassungsprüfung) vizsgálatot tartanak, melyen azok is részt vehetnek, kik magán úton készültek el. A szemináriumra jellemző a szabalyrendelet következő észrevétele: «A szeminárium tanítóitól megkivántatik, hogy a Pestallozi-féle iskola műveit ne csak ismerjék, hanem az azokban ismertetett tanítási mód lényegében is annyira jártasok legyenek, hogy annak az egyes tárgyakra vonatkozó részeit az eddig használtakkal összehasonlítsani s a preparadistákat ezekben tájékoztatni tudják.»

A bajor kormány daczára annak, hogy e rendelet a tényleges viszonyoknak messze elébe vágott s több panasz hangzott föl, elismerésre méltó buzgósággal tovább folytatta a szervezés művét s megfeledezett arról, hogy a legjobb organisatió és a legkitünőbb utasítás sem képes pótolni azt, a mi a végrehajtó személyekben hiányzik. 1819-ben a kandidátusokat alkalmazások felől bizonyos módon biztosították. 1824-ben pedig, mikor már 7 szeminárium működött, elrendelték, hogy jövőre csak oly tanítók alkalmazhatók, kik kiképztetésüket valamely szemináriumban nyerték s hogy a szemináriumba jövőre csak oly aspiránsok vétessenek fel, kik megelőzőleg legalább 3 éven át egy kiváló tanító vagy pap vezetése alatt, a szükséges előismereteket elsajátították.

Ezen alapon a tanítóképzés Bajorországban élénk lendületet vett. A vezetők (Balbier) azonban a népnevelésnek Pestallozi-féle ideálja által elragadtatva, megfeledeztek arról, hogy nagyon egyenlőtlen és hiányos előképzettségű és nagyon is közepes tehetségű fiatal embereket kell a leg-rövidebb idő alatt jó tanítókká kepezniök. Túlbecsülték az alap tartóképességét, a tanító és tanuló munkaerejét. A tárgyak száma sok, az idő rövid, az előadások pedig igen theoretikusok voltak, minélfogva rendkívül sok panasz merült fel. A kormány is türelmetlenné lett e jelenségekkel szemben s nem győzte bevárni, míg a viszonyok kellőleg kialakulnak, hanem azonnal megszorítólag lépett közbe. A szemináriumokat kivétel nélkül egyházi férfiak vezetésére bízták, egy 1836-ban kiadott rendeletben a vázolt magas színvonalról a jobb népiskola niveaujára szállították le s még a minta iskolát is eltörölték, meghagyván hogy a szemináristák a városi iskolákba járjanak methodust és gyakorlati eljárást tanulni. Szóval a tanítóképzés terén beállott a hanyatlás s újra bekövetkezett a dresszura. A reactió is már régen rossz szemmel nézte az iskolák szabad fejlődését s az egyházak is vissza akarták vinni régi befolyásukat az iskolára, melyet lassanként elvesztettek s azért a tanügy nemcsak Bajorországban, hanem egész Németországban is rohamos visszafejlődésnek indult. Az új nehézségeket oly kiváló pedagógusok, mint Harnisch Vilmos és Diesterweg Adolf, sem tudták legyőzni a kor áramlatával szemben. A képzőintézetek végkép elvesztették hitelüket. Maguk a tanítók is gyűléseiken a szemináriumok ellen fordultak s oly korban, melyben anyagi és sociális helyzetük a legszomorúbb volt s úgy

a társadalom, mint a kormányok ellenök fordultak, azon utopisztikus követelésekkel állottak elő, hogy a tanítókat a gymnásiumokon és egyetemeken képezzék.

Hogy Poroszországban a 40-es évek elején mennyire becsülték a tanítókat és képzőintézeteket, azt leginkább bizonyítja IV. Frigyes Vilmos egy kabinetrendelete, melyben meghagyta, hogy azon 12 évig szolgált altiszteknek, kik magukban hivatást éreznek a tanítói pályára, alkalom nyujtandó, hogy magukat a szemináriumokban félévi kurzusokban e hivatásra kiképezzék. — Poroszországban Stiehlnek jutott az a feladat, hogy ezen világos visszaesést jelentő eszméket rendszerbe foglalja s úgy felcizomázza, hogy nagy szegénységük ne legyen olyan kirívó.

A Stiehl-féle «Regulativ» typusa az olyan pedagógiának, melyet a politika és egyházi tekintetek megrontottak. Olyan utasításokat ad és olyan követelményeket támaszt sokszor a tudományos alaposság látszatával, melyek a tapasztalattal és a lélektan törvényeivel sehogy sem egyeztethetők össze. Minden tantárgy vallásos mezben jelenik meg, a pedagógia, az irodalom és az egyház történetéből azonban semmit sem szabad tudni a szemináristáknak, Elég, ha az «abc»-ben és a többi tankönyvekben el tudnak igazodni. A pedagógia a melynek még a neve is «Schulkunde», kerüli még a tudomány látszatát is. Abstrakciók és definíciók gondosan mellőzendők. A legjobban elítéli azonban a szolgai pedagógiának a művét, azon szinte erkölcsstelenség számba menő tény, hogy a tanítókat a képzés minden eszközétől elzárja és mégis intenzív szellemi munkát kíván tőlük. Didaktikai szempontból is nagy tudatlanságot árul el a «Regulativ.» Stiehl később magyarázni és szépíteni iparkodott rendszerét, de eredmény nélkül.

Bajorországban, Württembergben és más német államokban is átvették a Stiel-féle rendszer alapelveit s alkalmazták a maguk viszonyaira, sőt itt-ott még erősebben kiemelték a vallási szempontokat, mint a porosz eredetiben. Csak Szászország volt némileg tartózkodóbb, mert itt a megszorítások dacára is megmaradt az intézetek szabadabb mozgása.

A visszaesésnek káros következményei a tanítás és nevelés terén, valamint sociális tekintetben rövid idő alatt oly szembetűnően mutatkoztak, hogy Bajorországban már 1866-ban elvetették e rendszert; Poroszországban pedig mindenféle módok azon voltak, hogy javítsanak rajta s dicsekedtek vele, hogy a praxisban már régen túl tették magukat annak szűk korlátaín. Kétségtelen, hogy a tanítóképző intézeteket, kivált, ha a népnevelésnek megnövekedett feladatait tartjuk szem előtt s annak nemzeti fontosságát mérlegeljük, nem lehet a népiskola színvonalára leszállítani, mivel a tanítóképzés nem technikai begyakorlás, nem mesterség; hanem kell, hogy céljukat oly magasan tűzzük ki, mint azt Diesterweg tette a következő megokolás mellett: «Mi itt a szemináriumban nem azért helyezünk a sokoldalú és kimerítő tudásra nagy fontosságot, hogy a jövődő tanító azzal kérkedve léphessen fel, hanem azon szellemi műveltség szempontjából, mely az alapos tudásból származik s azon szerény alázatosság kedvéért, mely nem ismeri a fél-

tudást továbbá azon okból, mivel meg vagyok győződve, hogy az elemi tanító csak akkor képes alapos és elemi módon tanítani, ha az egyes tantárgyakat egészen átgondolta, összefüggésüket a többi ismeretekkel felismerte s lélektani hatásait önmagán tapasztalta. Ezen okokból van az elemi tanítónak gazdag tudásra szüksége.»

Bittenbinder Miklós.

Bartalus István emlékezete.

Egy esztendeje annak, hogy a M. T. lapjai Sz. B. tollából hozták a megrendítő gyász hírt, hogy Bartalus István — meghalt.

Február 8-án volt egy éve annak, hogy Bartalus István, a tudós és felejthetetlen emlékü tanár, utolsó útját tette meg Muzeum-körúti lakásából a Pedagógium felé, szomorú útját, hogy maga köré gyűjtse utolsó búcsúzásra tisztelőit, barátait, őt soha feledni nem tudó, szerető és emléke iránt is mindenkorra hálás tanítványait!

Utolsó útját tévé meg, hogy onnan már egyenesen a pihenés, az igazi nyugalom birodalmába térjen. Elkísértük örök otthonáig s fájo lélekkel, képét szívünkbe zárva tértünk onnan vissza, hogy tovább munkálkodjunk az élet rögös útjain, azon szellemben, melyre az elhunyt maga egész életével olyan szép példát adott.

Azóta egy hosszú esztendő telt el! Eljött a nyár, eljött a tél, de felejteni nem tudjuk. Születik az ember, él, meghal s a világ fennakadást nem ismerő gépezete tovább mozog. Így látjuk ezt mindenütt. De a kit szeretünk, annak emléke soha megmarad közöttünk. Annak hiányát mindig érezzük, szellemileg mindig velünk van, váltig visszagondolunk reá s ilyenkor olyan jól esik a visszaemlékezés!

Nincs az országnak egy talpalatnyi helye, hol Bartalus Istvánt, a kedves «Öreg Úr»-at ne ismernék; mindenütt találkozunk azokkal, kikkel beszélgetésünkben megemlékezhetünk ő róla, visszavarázsolván gondolatban azokat a szép napokat, melyekben még ő is közöttünk volt.

Ilyenkor szinte a Pedagógium képe jelenik meg előttünk. Halljuk a «Vörös-kereszt» omnibuszának zörgését, melyből nap-nap után, pontosan délutáni 2 óraker száll ki a jó tanár, csendes, nyugodt léptekkel haladván fel az udvar lépcsőin. Napról-napra pontos megszokottsággal megy az «igazgató lakása» felé, honnan azonban ugyan olyan pontos-sággal a második csengetésnél kilépni látjuk. Halljuk az emeleti lépcsőkön botjának megszokott koczogását, a mint magában vagy többed-magával víg anekdotázás közben halad fölfelé abba a nagy zeneterembe, «hol egykor királyi ajkáról hangzott az elhunyt jó mesternek az elismerés szava.»

Kedves, de fájo visszaemlékezések! Ne folytassuk! Hiszen így vártuk őt tavaly ilyenkor is februárban. De hiába vártuk, — nem így jelent meg közöttünk! A «Vörös-kereszt»-kocsi nem jött; — minek is jönne? — hiszen nem volt, a kit hozhatott volna nekünk! Botjának jól ismert koczogását hiába vártuk, hangja nem ütötte meg fülünket! —

A kit mindnyájan úgy szerettünk, s a ki mindnyájunkat úgy szeretett, ott feküdt előttünk — ugyanazon zeneteremben — gyászos ravatalán. Itt fogadtuk rendesen, itt is búcsúztunk el tőle utóljára!

Egyszerű fakereszt jelöli azt a helyet, hol Bartalus István örök álmát aluszsza. Sokan tartjuk Őt magunkénak, mindig büszkék voltunk is reá. Azok voltak tanártársai s azok voltunk — tanítványai, hiszen a kettőt úgy sem lehet egymástól mereven elválasztani. Gondolatainkkal mindig feltaláljuk Őt, ha keressük, de sírhelyére nézve egy lesz a kívánságunk mindnyájunknak, hogy díszes emlékek jelöljék meg ezt a helyet, hol a szeretett Mester földi maradványai pihennek.

Épen azért ne hagyjuk sokáig síremlék nélkül Budán azt a kis dombot, mely hazánk egyik elsőrendű zenetudósát, — úttörőjét takarja, ránk nézve pedig azt földi el, ki tanítványainak mindig jóakarója, igaz barátja, mondhatnók szerető édes atyja volt.

Állítsunk emléket Bartalus Istvánnak!!

F. L.

Schwarcz Gyula.

1839—1900.

Schwarcz Gyula, korunk egyik legnagyobb tudósa s legműveltebb embere, kiváló államtudományi író és kulturpolitikus, február hó elején hunyt el 61 éves korában. Schwarcz Gyula 1868-tól 1894-ig kiváló szerepet vitt Magyarország politikai életében; óriási műveltsége, mélyreható éles elméje arra képesítették, hogy a közélet terén előkelő szerepet vigyen, hogy mint tudományos író, a tudományok sok ágát ölelje fel s mindenütt nagyot, rendkívülit alkosson; különösen a görög történetírás terén fejtette ki alkotó erejét, a hol egészen új felfogásnak lett a megteremtőjévé; ez az irodalmi munkássága őt Momsen, a világhírű tudós mellé emelte. Tartalmas művei egész könyvtárat tesznek ki. Már életében egész irodalom keletkezett személyéről, műveiről; halálakor mégis csak rövid nekrológokban emlékeztek meg róla a napilapok; a köznevelésügyi lapok alig is vettek tudomást haláláról. Pedig ő egyike volt a 19. század legnagyobb magyar kulturpolitikusaiknak. A közoktatásügygel nagyműveltségű anyjának, Horhy Katalinnak buzdítására kezdett foglalkozni s ezen a téren is jelentékeny műveket alkotott. Ilyen volt: *Két röpirat a közoktatásügy körül*. 1865-ben indította meg *Uj korszak* című heti lapját, a melybe az akkori legkiválóbb kulturpolitikusok dolgoztak. 1865—1868-ig írta meg *Közoktatási Reform, mint politikai szükséglet Magyarországon* című 5 füzetes nagy művét, a melyben a közoktatásunk fejlődésének alapelveit és részleteit is kifejtette. E műveivel előkészítette az 1868-iki törvények megalkotását, sőt a középiskolai törvények irányelvei is tőle származnak. Ha Schwarcz Gyula egyebet sem tett volna, minthogy e műveket megírta, már megérdemelte, hogy emlékét minden időkből kegyelettel őrizzék az országban.

Schwarcz Gyula bátran harczolt a konzervatívok azon felfogása ellen, hogy tovább is a régi hagyományok nyomában haladjon a közoktatás. Törekvéseinek alapeszméje volt, hogy iskoláink, a melyek 1868-ig tisztán felekezetiiek voltak, *a jövőben nemzetiékké legyenek*. A reformot oly alapon kívánta keresztülvinni, a mely érintetlenül hagyja ugyan a vallásfelekezetek autonómiaját és behozza a legteljesebb józan tanszabadságot, de biztosítja az állam befolyását is oly irányban, hogy a vallás-felekezeti iskolák között is üdvös verseny támadjon. Állítson tehát a magyar állam egészen új, vallásfelekezet nélküli iskolákat, tehát valódi nemzeti iskolákat, a mennyit bír s szerelje fel jobban, mint a felekezeti iskolák fel vannak szerelve; de ne akarja átalakítani a felekezetiiket közös nemzeti iskolákká.

Számítása szerint abban az időben 5000 községben nem volt iskola. Azt kívánta, hogy ebben az 5000 községben a magyar állam állítson fel népiskolákat; de ne feledkezzék meg a már meglévő felekezeti iskolákról sem, hanem lássa el azokat modern tanszerekkel, kellő műveltségű tanítókkal, czélszerű tanfelügyelettel; kívánta, hogy az állam a meglévő felekezeti iskolákat *pénzsegélytel* támogassa. Ellenben csodálatra méltó providentiaival még nem látta azt az időt elérkezettnek, hogy a népiskolák felállítását *a községekre lehetne bízni* Magyarországon; nem azért mintha a községeket erre hivatottaknak nem tartotta volna, hanem azért, mert nálunk a községek ez idő szerint nincsenek sem anyagilag, sem közművelődésileg annyira megerősödve, hogy iskolák felállítását rájuk lehetne bízni. Népiskoláink fejlődésének története Schwarcz Gyulának adott igazat: *jelenleg* csak az állami iskoláknak van jövője Magyarországon.

A *középközpontú* nézve az a véleménye volt, hogy nekünk mindenekelőtt egy nemzeti polgári osztályra van szükségünk, oly társadalmi rétegre, a mely a productiót és ne a consumptiót ismerje el legfőbb feladatának s e mellett még gyökeresen magyar műveltségű is legyen. A közepiskolák által iparral és kereskedéssel foglalkozó, magyar szellemű és műveltségű polgári osztályt kívánt teremteni. Ezért különösen a *polgári és reáliskolák* felállítása mellett buzgolkodott. Állítson az állam minden megyében egy reáliskolat és legalább 3—4-szer annyi polgári iskolát mint a mennyi gimnázium van az országban. A gimnáziumot a magasabb értelmi osztály számára kívánta feltartani.

Kívánta a budapesti *egyetemnek* országos alapon való újjá szervezését, felekezeti jelleg és színezet nélkül. Azonban az egyetem mellett a katolikus alapokból tovább is tartassék fenn a katolikus papnevelő szeminárium; de állítsanak fel a protestánsok is egy papképző főiskolát. A politechnikum egyetemi színvonalra és rangra emelendő.

Érdekesekek azok a *részletek* is, a melyeket törvényjavaslataiban előadott. Azt kívánta, hogy legyen a népiskolai oktatás a 6—14 éves gyermekek számára kötelező és *ingyenes*. Sőt a polgári, reál- és gimnáziumi oktatást és ingyenesnek óhajtotta. Olyan elemi iskolák is állítandók, a melyekben a mezőgazdaság és ipar elemei taníttassanak. Adjon az állam tekintélyes *fizetési pótlékot minden tanítónak* felekezeti jelleg nélkül. Az állam minden megyében állítson fel egy tanítóképző-

intézetet. Minden *megyében* legyen egy tanfelügyelő, *járásonként* egy altanfelügyelő. A főtanfelügyelőnek alispáni rangja legyen, az altanfelügyelőnek pedig alszolgabírói. A járási felügyelők egészen szakszerű felügyeletet teljesítsenek. A főtanfelügyelőket a *tanárok közül* a miniszter nevezze ki; a szakfelügyelőket pedig a tanítói karok a tanítók és tanárok közül *válasszák*. Ezt nemcsak azért kívánta, hogy a felügyelet szakszerű lehessen, hanem azért is, hogy a tanítók és tanárok számára előléptetést biztosítson.

Általában buzgólkodott a tanítók és tanárok anyagi és társadalmi helyzetének javítása körül. Ostorozta és kigunyolta azt a korlátolt felfogást, hogy: «Ha sok pénze van a tanárnak, akkor elbízta, elhanyagolja magát és elbutul.» Többször és erélyesen sürgette, hogy a tanítók és tanárok fizetését tetemesen meg kell javítani. Sőt 1868-ban a népoktatási törvény tárgyalásakor a *tanítóképző tanárok fizetésének megszabása tárgyában* a következő indítványt nyújtotta be:

«A képezdei rendes tanárok fizetése 1800 frt és 200 frt szállás bér. Ezen felül az igazgató-tanár az igazgatói teendőikért 200 frt tiszteletdíjat kap. A segédtanár fizetése 800 frt, az iskola épületében lakás, fűtés s a köztartás asztalánál szabad étkezés. A gyakorló-iskola tanítójának fizetése lakáson kívül 900 frt.»¹⁾

Ő ajánlotta először azt, hogy a közoktatás szakszerű előmozdítása céljából az elemi, polgári, realiskolai, gimnáziumi s egyetemi tanítókból *közoktatási tanács* szerveztessék, amelynek tagjait nagyjából a miniszter nevezze ki. Ő kívánta azt is, hogy a népiskolai tanulók között *versenyeket* rendezzenek. A magyar kormányt megelőzte abban is, hogy saját kérdő ívein, nagy költséggel statisztikai adatokat gyűjtött az elemi, polgári és középiskolai oktatásról, s a *tanítóképző-intézetekről*, a melyek az «Új korszak»-ban jelentek meg.

Schwarz Gyula oly kimagasló elme volt, hogy világosságának sugarait messze, az ország határán túl szórta; de működésének hevét leginkább éreztük mi, az ő honfitársai s érezték egykoron különösen Magyarország tanítói. Sok ezren tisztelve emlegetik ország- és világszerte az egyszerű magyar tudós nevét, a ki önzetlenül, sőt egész nagy vagyonának feláldozásával szolgálta a kulturát. Magyarország tanítói, mi is kegyelettel őrizzük a magyar nemzeti közoktatásügy előharczosának emlékét!

Nagy László.

Hetényi Kálmán.

A múlt év őszén vált meg Hetényi Kálmán, a máramarosszigeti tanítóképző-intézet igazgatója a népoktatás aktív szolgálatából. Az ő gazdag érdemei, a melyeket a népnevelésnek előmozdításában szerzett, arra indítanak minket, hogy közöljük életrajzi adatait:

¹⁾ L.: B. Eötvös József beszédei. Budapest. Kiadja Ráth Mór. 94. oldal.

Született 1841. évi decz. 19-én Komárom vármegyében, Naszályon, hol atyja ev. ref. lélkész volt. Első oktatását a szülői házban s a helybeli elemi iskolában nyerte, majd a németnyelv elsajátítása végett Budára vitte édes anyja, honnan két év múlva a pápai ev. ref. főiskolába ment, a hol elvégezte a gymnásiumi, philosophiai osztályokat és egy évi jogitanfolyamot. Majd 1863-ban a pesti ev. ref. theologiai akadémiára ment, hol tanulmányait elvégezvén, Török Pál akkori ev. ref. superintendens ajánlatára 1866. évi augusztusban Mályusz Károly dr. zólyomvármegyei főorvos gyermekei mellett nevelővé lett Besztercebányán. Egy év múlva Ballagi Mór dr. a nagyhirű tudós és szeretett tanár ajánlatára 1867. évi aug. hó 25-én a m-szigeti ev. ref. lyceumhoz tanárrá választatott meg az iskolai kormányzótanács által. Három évig működött ezen iskolánál. 1870. évi aug. hó 1-én báró Eötvös József a M.-Szigeten létesített áll. képzőhöz rendes tanárrá nevezte ki s mint ilyen 1883. év júniusáig tanította a magyarnyelvet és irodalmat, földrajzot, történelmet és alkotmánytant. 1883. évi augusztusban boldogult Trefort miniszter a képző ideiglenes igazgatójává nevezte ki. Ugyanazon évi szeptemberben a helybeli két áll. elemi iskola igazgatását is rábizta a miniszter, «hogy a nagy áldozatok árán fentartott iskolák az eddiginél nagyobb sikert mutassanak fel s rendeltetésöknek megfeleljenek.» Ez iskolák igazgatásáról 1894. évi február elején mondott le. Hogy milyen volt működése, mutatja az, hogy lemondásakor már 11 tanerő működött azokban a hitoktatókon kívül. 1885. évi okt. hó 19-én véglegesen neveztetett ki igazgatóvá a képzőhöz.

Még 1881. évi februárban több cikket közölt a helybeli lapokban, a melyekkel a szegény gyermekeknek ruhával ellátása s ez által a iskolázás biztosítása érdekében egynevezett «Rongyos Egylet» létesítésére buzdította a város és vármegye tehetősebb lakosságát. Az egyesület azon év őszén megalakult s őt ügyvezető alelnökévé, majd 1882. év őszén elnökévé választotta. Az egylet sikerrel igyekezett kitűzött feladatának megoldására, hisz 10 évi fennállása alatt 1100-1200 gyermeket ruházott fel és segített arra, hogy télen át is járhasanak iskolába.

1884. jul. 31-én a vármegyei ált. tanító egyesület elnökévé választotta. Az akkor még kevés tagot számláló s minden anyagi erő nélkül szűkölködő egyesület már egy év múlva annyira fejlődött, hogy Máramarosi-Tanügy czimmal havi közlönyt indított meg s 1888. évi májusban a Gönczy Pál 50 éves jubileuma alkalmával az Országos Tanítói Árvaháznál a jubiláns nevére 3000 frtos alapítványt tehetett máramaros-vármegyei tanítói árva neveltetésének biztosítására. Az egyesület elnökségéről 1890-ben mondott le.

Részt vett a megye társadalmi, közművelődési, közgazdasági s egyéb mozgalmáiban is. Az 1876. evben megjelent «Máramaros vármegye Leírása» czimú nagy munkában, a mit a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók itteni gyűlésezése alkalmából adott ki a vármegye és város közönsége Szilágyi István szerkesztésében, a vármegye föld-, hegy-, vízrajzi és éghajlati viszonyait ismertette részletesen és kimerítően. A Kárpát-Egysület Keleti-Kárpátok osztályában is tevékeny részt vett. Szigmeth Károly alelnökkel együtt három évkönyvben közölt

Máramarosról utivázlatokat; az egyesület által 1882. évi augusztusban Szigeten rendezett házi ipari kiállításnak rendezésében is tevékeny részt vett.

Mint a képző igazgatója, azonkívül, hogy tanítványait jóra való, szakjokban jártas, kötelességszerető, hazafias, magyarérezelmű, humanus, jó erkölcsű tanítókká képezte, főtörekvését arra fordította, hogy az addig alkalmatlan bérházban elhelyezett intézet részére alkalmas és állandó ház szereztessék. Már 1884. tavaszán megvásárolták az iskola számára az addig bérben birt épületet s hosszas kérés és felterjesztés után végre elrendelték új telekszerzés mellett megfelelő új épület emelését s a régi épületnek internátusi czélokra átalakítását. Az új épületet 1894. szeptemberben adták át a használatnak.

A tanítói gyakorlat és ügyesség megszerzése mellett folyvást nagy előszeretettel ösztönözte tanítványait a kertészkedés, különösen a fatermesztés és méhészkedés megkedvelésére. E fáradozása a közoktatási kormány előtt is ismeretes; a miniszter 1893-ban elismerését fejezte ki buzgalmaért. 1895. évi júniusban pedig Wlassics miniszter a földművelési miniszteriumban tartott szaktanácskozásra is meghívta, mely alkalmattal a népoktatási intézetekben nyújtandó gazdasági szakoktatás eredményének biztosítása érdekében folyt a tanácskozás. 1895. évi júliustól fájdalmas csüszbántalmakban betegeskedvén, október elejétől kénytelen volt folyvást szabadságot kérni, mert hivatalos teendőinek végzésében a betegség és annak gyógykezelése egyaránt akadályozta.

1896. év szeptember havában azonban ismét átvette hivatalos működését és azt, nem lankadó buzgósággal teljesítette, fájdalmas betegségének meg-megujulása daczára 1899 év augusztus 28-ig.

E napon okmányaival felszerelt kérvényét nyugdíjazása czéljából hivatalos uton felterjesztette.

Betöltött 32 évi tanügyi szolgálata alapján teljes fizetésével nyugdíjaztatott.

A munkában elfáradt munkásnak; miniszterünk hálás elismeréssel fejezte ki köszönetét és kívánta az élet alkonyán a derült nyugalmat és állandó friss egészséget.

A tanári testület és ifjuság megható módon fejezte ki bucsuját a távozó iránt, jegyzőkönyvileg örökitvén meg a bucsu lélekemelő aktusának magasztos emlékét.

A tanári kör nevében Kovácsy Zoltán h. igazgató, az ifjuság nevében pedig Orosz Lajos IV. éves növendék fejezték ki a távozó iránt érzett hálájokat és a hosszú munkában szerzett sikerek feletti elismerésüket.

Maghatóan köszönte meg a nem várt kitüntetést Hetényi, az eredmények sikerét tanártársaira háritotta, az ifjuságnak pedig búcsú emlékül szívökre kötö a lankadatlan szorgalmat, a kötelesség pontos teljesítését a vallás és a hazafiság együttes ápolását.

A tanügyi munkásság közvetlen teréről lelépő igazgató azonban, mint az ev. ref. egyház h. gondnoka, az ev. ref. főiskola kormányzó-

tanácsának tagja és tanügyi bizottságanak elnöke, hosszú tapasztalatát és szerzett tudását még hosszú évekig sikerrel használhatja e téren és ez intézmények felvirágoztatása érdekében.

Hetényi még életerős tettekre kész férfi, a ki a köztársadalomnak sokat használhat szorgalmával, bő tapasztalataival s előkelő készülségével.

K. Z.

N É P O K T A T Á S .

Árvaházaink és az árva-nevelés.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kegyességéből az 1898. évi nagy szünidőben tanulmányutat tettem, megtekinttem és tanulmányoztam hazánk nevezetesebb árvaházait.

Tanulmányutamban különös figyelmet fordítottam az árvaházak szervezetére, házirendjére. Vizsgálódasom tárgya volt a felügyelet, a rendszer, a felvétel, kibocsátás ideje, a kilépés után való gondoskodás, a fiúk és leányok együttes nevelése, gyakorlati foglalkoztatása az árváknak, az árvák ellátása, az árvaházak berendezése, a növendékek bent tanítása az árvaházban vagy a külső iskolákban való tanítás, tisztaság, ruházat stb. egyáltalán mindaz, a mi egy árvannevelőt érdekelhet.

Alig tekinttem meg pár árvaházat, mindjárt feltűnt, hogy sehol sem tapasztalható annyi különböző felfogás a nevelő intézetek szervezésében, mint a mi árvaházainknál, nincs semminemű kapocs, mely ez emberbaráti intézeteket egybekapcsolná.

Nem is lehet, mert csaknem minden árvaház a végcélzt másképen határozza meg, egyik jó mezei munkást, a másik ügyes mesterembert, a harmadik, a kiből csak lehet, tanult embert akar nevelni.

Azt azonban biztosítani kellene, hogy a hazai árvaházakban a magyar beszéd általánosan kötelezővé tétessék, ne legyen olyan árvaháza hazánknak, a melyben hazai nyelvünket teljesen perhoreskálják, a mi baj főleg az olyan árvaházban. a hol a növendékek bent tanulnak az árvaházban.

Minden árvaház a maga szervezetében czélul tűzi ki, hogy az árvaházi nevelés a családi, a szülői nevelést pótolja; fájdalommal tapasztaltam, hogy ezt sok helyen nemcsak el nem érik, de alig is közelítik meg.

A szervezetekben kitézött nevelési végső cél: az árvákat gyakorlati irányban úgy nevelni, hogy ha az árvaházból kikerülnek, szerzett ismereteik és ügyességük alapján magukat fentarthassák.

Csaknem mindenütt felmerült a panasz, hogy az árvaházból kilépő növendék, főleg ha iparos pályára adatott, nehezen szokja meg az árvaházi élet és iparos család élete között mutatkozó különbséget, főleg

a fővárosi árvaházak növendékeinek iparos pályára való elhelyezése jár kimondhatatlan nagy nehézséggel.

Az csaknem minden árvaház szervezetében főelv, hogy az *igazgató* ad irányt az egész árvaházi nevelésnek s a belső és külső intézkedés szála az ő kezében összpontosúlnak, de fájdalommal tapasztaltam, hogy a legtöbb árvaházban úgy elhalmozzák őket másnemű teendőkkel, főleg írásbeli munkákkal, hogy a nevelés irányítására és intensív vezetésére alig marad idejük, a sok felesleges írka-írka a főczélt, a nevelés irányítását, egészen háttérbe szorítja.

Ott, a hol az árva visszakerül abba a foglalkozási körbe, melyben született, mint a Háromszék vármegyei árvaháznál a legnagyobb rész visszakerül, a hol a munkára való nevelést meglehet oldani az árvaházzal egybekapcsolt nagy kert és szántóföldön, — ott a kitiűzött gyakorlati czélt kiválóan el lehet érni. Nem habozom kimondani, hogy e tekintetben a két székely árvaház, a sepsi-szt.-györgyi és kézdí-vásárhelyi kitűnően oldja meg feladatát.

A *felügyelet* módja az árvaházakban a szerint, a mint egyesületi vagy valamely közalapból fentartott, változó és különböző.

Az igazgatói felügyeleten kívül legtöbb helyen felügyelő bizottságok gyakorolják azt; a felügyelet kiterjed nemcsak az általános dolgokra, de az élmezés beszerzésére is, így van ez, főleg a budapesti egyesületi árvaházaknál.

Van olyan árvaház, a hol az árvanevelés mellett megvan az árvaháznak külön határozott nevelőintézeti-iskolai jellege, ilyen a Magyar Gazdasszonyok Árvaháza, a budapesti József fi-árvaház, ezen intézeteknél más szakosztály vezeti az árvaház anyagi ügyeit, más a nevelés-ügyet.

Az árvaházak *napirendje* nagyon különböző, a szerint, a mint a növendékek bent tanulnak az árvaházban, vagy kijárnak az iskolába.

Legtöbb árvaházban $\frac{1}{9}$ ó 6 órakor kelnek, 9 órakor fekszenek, sok helyen ez a téli és nyári idő szerint változik, sőt — nagyon helyesen — az apróbb növendékek némely árvaházban későbbben kelnek és korábban fekszenek.

A napi foglalkozás keretében csaknem minden árvaház kellő időt biztosít a játéknak, melyet az árvák egyéni hajlamaiknak megfelelően végezhetnek.

Legtöbb árvaházban *családrendszer* szerint neveltetnek az árvák, azonban csaknem mindenütt túlnépes a család, úgy, hogy az árva egyéni jellemét kiismerni, — annál kevésbbé irányítani képtelen az a fiatal nevelő, ki állását mindig csak átmenetinek tekinti és mielőbb vágyik szabadabb és kevésbé leköötött állás után.

Az árvák általános felügyelete az a fontos kérdés, melynek helyes megoldásától függ az árvanevelés sikere. Ha az árvanevelő mindig káplár pálczával áll az árva háta megett, ha egyéni hajlamaik megnyilatkozását vasszigorral elfojtja, növendékei alattomosak, szinlelők lesznek.

Legtöbb igazgató azt vallja, hogy árvanevelésünk legnagyobb baja az, hogy nincsenek e czélra külön nevelt árvanevelőink és e tekin-

tetben messze hátra maradunk a külföldtől, hol erre különös gondot fordítanak s az igazi tanító és nevelő csak úgy juthat el magasabb és jobb javadalmú tanítói állásra, ha előbb valamely árvaházban működött s ott feladatát jól töltötte be.

Az árvanevelőnek igazán érző, meleg szívvel, türelemmel kell magát felvérteznie. Egy szemernyi szeretet többet ér itt a legnagyobb tudásnál. Az arany középutat eltalálni és helyesen alkalmazni az árvanevelés sikerének első és főfeltétele. Legtöbb ifju árvanevelő abba a hibába esik, hogy egyeseket kegyel, a többiek felett kitüntet, míg másokkal szemben ellenszenvét léptén-nyomon nyilvánítja.

A nagyszzebeni árvaházban a felügyelet két részre van osztva, a pedagógia felügyeletét, t. i. a növendékek tanulmányi felügyeletét, szakegyen végzi, más alkalommal, az általános napi felügyeletet pedig nem pedagógiailag képzett egyének, az árvaház volt növendékei sorából kikerült, legtöbbször katonaságot kitöltött egyének teljesítik. Az intézet igazgatója ezt a felügyeleti módot a gyakorlat által igazoltnak és jónak tartja. Azt állítja, hogy ezek a felügyelők a vett utasítást szigorúan megtartják, nem gorombák, tisztóket igaz szeretettel teljesítik, állásukat megbecsülik s mióta erre a felügyeleti rendszerre tért át az intézet, azóta a felügyelet igazán mintaszerű.

A növendékek *felvétele* és az árvaházból való *kibocsátásuk* ideje változó.

A magyar gazdasszonyok árvaházába a felvétel 6—10 évig, a háromszék vármegyei árva fiu-szeretetházba 6—12 évig, a pesti izr. fiu-árvaházba 6—10 évig, a protestans árvaházba 6—9 évig, a budapesti fővárosi fi árvaházakba 6—10 évig, az Erzsébet leány-árvaházba, 6—12 évig, a Clotild szeretetházba 6—13 éves korig vétetnek fel az árvák.

Kivételt tesz a Mária Terézia által alapított nagyszzebeni Terezianum, a hova felvehető mindenkorú és nemű árvagyermek 11-dik életévéig. Ez az árvaház egyszersmind lelenczház. Lelenczeket jogában áll felvenni az igazgatónak is. A 6 éven aluli árvák és lelenczek azonban az árvaházban nem, hanem bizonyos meghatározott díj mellett az intézetten kívül, a városban vagy falún neveltetnek mindaddig, míg a tanköteles kort elérik. A felvett leányárvák, — mert nem találták czélszerűnek a fiúk és leányok együttes nevelését, — a n.-szebeni Szent Ferencz-rendi apácák zárdájában neveltetnek, hol értök az árvaházi alap 14 frt havi ellátási díjat fizet.

Az árvaházak a felvett árvákat különböző ideig, legtöbb árvaház 14, más 16 életévig neveli.

Kivétel e tekintetben a n.-szebeni Terezianum, melyben lehetővé tették, hogy kiváló képességű árvák mindaddig élvezhessék az árvaház jótékonyágát, míg teljesen önállókká és keresetképesekké lesznek. Nagy örömmel forgattam végig a már több, mint 100 éves intézet anyakönyvét, mely arról tesz fényes tanúbizonytságot, hogy az árvaház ezen humánus intézkedése hány kiváló jelest adott már a hazának.

Vannak egyes árvaházak, főleg a fővárosiak között, melyek a kiváló tehetségű árvákat azután is támogatják, ha az árvaházból kikerültek.

A felvétel feltételei különbözők, azonban a felvételnél az egész árvák a félárvák felett előnyben részesülnek minden árvaháznál, sőt egyes árvaházak csak egész árvákat vesznek fel.

A megtekintett árvaházak közül fiúk és leányok együttesen a budapesti protestáns árvaházban neveltetnek. Az árvaház kitünő igazgatója ezt a rendszert jónak tartja, nem lát semmi veszedelmet a két nem együttes nevelésében, megkívánja azonban ez a rendszer a szigorú és folytonos felügyeletet; ennek a rendszernek kiváló előnyeit a svajci árvaházak fényesen igazolják.

Az árvaházak *berendezése* a hány árvaház, annyi féle. A szigorú egyszerűséget sok helyen oktalan fényűzés váltja fel. Egyes árvaházakban a berendezés oly fényűző, hogy azt a legnagyobb philantrop sem tarthatná helyesnek. Ez az oka azután annak, hogy az ilyen árvaházakból kikerült növendékek az egyszerű, szegényes családi körben nem találják fel boldogságukat, a fiúk az iparos műhelyből megszöknek, a leányok fény után vágyakozván, az élet nehéz küzdelmei között elbuknak, elzülленek s talán jobb is lett volna, ha meghagyatnak abban a helyzetben, melyből kiemeltettek.

Az *iskolázás* kérdésében minden árvaházi igazgatónak az a véleménye, hogy az árvaházban szervezett iskolában jobban meg lehet oldani a nevelés feladatait, mintha a gyermekek kijárnak. A meglátogatott árvaházak mindenikében bent tanítják az elemi osztályokat, legszerencsésebb helyzete van a kolozsvári tanítói leány-árvaháznak, a hol az elemi iskolába járó leányárvák az árvaházzal kapcsolatos tanítónőképzőintézet gyakorló iskolájába járnak.

Az én véleményem az, hogy az árvaház mellett szervezendő olyan népiskola, a hova a nagy közönség gyermeke is bejár, legmegfelelőbb; ilyen módon végzik az elemi iskolai tanítást a budapesti József fiárvaházban s a n.-szebeni Therezianummal kapcsolatosan felállított kiváló népiskolában, a hova a közönség gyermeke is bejár s az árva a nagy társadalom gyermekeivel is érintkezik.

Az árvák *gyakorlati foglalkoztatása*, az u. n. munkára való nevelés és szoktatás égő sebe hazai árvaházainknak. Az bizonyos, hogy minden árvaház adhat munkát növendékeinek. Egyik helyen kézügyesítő műhelyekben, más helyen bent a tantermekben, nappali szobákban, de legtöbbször helyhez kötötten foglalkoznak.

Tapasztalatból állítom, hogy az ilyen szobai foglalkozás lélekölő s a czélt nem érjük el vele.

A szabad természet édes anyai ölen, a nagy és tágas kertben folytatott munka az, mely a gyermeket boldoggá teszi s munkakedvét fokozza és erősíti.

Sohasem felejttem el azt a képet, mely Sepsi-Szt-Györgyön tárult elém.

Odaérkezésem délutánján az árvaház növendékei a vármegyei székház előtt elterülő nagy park lekaszált fűvét gyűjtötték össze víg danolás között.

Felleges volt az ég, esőtől félték. Nincs az a gazda, a ki jobban sietett volna a munkával, mint ezek a fiúk, csakhogy meg ne ázzék az

a széna, a mit az árvaház istállójában levő s őket tejjel ellátó teheneknek eső nélkül óhajtottak összegyűjteni.

Határtalan volt az örömük, hogy a fokozott munka sikerült és az eső is elvonult.

Az árvaház mellett levő nagy és tágas kertben az apróbbak gyomláltak és kapálgattak s az a példás rend és tisztaság, mely a kertben általános volt, a legszigorubb bírálót is bámulattal töltötte volna el.

A kert egy használatlan szakadékos helyét maguk töltötték fel és egyengették el. Ezen meghódított területen mindeniknek volt egy-egy kis kertje, melyben a legszebb virágok és konyhai vetemények bámulatos példányai díszlettek s ez a kép százezre jobban dicsérte az árvaház szellemét, mint bármely ékesen megfrott cik-sorozat.

Ugyanilyen okos és czelszerű foglalkozást és helyes irányú munkára való nevelést tapasztaltam a kézdi-vásárhelyi leányárvaháznál is, a hol a növendékek mezei munkát is végeznek, de bent az árvaházban is mindazt gyakorlatilag megtanulják, a minek később az életben hasznát veszik.

A fővárosi árvaházakat az épülő város lassan-lassan körülfogta; legtöbb árvaháznak alig van kertje, így nem nyújthat módot és alkalmat arra, hogy az árvák a szabadban való munkálkodást megkedvelhessék, kivétel a Mayer-árvaház, szép és tágas kertjével, melyben az árvák nagy örömmel foglalkoznak.

Kitéréskepen megemlítem, hogy kitünően oldja meg a munkára való nevelést a kolozsvári javító-intézet, melynek mintaszerű kertjében, még a melegházakat is a növendékek maguk építették.

A nagy városok palotasorai között árvaháznak nincs helye, azokat mielőbb ki kellene onnan telepíteni s tágas, szabad helyen építeni fel, a hol nagy kert és ha lehet, szántóföld is legyen az árvaház mellett.

Kevés árvaházban tapasztaltam, hogy a *művészi irányú nevelésre* nagyobb gondot fordítanak, pedig tapasztalból állíthatom, hogy zene, rajz, festés mennyire lekötik a gyermekek figyelmét s mily nemesítőleg hatnak lelkületökre. Az összhangzatos éneklés mindenütt kedvesen hatott reám, de ha valahol, úgy az árvaházokban lehet a művészi nevelést minden irányban kiterjeszteni.

A meglátogatott árvaházokban, kivéve a n.-szebeni Therezianumot, házilag *élelmeszik* a növendékeket. A heti étlapok változatosak, az ételek egyszerűek és jól készültek. — A székely árvaházak szegényesebb étlapja alkalmazkodik a fentartási összeg korlátoltságához, de azért a gyermekek kinézése jó, színök egészséges.

Legtöbb helyen csak négyszer kapnak enni, azonban egyes árvaházokban reggeli és ebéd között is kapnak kenyeret vagy zsemlyét.

A reggeli csaknem mindenütt tej vagy rántott leves.

Az ebéd legtöbb helyen húsvesssel kezdődik; a főtt húst (Erdélyben sóba főtt) a vastag ételre teszik.

Uzsonna kenyér, némely helyen tejet és kenyeret kapnak.

Vacsorára csaknem minden árvaházban frissen készült egyféle

ételt kapnak; örömmel tapasztaltam, hogy az ételek közt nagy szerep jut a tejes ételeknek. A vacsora heti étlapján vaj, virsli, hideg felvágott, csaknem mindenütt előfordult s mindenütt nagy gondot fordítanak a növendékek okos és czélszerű táplálására.

Kétségtelen, hogy a házilag vezetett étkezés mellett jobb az ellátás, mintha azt nyereszkesdő vállalkozó kezelné, de az is bizonyos, hogy az étkezés lelkiismeretes vezetése, egyike a legnehezebb feladatoknak, főleg olyan helyeken, a hol naponta 200 egyén ellátásáról is kell gondoskodni.

A felszolgálat mindenütt növendékek végzik; némely helyen az ételt a főző-edényből osztják szét, más helyen tálakban széthordják. Legtöbb helyen a porcellán-edényt mellőzik, csaknem mindenütt zománczott pléh tányérokról esznek.

A megtekintett árvaházakban, csaknem mindenütt van vízvezeték, a hol nincs, ott a legnagyobb igyekezettel tesznek eleget a tisztaság követelményeinek.

Legtöbb árvaházban a cselédek mellett a növendékek csoportonként, mint kijelölt «hetesek» teljesítik a tisztogatási munkálatokat, a székely árvaházakban ezt a munkát egészen az árvák végzik.

Az ágyak és azok felszerelése, a hány árvaház, annyiféle. Vaságyakban levarrott szalmazsák és szőrpárna általános, de sok helyen tengeri fűből készült alsó zsák is előfordul. Takaró: pokrócz és paplan.

Csaknem mindenütt van minden növendéknek külön-külön szekrénye, melyben ruháit tartja. — A mi czélszerűt és czélszerűtlent a mesterember képzelete összehordhat, azt árvaházaink felszerelésében feltehetően nem végezne haláttalan munkát, a ki egy árvaház butorfelszerelésének czélszerű mintáit összeállítaná.

Az *egészségügyi* követelményekre mindenütt kiváló gondot fordítanak. Mindenütt van betegszoba, de több helyen külön beteg pavillon. Súlyosabb beteget Budapesten a kórházban ápolnak.

Több budapesti árvaház növendékei szünidei gyermek-telepekre költöznek ki, így az izr. fi.árvaháznak Tahi-Tótfaluban, a protestáns árvaháznak Zebegényben van szünidei gyermek-telepe.

Hogy a rendes ápolás, gondos táplálás mennyire áldásosak, az a halálozási arányszámból tűnik ki, melyet csaknem mindenütt a legkedvezőbbnek találtam, dacára ama közismert ténynek, hogy az árvaházakba kerülő növendékek szülei legnagyobb arányban tüdővészben és más szervi bajban korán pusztulnak el. A tuberculosusra hajlandókat, a görvélykórosokat télen csaknem mindenütt csukamáj-olajjal itatják.

Felemlítem, hogy utamban minden árvaházban a sápadt és vézna kinézésű növendékeknél az áll alatt megtaláltam a mirigyek scrofulotikus duzzanását, mely baj ellen a jód-bromos vizek alkalmazása hatásos. — A vallás és közoktatási miniszterium a múlt évben javaslatomra 15 árvát küldött a csizi fürdőbe s az ott elért hatás oly bámulatos volt négy rövid hét alatt, hogy az árvaházak nagyon jól tennék, ha a szünidei gyermek-telepeket ilyen helyeken: Csizen, Lipiken, az Adria partján, Görgény sóaknán állítanák fel. — Amaz áldatos hatást, mely például a csizi víznél nyilvánul, a külföld már úgy áknázná ki, hogy oda szá-

zával telepítené ki a szegény- és romlott vérű gyermekeket s gyermek-szanatoriumok állításával igyekeznék javítani azt a veszedelmes bajt, melyet büntet a Gondviselő: harmad és negyediziglen.

A *hálószobák* és azzal kapcsolatos nevelői szobák elhelyezése legtöbb fővárosi árvaházban okosan és czélszerűen oldatott meg, mert két hálóterem között van a felügyelő-nevelő fülkéje vagy szobája, sok helyen a növendékekkel együtt alszik a felügyelő-nevelő, a mi a felügyelet intensivitása szempontjából legmegfelelőbb.

A *mosdószobák* némely árvaházban túlságos nagy fényüzéssel, más helyen egyszerűen, de czélszerűen rendezettek be.

Legjobb azok a mosdóhelyiségek, s a higienia követelményeinek legmegfelelőbbek, a hol a fertőzés és ragályozás a lehetőség szerint ki van zárva, a hol a lefolyó csapról mosakodnak a növendékek.

Alig van olyan árvaház, mely a növendékek ruházatának nappali alkalmas elhelyezéséről, alkalmas nappali ruhatárról gondoskodnék. Legtöbb helyen a nappali szoba falára erősített fogason függ a növendékek összes ruházata, mely télen és tavasszal, esőben és hóban nedves kipárolgásával a szoba levegőjét teljesen megrontja. — Sok helyen a folyosón helyezik el a ruhákat s ez is jobb, mintha bent a fűtött szobában raknák csomóra.

Fürdésről általában gondoskodnak az árvaházakban. Többen elítélik a közös medenczétet s kétségtelen, hogy a higienia követelményeinek jobban megfelel, ha 10—12 kádban esténkint sorban fürödnek a növendékek.

Az árvaházak fentartási költségének nagyságát az élmezésen kívül legjobban befolyásolja a ruházat minősége és előállítási módja.

Azt tapasztaltam, hogy a ruházat mindenütt egyszerű, a leányok ruháit az árvaházban alkalmazott varrónők házilag állítják elő. A kézdi-vásárhelyi árvaházban az árvaházi szövőszéken sok fehérműt maguk készítik, illetőleg szőnek. A sepsi-szt-györgyi fiú szeretetházban mind télen, mind nyáron, egyforma, igen olcsó székely szövetben járnak a növendékek.

Legtöbb árvaházban a fiúk ruházatát vállalkozók készítik. A n.-szebeni Thereziánumnak magának van szabója és czipésze, a ki meghatározott egységárért készíti el az intézet által bevásárolt kitűnő anyagból a ruhát és lábbelit.

Az árvaházak *vagyoni kezelése*, a hány árvaház, annyiféle. A főváros által fentartott árvaházakban mindent a tanács szerez be az igazgatói előterjesztések alapján; egyesületeknél az egyesületi elnökség vagy külön e célra szervezett gazdasági szakosztály, az igazgatókkal egyetértően.

Legmegfelelőbb s az árvaház gazdasági érdekének hasznára való ügykezelést a n.-szebeni Thereziánumban találtam, a hol egy önálló gondnoki állást szerveztek a gazdasági és leltári ügyek vezetésére. — Az igazgató itt nem tesz mást, mint ellenőriz s minden gondját a nevelés irányítására és ellenőrzésére fordíthatja. Legtöbb helyen pedig az a nagy hiba, hogy az igazgatót a gazdasági ügyek vezetése igazi hivatásos teendőitől egészen elvonja.

A nevelők, az igazgatók anyagi javadalmazása nagyon különböző. A fővárosi árvaházakban az igazgatók lakáson kívül 1400—1600 frt javadalmat s megfelelő korpótléket kapnak, nevelők, nevelőnők 300—600 forintig terjedő javadalmat kapnak évvödös korpótlékkal s teljesen ingyen ellátással. — A fővárosi árvaházak némelyikében az igazgatók egy része önálló, külön háztartást vezet s az élelmezés ellenőrzéséért külön tiszteletdíjban részesül. — Minden árvaházban 400—600 forintba számítják be a nyugdíjnál az ellátást, kivéve az áll. tanítói árvaházakat, a hól az ellátás a nyugdíjnál, tekintet nélkül az illető családosságára, 300 frtban állapított meg.

Talán hosszasabban is időztem a részletek elősorolásánál, mintsem óhajtottam, pedig nagyon sok kérdésre szándékosan nem terjeszkedtem ki, egyes kérdéseknél pedig csak jeleztem a viszonyokat.

* * *

Tanulmányutam megtétele óta csaknem két év telt el; az idő óta a vezetésem alatt álló tanítói árvaházban igyekeztem a látott és tapasztalt, czélszerűnek mutatkozó dolgokat felhasználni, mind az által most egy pár vonással jelezni kívánom általános szempontból azokat a teendőket, melyek sürgősek, elodázhatatlanok, ha a művelt külfölddel lépést akarunk tartani az árvanevelés terén.

Kétségtelen: elmaradtunk az emberbaráti intézetek terén. Míg a fogyatékos szervűek, hülyék, vakok, siketnémák oktatása az újabb időben meglehetősen lendületet vett, addig az árvanevelés az egész hazában a legkezdetlegesebb állapotban van. Ezrével zülленek és pusztulnak el a szülétlen árvák s egy csekély % kerül árvaházba, a legnagyobb rész a nyomorúság folytán a bűn útjára téved s szaporítja a börtönök lakóit.

Ha árvaházaink volnának nagy számmal, úgy a javító-intézetek lakói megfogynának s magyar nemzeti szempontból kimondhatatlan nagy áldás volna ez reánk.

Ez a kérdés halasztást nem tűrő becsületbeli ügye a nemzetnek és én azt látnám leghelyesebbnek, ha a belügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg venné kezébe ennek a fontos ügynek a rendezését. *Minden vármegyében, minden nagyobb városban kellene állítani egy árvaházat, sőt bátran merem állítani, hogyha vagyonnal elmaradt, fizetéképes árváinkat így neveltetnők, sok száz gyermeket mentenénk meg attól az elzüllestől, melybe a legnagyobb rész a felügyelet hiánya miatt kerül.*

A vármegyék és nagyvárosok sok száz ezerre felszaporodott árvatartalékalapja és sok-sok ezer forintra menő más és eddig fel nem használt alapítvány szolgálná ezt a fontos ügyet.

Természetes és elengedhetetlen feltétele volna ez ügy rendezésének az, hogy *ennek a kérdésnek vezetőt kellene állítani, a ki est a munkát országosan szervezné.*

Ma már hazánkban, ha nem nagy számmal is, de vannak árvaházak, melyek mintául szolgálhatnak. Földműves, jó mezei munkásokat

képez a s.-szt-györgyi árvaház, ennek szervezete ily irányban kiállotta a tűzpróbát; ezt már az alakítandó árvaházak létesítésénél mintául vehetnők.

Ha az árvákat valamely tudományos pályára óhajtjuk nevelni, úgy bátran vehetjük mintául a tanítói árvaházak szervezetét, vagy a kiváló gondnal és szakértelemmel vezetett budapesti protestáns árvaházat és a n.-szebeni Therezianumot, melyek multja biztosíték arra, hogy helyes uton haladtak. Igaz: ezeknek a növendékei sem mind tudományos pályára készülnek, de az általános irány a nevelésben vagy ez, vagy pedig az iparra való nevelés.

Fontos kérdés nemcsak a létesítendő, de a ma meglevő árvaházaknak is alkalmas árvanevelőkkel való ellátása és ilyen *nevelőknek képzése*.

Legmegfelelőbb volna éppen úgy, mint a fogyatékos szervűek tanítóinak képzésénél jár el az állam, itt is úgy járni el, t. i. arra hivatást érző, ügyes, zeneileg képzett, lehetőleg a művészi tárgyakban kitűnő, végzett tanító és tanítónő jelölteket nagyobb árvaházakban egy-két éven át gyakorlatilag foglalkoztatni és őket e pályára ez uton ki képezni.

Ma az árvaházakhoz esetről-esetre felvett ifju tanítók és tanítónők igyekeznek mielőbb ott hagyni állásukat, nemcsak azért, mert foglalkozásuk terhes és lekötött, de főleg azért, mert előmenetelre alig van kilátásuk s javadalmazásuk nem felel meg annak a nagy és terhes munkának, melyet végezniök kell.

A ki az árvanevelő pályára hivatás nélkül lép, a ki nem képes magát egészen e foglalkozásnak szentelni, jobban teszi, ha nem lép e pályára, mert munkásságán nem lesz áldás.

Egyes árvaházakat fentartó testületeknek, az államnak be kell azt látni, hogy az árvanevelők javadalmazása ma még nem olyan, hogy az valakit e pályára vonzana s a nyugdíj törvény revíziójánál az ily pályán működőknek szolgálati ideje és nyugdíjjogosultsága 30 évben volna megállapítandó, mert eddig működni egy árvaházban olyan érdem, melyre a nyugdíjazás és pihenés méltán következhetik.

A szeretet áldáshintő munkáját bevinni a társadalmi életbe: a nemzeti erkölcsöket nemesítő oly fontos feladat, mely elől nekünk magyaroknak nem szabad elzárkóznunk s az ilyenekben kövessük a külföld példáját, a hol a társadalmi érdeklődés, áldozatkészség száz meg száz humánus intézetnek az alapja és fentartója.

Hazánkban, — főleg magyar nemzeti szempontból, — nagy horderejűnek tartom az árvaházak szaporítását s ez uton az árvaügy rendezését s azon forró óhajtással végzem be igénytelen czikkemet, vajha mielőbb oda emelkednék hazánk az emberbaráti intézetek létesítése és okszerű fejlesztése terén a hol a művelt Nyugot nemzeti állanak.

Kozma László,
a debreczeni orsz. tanítói
árvaház igazgatója.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

I. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1900. január 22-én, a II. ker. áll. tanítónőképző-intézet dísztermében tartott ülésen.

Jelen vannak: dr. *Kovács* János elnöklete alatt: *Péterffy* Sándor, *Katonáné Thuránszky* Irén, *Molnár* Leontin, *Lépesné Baur* Irén, *Krén* Margit, *Hegedüs* Paula, *Lubinszky* Emilia, *Watzesch* Gizella, *Léderer* Abraham, *Peres* Sándor, *Málnai* Mihály, *Horvay* Ede, *Farkas* Sándor, *György* Aladár, *Miklós* Gergely, *Radó* Vilmos, *Nagy* László, *Sztankó* Béla, *Németh* Sándor, utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, *Sztankó* Béla főtitkár felolvassa *Sebestyén* Gyulának a választmányhoz intézett levelét, melyben meleg s őszinte köszönetet mond a választmánynak, hogy őt legfelsőbb helyről jött kitüntetése alkalmából üdvözölte. Hasonló köszönő levelet intézett választmányhoz dr. *Steinberger* Ferencz választmányi tag is.

Örvendtes tudomásul szolgál s mindkét levél az egyesület iratárába helyeztetik megőrzése végett.

2., Elnök jelenti, hogy *Ó Felsege*, a király *Komáromy* Lajost, a pölg. isk. tanítóképző érdemes tanárát, egyesületünk alelnökét, igazgatói címmel tüntette ki. Örvendtes jelenségnek tartja, hogy az egyesület kötelekébe tartozók közül mar sokakat látott érdemesnek a fejedelmi kegy a kitüntetésre s indítványára a választmány egyhangulag a kitüntetettnek jegyzőkönyvileg való üdvözlését határozza el.

3., Elnök jelenti továbbá, hogy a választmánynak s egyesületnek legbuzgóbb munkása, *Nagy* László, immáron 10 év óta lelkes odaadással szerkeszti az egyesület folyóiratát. Kedves kötelességének ismeri, hogy ez alkalomból őt — egyelőre a választmány nevében — üdvözölje s további munkálkodásához sikert kívánjon, de atadja a szót annak, a kivel *Nagy* László együtt küzdött, fáradott az egyesület felvirágoztatásában, *Péterfy* Sándor, tiszteletbeli elnöknek.

Péterfy köszöni az alkalmat arra, hogy szólhat *Nagy* Lászlóhoz, kire egyesületünk rábízta a tanítóképzés kincset, a tanítóképzés zászlaját, melynek hirdetni kell, hogy ezen egyesületben a nemzeti közérület hatalmasan él. *Nagy* László tartja kezében ma is e zászlót, mely köré felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül sereglenek a tanítóképzők tanárai szolgálni a tanítóképzés ügyét, szolgálni e hazát. Nemcsak kincse, zászlaja e lap a tanítóképzésnek, hanem fegyvere is, melylyel a tanítóképző-intézeti tanárok mind nagyobb és nagyobb becsültetését sikerült kivívni. *Nagy* László nem csupán zászlótartója és fegyverhordozója az egyesületnek, hanem, faradhatatlan szorgalommal gyűjtögetve a szellemi kincseket, az egyesületnek kincstárnoka is. «Töröljük ki» — így szól — «*Nagy* László működését az egyesület életéből,

vajjon maradna-e valami? Bizony kevés. — Fogadd egyesületünk háláját, köszönetét! Kívánom, hogy jó erőben még sokáig viseld e hármas tisztet. Imámban a Mindenhatóhoz fordulok: adjon neked erőt, munkakedvet s hosszú életet, hogy még sokáig és sikerrel tölthesd be e hármas hivatalt!» (Lelkes éljenzés.)

Nagy László meghatottan köszöni meg a szives szavakat s elhárítani igyekszik magáról azon érdemeket, melyeket Péterfy neki tulajdonított. «Ha történt előhaladás» — úgymond «az nem az én érdemem, sokak érdeme; sokan tartják azt a zászlót s az arra írt eszmék diadalát nem én, hanem a választmány vívta ki, mely az egyesület zászlaját mindig szilárdan tartá. — S ha a kincsek garmadája gyűlt össze, ez sem pusztán az én érdemem; sokan voltak azok a szorgalmas méhek, kik fáradtságot nem ismerő buzgalommal a gyűjtésben részt vettek. Azokat az eredményeket, melyeket az egyesület felmutathat, nem tulajdoníthatom magamnak, hanem a választmány bölcsességének, különösen Péterfy Sándor éles-látásának, ki az irányt kijelölé s az én részem csak a végrehajtás volt. Köszönöm a választmány jóindulatát és szeretetét; törekedni fogok, hogy az a zászló, melyet mindnyájan tartunk, kivívja az egyesület által képviselt eszmék diadalát. Köszönöm a szives megemlékezést.» (Hosszas éljenzés.)

Elnök kijelenti, hogy a választmány teljes szívvvel hozzájárul a Péterfy által kifejezett jókívánatokhoz. Meg van győződve, hogy az egyesület minden tagja úgy érez, de nem akar eléjük vágni azzal, hogy Nagy Lászlót az ő nevükben is üdvözölje, mert tudja, hogy ők sem fognak késni jókívánataikat kifejezésre juttatni.

4. Elnök jelenti, hogy a december végén a Tanítók Házában lezajlott ünnepélyen az egyesület nevében Péterfy Sándort üdvözölte. Tudomásul szolgál.

5. Sztankó Béla jelentést tesz a párisi kiállításra felküldendő tárgyakat illetőleg. Jelenti nevezetesen, hogy Axaméthy min. tanácsos és Kuliszeky min. osztálytanácsos a tárgyakat megtekintették s külön jury elé való bocsátásukat nem tartván szükségesnek, megbízták az egyesületet a csomagoltatással; mi megtörténvén, a tárgyak elküldettek.

6. Horvay Ede pénztáros jelenti, hogy a hátralékos tagdíjak behajtása végett szétküldött postai megbízások nem sok eredménnyel jártak. Még mindig van 40 tag, a ki hátralékkal van a tagdíjakkal.

Tudomásul szolgál s Nagy László indítványára kimondja a választmány, hogy körlevélben kérdést intéz a tanítóképzők igazgatóihoz, elvállalják-e a vezetésük alatti intézeti tanárok tagdíjainak összegyűjtését és felküldését.

7. A polgári év lejárván, kiküldetik a pénztárvizsgáló s az írói díjakat kiosztó bizottság. Az első bizottság tagjaiul Peres S., Léderer Á. és Miklós G., az utobbiéül Nagy L., Sztankó B. és Horvay Ede keretnek fel.

8. Nagy László beható okadatolással előterjeszti a tanítóképesítés reformjáról szóló javaslatait, melyben a rendtartási szabályzat javas-

lathoz csatolt tanítóképesítési szabályzatot mellőzni kívánja s az *állami tanítóképesítés* életbeléptetése tárgyában hozandó határozatokra nézve tesz javaslatokat. (Közöltettek a januári füzet 37. lapján.)

A választmány beható vitát indít a javaslatok tárgyában, mely vitában a jelenlevő vál. tagoknak majdnem mindenike részt vett.

A választmány megállapodásai a következők:

a) a javaslat 1. pontját, mely szerint az elemi népiskolai tanítóknak állami országos vizsgáló-bizottságok előtt való képesítése sürgősen életbeléptetendő — elfogadja.

b) Elfogadja a javaslat 2. pontjának azon tételét, hogy az államnak elemi iskolai tanító képesítési kizárólagos joga országos törvényekkel határozassék meg is szabályoztassék.

c) A javaslat 3. pontjában foglalt azon tétel felett, hogy addig is, míg az általános és egységes állami képesítés törvény által szabályoztatnék: Átmenetileg és rendeletileg országos bizottságok szerveztesse az állami tanítóképző intézetekre nézve: nagy s igen eltérő nézeteket valló vita indult meg. Elnök a kérdést szavazásra bocsátván, a javaslat mellett és a javaslat ellen a szavazatok egyenlően osztoztak meg, mire elnök az előadó javaslata melletti szavazatával, az orsz. bizottságok mellett döntött. E ponttal kapcsolatban kívánatosnak mondta ki a választmány azt is, hogy a magántanulók csakis a szervezendő orsz. bizottságok előtt tehessenek vizsgálatot.

d) a vizsgálatnak szintén átmenetileg az áll. képzőkre nézve leendő megosztása, vagyis alap- és szakvizsgálatra való tagolása ép oly élénk vitát idézett elő, melynek végén az egységes, osztatlan vizsgálat mellett szavazók I szótöbbséggel a javaslat ellen foglaltak állást.

Miután az idő előre haladt, elnök a tárgyalást félbeszakasztja s az ülést berekeszti.

K. m. f.

Jegyzette:
Németh Sándor.

II. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a «Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete» választmányának 1900. február hó 7-én a II. ker. áll. tanítónőképző-intézet helyiségében tartott ülésén.

Jelen vannak: dr. Kovács János elnök, Katonáné Thuránszky Irén, Nagy László, Radó Vilmos, Herrmann Antal, Horvay Ede, Lubinszky Emilia, Bittenbinder Miklós, Sztankó Béla.

1. dr. Kovács János elnök az ülést megnyitván, rövid visszajelentést vet a választmánynak azon tárgyalásaira, melyeket a véleményezés végett leküldött tanítóképző-intézeti rendtartási szabályzat-javaslat s az ehhez csatolt tanítóképesítő vizsgálati szabályzat ügyében tartott. Emlékezetbe hozza, hogy az 1899. évi december hó 7-iki vál. ülésen létre jött s I—VIII. pontba foglalt általános elvi megállapodások

keretén belől s ugyanazon ülés határozatából kifolyólag, a választmány 1899. decz. 10-én, s 18-án tartott ülésein részletekbe menőleg is le-tárgyalta a javaslat azon (I-IX) fejezeteit, melyek magára a *rendtar-tásra* vonatkoznak. A rendtartási szabályzathoz csatolt *tanítóképesítő vizsgálati szabályzat*nak a legközelebbi választmányi ülésen megkezdett előzetes tárgyalása alkalmából, különösen a törvénymódosítás be-következtéig javasolt *átmeneti intézkedésekre* vonatkozólag oly új szem-pontok merültek fel, melyekre nézve kellő előkészítés s a nézetek tisztázása híján magában a választmányban is igen ellentétes vélekedések hangzottak fel, sőt a szemben álló nézetek megoszlása is kifejezést nyert a szavazatok egyenlő megoszlásában. Minthogy pedig az országos vizsgáló bizottságok kérdése mindaddigéle abban az alakjában állott úgy a II. egyet. kongresszus tanítóképzési szakosztálya, mint egyesü-letünk V. közgyűlése előtt, hogy e bizottságok *valamennyi jellegű inté-zetre szóló hatallyal* szerveztessenek: Abban a tekintetben, hogy vajjon egyesületünk tagjainak többsége kívánatosnak tartja-e átmenetileg csupán az áll. tanítóképzőket illetőleg szervezendő orsz. bizottságok felállítását, a tagok egyetemes vélemény nyilvánítására eddig alkalom nem volt. Hogy tehát a választmány az 1899. deczember hó 7-iki ülésen hozott azon határozatnak is megfelelőleg, mely szerint a szóban levő javaslatot illetőleg ragaszkodik az 1898. évi V. közgyűlés hatá-rozataihoz a közgyűlés direktívája nélkül felvetődő új alakú kérdések általános és részletes megvitatása által ne késleltesse a rövid hatar-időre szabott vélemény megadását: javasolja, hogy a *rendtartási szabályzat* első (I-IX. fej.) részére vonatkozólag a választmány fel-terjesztendő véleménye abban az alakban s azon általános elvi pontok hangoztatásában nyerjen kifejezést, melyek a decz. 7-iki ülés elvi meg-állapodásai voltak; a felirat okadotolásában felhasználandók lesznek természetesen mindazon fontosabb részletek is, melyekben ugyanazon fejezetekre vonatkozólag a választmány decz. 10-én, s 18-án tartott ülésein megállapodott;

A mi pedig a tanítóképesítő vizsgálatokat illeti, erre nézve — hivatkozva a II. egyet. kongresszus, illetőleg az V. közgyűlés hatá-rozataira — ugyancsak a decz. hó 7-iki választmányon létre jött (VIII. pontba foglalt) elvi megállapodás terjesztessék fel, az nevezetesen, hogy az állami *egységes* képesítő vizsgálat törvény útján szabályozandó.

Ugyanezen előterjesztés folyamán olvastatik a győri m. kir. áll. tanítónőképző-intézet tanártestületének a választmányhoz intézett irata, melyben a tanítóképesítés ügyeire vonatkozó határozatok 3. és 4. pont-jának elejtését, illetőleg annak vagy egy rendkívüli közgyűlés elé vitelét, vagy véleményezés végett a tantestületekhez való utalását kéri.

A választmány igen behatólag s élénken vitatta meg úgy az elnöki előterjesztést, mint vele kapcsolatosan a győri áll. tanítónőképző átíratát, s a mindvégig élénken folyt vita után az elnök előterjesztésé-ben foglalt javaslatokat elfogadván, azokat határozatképen kimondja s az elnökséget annak végrehajtásával megbízza.

E határozattal egyetemben a győri tanítónőképző-intézet tanszünetének átiratasában foglalt kérelmet is elintézettnak tekinti.

2. Sztankó Béla főtktár jelenti, hogy az írói díjak kiutalása tárgyában kiküldött bizottság f. hó 6-án értekezletet tartott. Ez értekezlet javaslataképen előadja, hogy a Magyar Tanítóképző 1899. évfolyama I—X. számában foglalt cikkek általában díjazandók. Díjazás alá nem esnek: a polemikus érdekű közlemények, a munkatársak első ízben írt cikkei, a nem önálló tanulmány alapján írt, vagy első ízben nem a M. T.-ben megjelent cikkek, az iskolai élet különböző mozzanatairól beküldött tudósítások, az egy lapnál rövidebb terjedelmű értekezések, a szerkesztőnek szerkesztői minőségében írt közleményei s a főtktárnak hivatalos iratai.

Az ily alapon díjazás alá kerülő hasabok száma 414; ezt az írói díjakat rendelkezésre álló összeggel egybevetve, I—I hasáb díjazására I korona volna kiutalható.

A választmány az előterjesztést helyeslőleg veszi tudomásul s megbizta a pénztarost, hogy a bemutatott lajstrom szerint a M. T. munkatársait megillető díjakat postai úton juttassa el.

Az idő előre haladván, elnök az ülést berekeszti.

K. m. f.

Jegyzette:
Sztankó Béla,
főtktár.

VEGYESEK.

A kolozsvári fegyelmi eset. A napilapok utján az egész országot napokig állandó érdeklődésben tartotta a kolozsvári tanítóképzőben előfordult fegyelmi eset, a melynél sulyosabbat alig találunk a tanítóképzők, de még a többi iskolák életében sem. Az esetnek rövid foglalata, — részletek bizonyára mindenki előtt jól ismeretesek — a következő. A tanulók valamennyien, körülbelül 120-an, *elhagyták a tanítóképzőt* s gyűlést tartottak, a melyben kimondták, hogy addig nem térnek vissza, míg Orbók Mór igazgatótól elégtételt nem kapnak. Az igazgató ellen különféle vádakkal álltak elő, hogy veri őket, hogy a kertet felásatja velök, hogy privátmunkát végeztet velök. A növendékek panaszairól memorandumot is szerkesztettek, a melyet mind a 120-an aláírtak és *felküldték a közoktatási miniszterhez*. Orbók Mór igazgató e vádakát legalább részben nyilvánosan megczáfolta. A miniszterium Kozma Ferenczet bízta meg a vizsgálattal. A vizsgálat idejére Orbók Mór szabadságot kért, hogy a vizsgálat tárgyilagossá lefolyását jelenléte ne akadályozza, sőt később Kolozsvárról el is utazott. Kozma Ferencz tanfelügyelő eleinte a békéltetés módszeréhez folyamodott s szép szerével rábirta az ifjakat, hogy újra térjenek vissza az intézetbe s jelenjenek meg

az előadásokon. Ez meg is történt. Azonban akkor, a mikor Orbók Mór megjelent az intézetben, újra elhagyták a vérszemet kapott ifjak az épületet, s kövelték Orbók Mór igazgató eltávolítását. Az ifjak napokig korcsmában tanyáztak s a mozgalom a legközönségesebb sztrájk színvonalára süllyedt le. Kozma tanfelügyelő végre erélyes intézkedésekre szánta el magát. Összehívta az igazgató tanácsot, a mely a 120 tanulót, hatnak kivételével, kizárta az intézetből, miről a szülőket azonnal értesítették.

Így állt az ügy, mikor e sorokat írtuk. Nem azért írtuk le, hogy elébe vágva a vizsgálatnak véleményt koczkáztassunk akár az igazgató működéséről, akár a tanfelügyelő eljárásáról, vagy talán pálczát törjünk a megtévelyedett, szerencsétlen ifjak felett, a kik, úgy látszik, gonosz kezeknek áldozatai. De nem is térhetünk csak úgy könnyedén napirendre ez ügyben. Mert az mégis csak halhatlan és megdöböntő eset, hogy egy intézetben az ifjuság közszelleme annyira tönkremenjen, hogy képes legyen az alma matert cserben hagyni, nyilvánosan meggyalázni. Lehetetlen, hogy ez az ügy minket, tanítókat, meg ne rendítsen, mélyen magunkba ne szállítson s ifjuságunk nevelésének módszere, intézeteink adminisztrációjának, vezetésének iránya felett gondolkozóba ne ejtsen. Ennek az általánosan mutatkozó érzelemnek kívántunk most kifejezést adni. Részletesebben akkor fogunk foglalkozni az ügygyel, ha a vizsgálat adatai napfényre kerülnek. Egy azonban most is kétségtelennek látszik előttünk, hogy azok a megtévelyedett, sajnálatraméltó ifjak *tanítókká nem lehetnek*.

Adatok a porosz tanítóképző-intézetekről. A porosz statisztikai évkönyv 151. kötete kimerítő adatokat közöl a porosz tanítóképzésről, a melyek közül, mint figyelemre méltókat, a következőket közöljük a Pädagogische Blätter után:

Az 1897. év nyarán mindössze 115 állami tanítóképző-intézet (seminarium) volt Poroszországban. Ezek közül 21-ben volt *kötelező* bennlakás, 37-ben csupán künnlakás, és 57-ben vegyesen a kettő. E képzőkben 750 rendes és 82 segéd-tanító működött. A tanulók száma volt 11.034, a kik közül 5997-en bennt laktak az intézetben- és 5037-en künn laktak. Az 1897/8. évben a porosz állam mindössze 5.117,734. márkát költött a tanítóképzőire. Az állam ezen kiadása a poroszországi összes tanítóképzők költségeinek 73⁰/₁₀₀-át teszi. Egy tanítónövendék kiképzése 547 márkába kerül; az állami képzők költségeiből az egész lakosságra fejenként 0.15 m esik.

Az állami *előkészítő iskolák* (praeparandiák) száma kitesz 36-ot, a melyek majdnem valamennyien csak künnlakással kapcsolatosak. A tanulók száma 2435 volt.

Az állami tanítónőképzők száma 11, a melyekben 96 tanerő (igazgató, főtanító, rendes tanító és tanítónő) és 1 segéd-tanító működött. Az összes kiadások 554,551 márkát tettek ki. Egy növendékre 741 m esik ebből.

A 115 tanítóképző közül *kétféle* gyakorló iskolája (1 több- és 1 egyosztályú) volt *62-nek* (1), 52-nek pedig csak egy többosztályú gyakorló iskolája volt. 1896-ban összesen 192 gyakorló iskola volt a tanítóképzők mellett, a melyek

közül egyosztályú 63, kétosztályú 3, háromosztályú 70, négyosztályú 31, ötosztályú 15, hatosztályú 10. Tanulók összes létszáma 19.955.

A tanítóképzés fejlődéséről a következő érdekes adatokat találják. E század elején Poroszországban mindössze 7 tanítóképző volt; e században 66 új tanítóképzőt alapítottak. 1872-ben a tanítóképzők költségei 1.132,384 m-t tettek ki, 1898/99-ben már 5.177,047 m-t; a kiadások tehát meg négyszereződtek. A tanítói állomások száma 52.006-ról (1873. év) 79.431-re szökött föl. A tanítói pályára magánúton készülők száma évről-évre csökken. Régebben egyes tartományokban, például Pozenben, a képesített tanítók nagyobb része magántanuló volt, addig az utolsó három évben (1895, 1896, 1897) képesített 9746 képesített tanító közül csak 244 az, a ki nem nyilvánosan készült a tanítói pályára.

Az Eötvös-alap és a Tanítók Háza. Az Eötvös-alap, miután létrehozta a Tanítók Házát, a múlt év november 19-én átadta humanus rendeltetésének; a szervezés munkáját pedig a december 28-án tartott közgyűlésén fejezte be. E gyűlésen jelentette dr. Gööz József alelnök, hogy a közoktatási kormány jóváhagyta az Eötvös-alap új alapszabályait, valamint a «Tanítók Házai Szervezetének szabályzatát.» E szabályzatban érdekes, hogy a budapesti és a kolozsvári Tanítók Háza az *állam tulajdonát* képezik; a Tanítók Háza jövedelmeiben *minden tanügyi munkás* gyermekei részesülhetnek; a kormány a Tanítók Házában helyezi el az Országos Tansermúzeumot és az Országos pedagógiai könyvtárt; a Tanítók Házait a közoktatási kormány építi föl, szereli és tartja is fenn, az Eötvös-alap csupán az internátus föntartásáról gondolkodik, a Tanítók Házai felett a főfelügyeletet a közoktatási kormány gyakorolja; az igazgatásban részt vesz első sorban a «gyűjtő és kezelő Országos bizottság», a mely az internátus költségvetését állapítja meg; az igazgatásban az egyetemes jelleget az *igazgató-tanács* tartja fenn, a mely az Eötvös-alap tagjaiból, a közoktatási kormány által kinevezett tagokból és az *Országos tanítói és tanári egyesületek* küldötteiből alakul meg; ez az igazgató-tanács azonban csak a felügyelő-bizottság és az országos gyűjtő és kezelő bizottság közé ékelt intézmény, a melynek a gyakorlatban kevés szerepe leend; a Tanítók Házát tulajdonképen az u. n. *felügyelő-bizottság* kezeli, a melyet 5 taggal az igazgató-tanács a maga kebeléből választ meg; ez a felügyelő-bizottság készíti minden ügyben a javaslatokat, jelentéseket, előterjesztéseket, a melyek az igazgató-tanács elé kerülnek, s onnan a gyűjtő és kezelő bizottság elé.

A december 28-diki közgyűlés egyuttal lelkes ováció volt a Tanítók Háza megteremtőjének, *Péterffy* Sándornak, Első sorban nem fogadtak el lemondását, nem engedték «visszavonulni.» Az ellenállhatatlan erővel nyilvánuló közvéleménynek engedni volt kénytelen. Ezután egyenként járultak a budapesti tanítóegyesületek, az országos népoktatási egyesületek a «tanítók atyja» elé, hogy szívöket lábai elé rakják. A budapesti tanítók ezer aláírású albumot nyújtottak át neki. A tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete nevében dr. *Kovács* János elnök üdvözölte őt meleg hangon tartalmasan. *Lakits* Vendel titkár ez ülésén terjesztette elő utolsó titkári jelentését. Lemondott, s a köz-

gyűlés érdemei elismerésül őt tiszteletbeli tagjává választotta. Helyébe *Peres Sándort* választották meg titkáruk.

A titkári jelentésből kitűnik az a példátlan lelkesedés, aldozatkészség, a melylyel a tanítószáz a Tanítók Háza ügyét felkarolta. Az egyesületek múlt évi alapítványai kitesznek 116 900 k.-t, részesjegyek czímén bejött 16 800 k. évi tagsági díj czímén 793 k.; összesen 134,493 k. Az alapítványosok között van 6 olyan egyesület, a mely 1000 k. alapítványt tett, 12 egyesület 2000 kásat. 10 egyesület 4000 koronásat, a csongrádmezei egyesület 6000 kát, a nógrádmezei 7200 kát. A Tanítók Háza internátusában lejenleg 54 ifjú van elhelyezve, a kik közül 20 egészen ingyenes, 34 pedig 8 kát fizető. El. isk. tanító gyermeke 45; polg. és keresk. isk. tanítóé 6, kisdédóvóé, középiskolai tanítóé 2.

A magyarországi tanítóképzés a párisi kiállításon. A párisi kiállításra összegyűjtött és elküldött tárgyak jegyzékét lapunk főrovatában közöljük, úgy, a miként azt *Sztankó Béla*, egyesületünk főtíkára összeállította. E jegyzékből mindenki megtudhatja, hogy az intézete részéről beküldött tárgyak közül melyek kerültek Párisba. De megtudhatni e jegyzékből azt is, hogy a magyarországi tanítóképző-intézetek párisi kiállítása kitűnő szervezetű és összeállítású. Kitűnő képet nyújt a tanítóképzésről. Nincs tanítóképző-intézeteink működésének egyetlen ága sem, a melyről könnyű és összehasonlító felvilágosítást ne nyújthatna a kiállítás; mind a mellett, nem szétfolyó, hanem jól átlátszó egységes benyomást ad az egésznek szervezetéről. E tekintetben felette áll az 1896-iki kiállításunknak, a mely az egyes intézetekről adott ugyan képet, de a részek mellett elmosódott az egész. Ez a kiállítás egyesületünknek értékes alkotása; kívánatos, hogy maradandó is legyen. Mert, ha a kiállítás úgy, a mint összeállítatott, együtt marad, minden időnkben a legjobb szemléltető képet, a legértékesebb tanulmányi anyagot fogja nyújtani a tanítóképzés mai viszonyairól, működéséről. Ezért már most kifejezzük azt az óhajtatásunkat, hogy a tanítóképző-intézeti kiállítás, ha visszakerült a maga egészében az egyesület tulajdonaképen, annak könyvtárában helyeztessék el. Egyúttal újra kifejezzük köszönetünket s elismerésünket *Sztankó Béla* úrnak, a ki szervezte és rendezte a kiállítást, mi által dicsőséget szerzett nekünk s gazdag érdemet a maga számára.

Kimutatás

az 1899. október 26-tól 1899. december 30-ig befizetett tagsági díjakról.

1898-ra: Hódinka Ágost, Rózsa János, Jurássy Berta, Szarvassy Margit, Budapesti Tanítótestület (4—4 frt.)

1898. II. félévre: Nagy Károly (Csáktornya) (2 frt.)

1899 re: Lenhardt Károly, Sztankovics Alajos, Bakos Kálmán, Glünkl Ágost, Bergmann József, Pataki Irma, Kiss Mariska, Áll. tanítóképző Modor, Nogely István, György Aladár, Staab Lénárd, Bánóczy József,

Dr. Karácson Imre, László János, Szováthy Lajos, Orbók Mór, Galler Kristóf, Karoliny Mihály, Piller György, Győrvidéki Tanítóegylet, Dr. Steinberger Ferencz, Láng Mihály, Kárpáti Ernő, Perényi János, Gamauf György, Svarba József, Nagy Iván, Sebestyén Gyula, Sebestyénné Stetina Ilona, Bárány Gyula, Horváth Antal, Dr. Povischil Richárd, Kaposvári Tanítótestület, Kárpáti Károly, Kovács Sándor, Senyei József, Kuliszeky Ernő, Hódossy Béla, Peres Sándor, Répay Dániel, Rybár István, Szarvas Gáborné, Mokos Gyula, Szöllősy István, Heinrich Józsa, Reichheld Károly, Horváth József, Orsz. Nőképzőegylet tanítónőképzőintézete, Hetényi Kálmán, Tanfi Iván, Watzesch Janka, Ferenczy Izabella, Kolbai Arnoldné, Bod Péter, Boér Gergely, Báthori József, Gyallai Szabó Lajos, özv. Fábrián Károlyné, Herchl János, R. k. tanítóképző Csíksomlyó, All. óvónőképző Hódmezővásárhely, Triff Gábor, Mohar József, Délmagy. Tanítóegylet, Dr. Szucsics Sándor, Holczmann Ferencz, Sréder Izabella, Molnár Leontin, Watzesch Gizella, Radó Vilmos, Karkis István, Szenté Pál, Kárpáti Irén, Lubinszky Emilia, Dr. Bilinszky Lajos, Áll. tanítóképző Kolozsvár, Dr. Málnai Mihály, Margitay József, Orosz István, Kapi Gyula, Dr. Lázár Gyula, Lázárné Kasztner Janka, Dr. Halassy Kálmán, Mocsáry Gerő, Drescher Irma, Jankó László, Niernsee Gábor, Varga József, Kozma Ferencz, Huzják Lukács, Cseméz József, Dr. Katona Lajosné Thuránszky Irén, Szarvassy Margit, Budapesti Tanítótestület, Kún Alajos, Brunovszky Rezső (4—4 frt.), Krausz Sándor (1 20), Groó Vilmos (0.40), Bittenbinder Miklós (2.40)

1899. I. félévre: Tömör Boldizsár, Zrinyi Károly, Németh Sándor, (2—2 frt.)

1899. II. félévre: Belányi Tivadar, Csepreghy Endre, Mogyoró János, Molnár László, Tömör Boldizsár, Zrinyi Károly (2—2 frt.).

1900-ra: Mokos Gyula, Dr. Koch Ferencz, Fazakas József (4—4 frt.).

1900. január 26ától febr. 25-éig fizettek és pedig:

1898-ra: Beér Ferencz (1 kor. 60 fil.) Tomcsányi János (1 k. 60 f.) Krick Jenő (7 k. 20 f.) Zoltai Mátyás (3 k.)

1899-re: Walter Gyula, Molnár Mária, Baló József dr., Geőcze Sarolta, Major I. Gyula, (8—8 kor.) Beér Ferencz (5.40) Felméri Albert (5.) Kutnyánszky Jenő (3.20), Tomcsányi János (4.40), Krick Jenő (2.80).

1900-ra: Aradvidéki Tanítóegylet, Ebenspanger János, Wollmann Elma, Komáromy Lajos, Paal Ferencz, Bali József dr., Farkas Sándor, Nagy László, Krausz Sándor, Pethes János Simkó Endre, Szenté József, Sztankó Béla, Wagner János Léederer Ábrahám, Nagy F. Károly (8—8 kor.), Geőcze Sarolta (5.), Huzják Lukács (3.) Kolumbán Samu (5.), Kutnyánszky Jenő (4.80), Somogyi Géza (7.), Szenté Pál (7 kor.).

1900. I. félévre: Molnár László (4. kor.)

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.